

T.C.

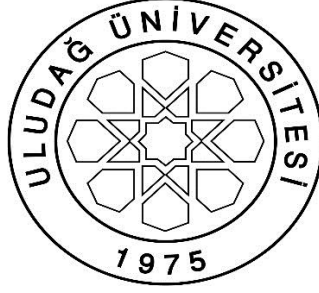
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**SİGARA İÇEN KİŞİLERDE SİGARAYI BIRAKMAYA YÖNELİK
NİYETİN PLANLANMIŞ DAVRANIŞ TEORİSİNE GÖRE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar TIRAKOĞLU

BURSA-2016

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**SİGARA İÇEN KİŞİLERDE SİGARAYI BIRAKMAYA YÖNELİK
NİYETİN PLANLANMIŞ DAVRANIŞ TEORİSİNE GÖRE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar TIRAKOĞLU

Danışman: Doç. Dr. Gülay DİRİK

BURSA-2016

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı'nda öğrenim gören 700845004 numaralı Bahar TIRAKOĞLU'nun "Sigara İçen Kişilerde Sigarayı Bırakmaya Yönelik Niyetin Planlanmış Davranış Teorisine Göre Değerlendirilmesi" başlıklı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 29/01/2016 günü saat 09:30-12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınana cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Doç. Dr. Gülay DİRİK
Dokuz Eylül Üniversitesi
Üye (Tez danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Doç. Dr. Arzu ARAZ
Dokuz Eylül Üniversitesi
Üye

Doç. Dr. Leman Pınar Tosun
Uludağ Üniversitesi
Üye

29.01.2016

ÖZET

Yazarın Adı ve Soyadı	:Bahar TIRAKOĞLU
Üniversite	:Uludağ Üniversitesi
Enstitü	:Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	:Psikoloji
Bilim Dalı	:Sosyal Psikoloji
Tezin Niteliği	:Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	:VII + 124
Mezuniyet Tarihi	:29/01/2016
Tez Danışmanı	:Doç. Dr. Gülay DİRİK

SİGARA İÇEN KİŞİLERDE SİGARAYI BIRAKMAYA YÖNELİK NİYETİN PLANLANMIŞ DAVRANIŞ TEORİSİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmanın amacı sigara içen kişilerde sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili faktörleri belirlemektir. Araştırmanın örneklemini Uludağ Üniversitesi öğrencileri ile Bursa Yıldırım İlçesinde yaşayan yetişkin kişiler oluşturmaktadır. Araştırmada sigara içme davranışı ile ilgili özellikler, nikotin bağımlılığı, algılanan ebeveyn tutumları, kişilik özellikleri, öznel norm, tutum, algılanan davranış kontrolü ve bu değişkenlerin sigarayı bırakmaya yönelik niyet ile ilişkileri incelenmiştir. Öğrencilerde sigarayı bırakma deneyimi ve öğrencilerin yaşadıkları yerde sigara içen kişi sayısı sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili bulunmuştur. Yetişkinlerde; yaşadığı yerde sigara içen kişilerin olması, sigara içen kişi sayısı, sigarayı bırakma deneyimi, çocuğa sahip olup olmama ve eşin sigara içmesi niyet ile ilişkili bulunmuştur. Niyetin yordayıcılarını belirlemek amacıyla regresyon analizleri yapılmıştır. Buna göre öğrencilerde algılanan aşırı koruyucu baba tutumu ile öznel normun; yetişkinlerde ise tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün niyeti yordadığı bulunmuştur. Sonuçlar ilgili literatür kapsamında tartışılmıştır

Anahtar kelimeler: Planlanmış davranış teorisi, sigarayı bırakma niyeti, nikotin bağımlılığı, tutum, öznel norm, algılanan davranış kontrolü, ebeveyn tutumu ve kişilik özellikleri.

ABSTRACT

Name and Surname :Bahar TIRAKOĞLU
University :Uludag University
Institution :Social Science Institution
Field :Psychology
Branch :Social Psychology
Degree Awarded :Master
Page Number :VII+124
Degree Date :29/01/2016
Supervisor :Doç. Dr. Gülay DIRİK

AN EVALUATION BASED ON PLANNED BEHAVIOR THEORY FOR INTENTION OF SMOKING CESSATION IN PEOPLE WHOM SMOKE

The aim of this study is to determine the factors associated with the intention of smoking cessation of smoking people. This study was conducted with sampling from students of Uludag University and people living in Bursa Yıldırım District. In the study; characteristics associated with smoking, nicotine addiction, perceived parental attitudes and personality characteristics, subjective norms, attitudes, perceived behavioral control and intention of smoking cessation were investigated. In students, it has been found that; smoking cessation experience and smokers number in their living environment are associated with intention. In adults; presence of smokers in living environment, number of smokers, smoking cessation experience, whether to have children and smoker spouses have been found as associated with intention. Regression analysis were conducted to determine the predictors of intention in two groups. According to results in students, perceived overprotective father attitude and subjective norm have been found to be predictor of intention. In adults, attitude, subjective norm and perceived behavioral control are predictors of intention. The results are discussed in related literature.

Keywords; Theory of planned behaviour, intention of smoking cessation, nicotine independence, attitude, subjective norm, perceived behavioral control, perceived parental attitude and personality trait.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca deneyimlerini aktararak bana yol gösteren, sabrı ve desteği ile her zaman yanımda olan değerli tez danışmanın Doç. Dr. Gülay DİRİK'e, ayrıca katkılarından dolayı Doç. Dr. Arzu ARAZ'a ve Doç. Dr. Pınar Leman TOSUN'a teşekkür ederim.

Tez sürecinde bana inanan ve yardım ve desteğini esirgemeyen annem Bahtişen TEĞİN, babam Erol TEĞİN ve kardeşim Nazlı GENCAN'a çok teşekkür ederim.

Tez sürecimde benden yardımlarını esirgemeyen tüm meslektaşlarıma ve Polis Koleji personeline teşekkür ederim.

Ben inancımı kaybettiğimde başaracağıma inanan, hayat deneyimi ile beni hep destekleyen, sevgisini ve desteğini esirgemeyen eşim Veteriner Hekim Dr. Tuğbay Tırakoğlu'na, varlıklarıyla bana hayat enerjisi veren çocuklarım Defne ve Emre Tırakoğlu'na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	İ
ÖZET	İİ
ABSTRACT	İİİ
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ŞEKİL LİSTESİ	VI
TABLO LİSTESİ.....	VII

BİRİNCİ BÖLÜM

SİGARAYI BIRAKMA NİYETİ VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER

1.1. Sigarayı Bırakma	6
1.2. Nikotin Bağımlılığı.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELLERİ

2.1. Planlanmış Davranış Teorisi	13
2.1.1. Davranışa Yönelik Tutum.....	16
2.1.2. Öznel Norm	18
2.1.3. Algılanan Davranış Kontrolü.....	22
2.1.4. Sigarayı Bırakma Niyeti ile İlgili Yapılmış Çalışmalar	26
2.2. Algılanan Ebeveyn Tutumları	34
2.3. Kişilik Özellikleri	40
2.4. Araştırmanın Hipotezleri	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİGARA İÇEN KİŞİLERDE SİGARAYI BIRAKMAYA YÖNELİK NİYETİN PLANLANMIŞ DAVRANIŞ KURAMINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.Yöntem	49
3.1.1. Katılımcılar	49
3.1.2. Veri Toplama Araçları	52
3.1.2.1. Kişisel Bilgi Formu	52
3.1.2.2. Sigara İçme Tutum Ölçeği	52
3.1.2.3. Sigarayı Bırakmaya Yönelik Niyet ve Öznel Norm Ölçeği.....	54
3.1.2.4. Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi	55
3.1.2.5.Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları – Çocuk Formu	55
3.1.2.6. Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği.....	58
3.1.3. İşlem	59
3.1.4. İstatistiksel Analiz	60
3.2. Bulgular	60
3.2.1.Katılımcıların Sigara İçme Davranışı İle İlgili Özellikleri	60
3.2.2. Yetişkin ve Üniversite Öğrencilerinde Sigarayı Bırakma Niyeti ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler	64
3.2.3. Üniversite Öğrencilerinde Sigarayı Bırakma Niyetinin Yordayıcıları	71
3.2.4. Yetişkinlerde Sigarayı Bırakma Niyeti ile İlişkili Sosyodemografik Özellikler	73
3.2.5. Yetişkinlerde Sigarayı Bırakma Niyetinin Yordayıcıları	76
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	78
1. Sosyodemografik Özellikler	78
2. Sigara İçme Davranışı İle İlgili Özellikler	79
2.1. Sigara Bırakma Niyetinin Yordayıcıları	82
3. Araştırmanın Hipotezleri	86
4. Çalışmanın Sınırlılıkları	89
5. Klinik Göstergeler	90
6. Gelecekte yapılacak Çalışmalar İçin Öneriler	91

KAYNAKLAR	93
EKLER	110
EK 1.....	111
ÖZGEÇMİŞ	120
Uludağ Üniversitesi Klinik araştırmalar Etik Kurul Onayı	122

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No.	Şekil No.
Şekil 1: Planlanmış davranış Teorisi	16

TABLO LİSTESİ

Tablo No.	Sayfa No.
Tablo 1: Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında yapılan alıőmalar	29
Tablo 2: Üniversite Öğrencilerinin Sosyodemografik Özellikleri	50
Tablo 3: Yetişkin Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri	51
Tablo 4: Üniversite Öğrencilerinin Sigara İçme Davranışı İle İlgili Özellikleri	62
Tablo 5: Yetişkinlerin Sigara İçme Davranışı İle İlgili Özellikleri	63
Tablo 6: Öğrencilerde Sigarayı Bırakma Niyeti ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler	67
Tablo 7: Yetişkinlerde Sigarayı Bırakma Niyeti ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler	69
Tablo 8. Üniversite Öğrencilerinde Sigarayı Bırakma Niyetinin Yordayıcıları	72
Tablo 9: Yetişkinlerde ocuğa Sahip Olma Durumunun Niyet İle İlişkisinin ANOVA Sonuç Tablosu	74
Tablo 10: Yetişkinlerde ocuğa Sahip Olma Durumunun Post Hoc Testi Sonuç Tablosu	74
Tablo 11: Yetişkinlerde Sigarayı Bırakma Niyetinin Yordayıcıları	77

GİRİŞ

Sigara günlük hayatta yaygın olarak kullanılan ve bağımlılık yapan bir maddedir. Ayrıca sigara sağlık sorunlarına sebep olarak insan yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Dünya sağlık örgütüne göre sigara dünya çapında erken doğumlara, doğumsal anomalilere ve ölüme yol açmaktadır. Sigaradan kaynaklanan ölüm oranlarının 2030 yılında 4 milyondan 10 milyona çıkacağı beklenmektedir (WHO, 1999). Sigara içen kişilerin oranı her ülkede farklılık göstermektedir. Son 10 yıl içerisinde dünyanın değişik ülkelerinde oranlar incelendiğinde ABD’de yetişkinlerin sigara içme oranı %18’dir ve 480.000’den fazla insan sigaradan kaynaklanan sebeplerle ölmüştür (Centers for Disease Control and Prevention, 2014: 1). İngiltere’de sigara içen yetişkin oranının % 20 olduğu ve her yıl 100.000’den fazla insanın sigaranın sebep olduğu nedenler yüzünden öldüğü belirlenmiştir (Action on Smoking and Health, 2014: 1). Avrupa Birliği ülkelerinde ise sigara içme oranı %27.5’dir (Public Health, 2010: 3). Dünya Sağlık Örgütü’nün yayınladığı raporda pek çok ülkenin sigara içme oranları belirtilmiştir. Bu rapora göre Mısır’da sigara içme oranı %30, Güney Afrika’da %22, Pakistan’da %19, Hindistan %14, Endonezya’da %13 ve İran’da % 6 olarak belirtilmiştir (WHO, 2008: 86 - 146).

Türkiye’de sigara içme yaygınlığı ile ilgili yapılmış çalışmalar genellikle yerel olarak belirli bölge ve şehirlerde ya da bazı üniversite ve liselerde yürütülmüştür. Türkiye İstatistik Kurumu’nun yaptığı araştırmada Türkiye’de 2012 yılında 15 yaş ve üzerindeki bireylerin sigara içme yaygınlığının %27 olduğu bildirilmiştir. Cinsiyete göre kullanım yaygınlığı erkeklerde %41.4, kadınlarda ise % 13.1’dir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012). Türkiye’de sigara içme yaygınlığını incelemek amacıyla yapılan pek çok çalışma belirli gruplar ile yürütülmüştür (Çelik ve ark., 2000:63; Ünsal ve ark., 2002: 341; Erbaycu, Aksel, Çakan ve Özsöz, 2004: 6; Kutlu, Marakoğlu, Çivi 2005a: 17; Ceylan, Yanık & Gencer, 2005: 146). Ceylan, Yanık & Gencer (2005: 146) tarafından Harran Üniversitesine kayıt yaptıran öğrencilerin sigara içme ile ilgili özelliklerini incelemek amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Yaş ortalaması 20.3 olan 780 öğrencinin sigaraya yönelik tutumları değerlendirilmiştir. Öğrencilerin % 81.8’i yaşamları boyunca en az bir kez sigara içmeyi denediği ve sigarayı ilk deneme yaşınının 14.5 olduğu bulunmuştur. Harran üniversite öğrencilerinden kız öğrencilerin % 29.6’sının, erkek öğrencilerin % 48.8’inin sigara içtiği bulunmuştur. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri ile yapılan çalışmada da öğrencilerin sigara içme durumları

incelenmiştir. 765 öğrencinin katıldığı çalışmada öğrencilerin yaş ortalaması 17.6'dır. Araştırmaya 364 kız ve 401 erkek öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin %17.3'ünün sigara içtiği ve sigara içen öğrencilerin %65.2'sinin sigarayı bırakmayı denediği belirlenmiştir. Öğrencilerin sigaraya başlama yaşının 7 ile 24 yaş arasında değiştiği ve öğrencilerin %47.8'inin yaşadığı ortamda sigara içildiği belirlenmiştir (Vatan, Ocakoğlu & İrgil, 2009: 43). Özkurt, Bostancı, Altın, Özşahin ve Akdağ (2000: 143) bir üniversite hastanesinde yaptıkları çalışmaya 77 kadın, 98 erkek toplam 175 kişi katılmıştır. Katılımcıların 132'si sağlık personeli, 43'ü idari personel ve hizmetliden oluşmuştur. Sigara içenlerin yaş ortalaması 27.5'tir. Sigara içme oranı sağlık personelinde %40.6 ve idari personelde %44.2'dir. Hemşire ve teknisyenlerin %68.6'sinin, profesör ve doçentlerin %28.6'sinin, yardımcı doçent ve uzmanların %29.6'sının, kadın doktorların %34.5'inin ve erkek doktorların %51.7'sinin sigara içtikleri bulunmuştur. Demirel, Toktamış, Nur ve Sezer (2004: 493) Sivas il merkezinde ilköğretim okullarında çalışan 225 öğretmen ile yaptığı çalışmada öğretmenlerin sigara içme ile ilgili özelliklerini incelemiştir. 89 kadın ve 123 erkek öğretmenin katıldığı çalışmada kadın öğretmenlerin %54'ünün, erkek öğretmenlerin %51.3'ünün sigara içtikleri bulunmuştur. Öğretmenlerin %17'sinin sigarayı bıraktığı ve %30.7'sinin sigarayı hiç içmediği tespit edilmiştir. Ülkemizde yapılan bu çalışmalar değerlendirildiğinde sigaraya erken yaşlarda başlandığı, sigara içen kişi sayısının azımsanmayacak kadar çok olduğu ve eğitim düzeyi yüksek ayrıca sağlık alanında çalışan kişilerin büyük oranda sigara içtikleri görülmektedir.

Dünyada pek çok ülkede sigaranın sebep olduğu hastalıklar ile ilgili çalışmalar mevcuttur. Dünya Sağlık Örgütü tarafından (2008) yayınlanan rapora göre sigaranın dünyada en çok iskemi (dokulara kan sağlayan damarların tıkanması), serebrovasküler bozukluk (beyin damarlarında tıkanma), alt solunum yolu enfeksiyonları ve akciğer hastalıklarına sebep olduğu bildirilmiştir (WHO, 2008: 9). Sigaranın sebep olduğu hastalıklar ile ilgili yapılmış başka bir çalışmada Hirayama (2000: 184) Japonya'da aktif ya da pasif sigara içmenin akciğer kanserine ve ölüme neden olduğunu belirlemiştir. Ayrıca eşleri sigara içen kadınlarda mide, rahim ağzı ve akciğer kanseri görüldüğü belirlenmiştir.

Türkiye'de sigaranın sebep olduğu hastalıklarla ilgili pek çok çalışma yapılmış olup çalışmalar genellikle sigara bırakma polikliniklerine başvuran kişilerden elde edilen bilgileri içermektedir (Salepçi ve ark., 2005: 153, Coğun & Fırat, 2013: 86; Karlıkaya ve ark., 2006: 53). Karlıkaya ve arkadaşları (2006: 53) tarafından yapılan çalışmada sigara içen bireylerde

bazı hastalıkların görülme riskinin arttığı bildirilmiştir. Ayrıca sigaranın neden olduğu hastalıklar üç grup altında toplanmıştır. İlki işlev bozukluğuna neden olan hastalıklar, ikincisi ağır belirtilerle seyreden hastalıklar ve üçüncüsü daha ağır ve inatçı hastalıklardır. Doğurganlığın azalması, bağışıklık sistemi bozuklukları, erken menopoz gibi hastalıklar işlev bozukluklarına neden olan hastalıklar grubunda yer almaktadır. Astım, kronik nezle ve diyabet gibi hastalıklar belirtileri ağır olan hastalıklar grubunda yer almaktadır. Pnomoni ve tüberküloz daha ağır ve inatçı hastalıklara neden olan grupta yer almaktadır. Salepçi ve arkadaşları (2005: 153) tarafından yapılan çalışmada Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Göğüs Hastalıkları polikliniğine başvuran hastaların sigara bırakma başarısını etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırmaya katılan 68 hastanın yaş ortalaması 39.7'dir ve hastaların 36'sı kadın, 32'si erkektir. Hastalarda öksürük şikayetleri, amfizem ve KOAH (Kronik obstrüktif akciğer hastalığı) gibi hastalıklara rastlanmaktadır. Tüm bu çalışmalar sigara içen bireylerde pek çok ve ciddi hastalıkların görüldüğünü göstermektedir.

Sigara içen bireylerin sigaraya başlamasında ve sigara içmeyi sürdürmesinde pek çok etken bulunmaktadır (Ceylan, Yanık & Gencer, 2005: 146; Çelik ve ark., 2000: 63; Erbaycu, Aksel, Çakan & Özsöz, 2004: 6; Otten, Engels, Van de Ven & Bricker 2007: 149). Sigara içmeye etki eden etkenler bireysel özellikler, sigaraya yönelik düşünceler, bireyin ailesinde ve çevresindeki kişilerin davranışları olmak üzere dört faktör altında toplanabilir. Bireysel özellikler: yaş, eğitim düzeyi ve psikolojik sıkıntılardır. Başka bir ifade ile bireyin yaşının küçük olması (Ceylan, Yanık & Gencer, 2005: 146) ve eğitim düzeyinin düşük olmasının (Çelik ve ark., 2000: 63; Erbaycu, Aksel, Çakan & Özsöz, 2004: 6; Otten, Engels, Van de Ven ve Bricker 2007: 149) sigara içmeyi arttırdığı belirlenmiştir. Ayrıca stres ve ruhsal sıkıntı içinde olmak, öfkeli ve gergin olmak bireysel sigara içme nedenleri arasında yer almaktadır (Otten, Engels, Van de Ven ve Bricker 2007: 149; Tekin, 2010: 40).

Sigara içmeyi etkileyen diğer bir faktör bireyin sigara içmeye yönelik düşünceleridir. Bu düşünceler sigaraya başlama ve sigara içmeyi sürdürmede önemli role sahiptirler. Sigaraya yönelik düşünceler özellikle bireyin sigaraya başlamasında etkili olmaktadır. Sigarayı merak etme (Okutan, Taş, Kaya & Kartaloğlu, 2007: 358), sigaranın keyif verici, stres azaltıcı, olumsuz duyguları bastırıcı olarak algılanması (Çelik, Satıcı & Çelik, 2004: 219) ve özenti (Otten, Engels, Van de Ven & Bricker 2007: 149; Tekin, 2010: 40) sigaraya başlamayı etkilemektedir. Bu çalışmalar bireyin sigaraya attığı anlam ve sigara içtiğinde yaşamayı beklediği duyguların sigaraya yönelik düşüncelerini etkilediğini göstermektedir.

Başka bir ifadeyle, tüm davranışlarda olduğu gibi sigara içme davranışına yönelik düşünceler davranışın gerçekleşmesinde rol oynamaktadır.

Aile bireylerinin sigara içmesi sigara içme davranışını etkileyen bir diğer faktördür. Sigara içen bireyin ailesinde sigara içen bir kişinin olması (Ceylan, Yanık & Gencer, 2005: 146; Moan, Rise & Anderson 2005: 363; Durmaz & Üstün, 2006: 330), anne ve babanın sigara içiyor olması (Özkurt, Bostancı, Altın, Özşahin & Akdağ, 2000: 1440; Hu, Davies & Kandel, 2006: 299; Otten, Engels, Ven & Bricker, 2007: 149), kardeşin sigara içiyor olması (Çelik ve ark., 2000: 63; Erbaycu, Aksel, Çakan & Özsöz, 2004: 6) ve eşin sigara içiyor olması (Erbaycu, Aksel, Çakan & Özsöz, 2004: 7) sigara içme oranını arttırmaktadır. Bu çalışmalar bireyin ailesinde sigara içen bireylerin olmasının sigaraya başlamada ve sigara içmeyi sürdürmede etkili olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle aile bireylerinin sigara içme davranışı üzerinde önemli bir rolü var görünmektedir.

Evde anne ve babanın sigara içmesi çocuk ve ergenlerin sigara içme davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Çocuklar, evde sigara içildiğinde doğrudan ya da dolaylı bir şekilde bundan etkilenmektedirler ve bu etki onların sigaraya başlamalarında belirleyici bir rol oynamaktadır (Herken, Özkan, Kaya, Turan & Aşkın, 1999: 6; Kutlu, Merakoğlu, Çivi, 2005b: 31; Exter-Blokland, Engels, Hale, Meeus & Willemsen, 2004: 359). Anne ve babanın sigara içmesinin sigara içme davranışına olan etkisini incelemek amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır (Bektaş, Öztürk & Armstrong, 2010: 330; Otten, Engels, Van de Ven & Bricker (2007: 149; Özkurt, Bostancı, Altın, Özşahin & Akdağ, 2000: 144). Otten, Engels, Van de Ven & Bricker (2007: 149) tarafından yapılan çalışmada Hollanda'da 33 okulda bulunan 3822 öğrenci ile ergenlerin sigara içmesinde ebeveynlerin rolü incelenmiştir. Çalışma 11 ile 16 yaşları arasında bulunan, yaş ortalaması 12.94 olan öğrenci ve aileleri ile yapılmıştır. Ebeveyni sigara içen ergenlerin sigaraya başlama riskinin, ebeveyni sigara içmeyenlere göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Çocuğun doğumundan sonra sigarayı bırakan ebeveyni olanlar, hiç sigara içmeyen ebeveyni olanlara göre sigara içme konusunda daha çok risk altında olduğu bulunmuştur. Ayrıca her iki ebeveynin sigara içmesi ebeveynin çocuğuna model olması açısından etkili olmaktadır. Her iki ebeveynin sigara içiyor olması, ergenleri daha çok risk altında bırakmaktadır (Otten, Engels, Van de Ven & Bricker 2007: 149). Sigara içen bireyler arasında anne ve babalarının sigara içmesi ilköğretim öğrencilerinin (kızların %52'si, erkeklerin %47.2'si sigara içmekte) %51.4'ünün anne-babası (Bektaş, Öztürk & Armstrong, 2010: 330), sigara içen doktorların %15.7'sinin hem annesi hem babası,

%45.7'sinin babasının sigara içtiği belirlenmiştir (Özkurt, Bostancı, Altın, Özşahin & Akdağ, 2000: 144).

Bireyin yaşadığı ortam, sigaraya başlama ve sigara içmeyi sürdürmede önemli nedenler arasındadır. Bireyin yaşadığı ortamda sigara içilmesi (Vatan, Ocakoğlu & İrgil 2009: 43), sosyalleşme isteği, arkadaş grubuna dahil olabilme-arkadaş ısrarı (Otten, Engels, Van de Ven & Bricker 2007: 149), topluma kendisini daha çok kabullendireceğini düşünme (Çelik, Satıcı, & Çelik; 2010: 222) ve arkadaşın sigara içiyor olması (Çelik, Satıcı & Çelik, 2004: 219; Azak, 2006: 120; Chang, Lee, Lai, Chiang, Lee & Chen, 2006: 1653; Hu, Davies & Kandel, 2006: 299) sigara içmeyi arttırmaktadır. Bu çalışmalar bireyin çevresinde bulunan kişilerin özellikle akran ve arkadaşların sigaraya başlamada ve sigara içmeyi sürdürmede etkili olduğunu göstermektedir.

Sigaraya başlama ve sigara içmeyi sürdürmede pek çok faktörün sigara içme davranışı üzerinde etkili olması sigara içmenin psikososyal bir konu olarak incelenmesine neden olmaktadır. Psikososyal faktörler aynı zamanda sigara içmeyi yordayıcı özellikler açısından ele alınmaktadır. Bu nedenle sigaraya başlama ve sigara içmeyi sürdürmede etkili olan faktörler belirlenerek, sigarayı bırakmada zorluk yaşanmasına neden olan değişkenlerin tanımlanması söz konusu olabilmektedir.

Ayrıca sigarayı bırakmaya yönelik düşünceleri belirlemek amacıyla sigara içen bireylerin sigaraya yönelik olumsuz düşünceleri, aile ve çevredeki bireylerin sigaraya yönelik tutumları, bireyin kişilik özellikleri hakkındaki bilgiler önemli hale gelmektedir. Sigara içen bireylerin sigarayı bırakma ile ilgili düşüncelerinin belirlenmesinin sigarayı bırakma ile ilgili oluşturulacak programlara katkı sağlayacağı beklenmektedir. Bu araştırma ile sigarayı bırakma niyetini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sigara içme davranışı ve sigarayı bırakma düşüncesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde araştırmanın kuramsal temelleri, sigarayı bırakma niyetinin Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında incelenmesi, nikotin bağımlılığı, ebeveyn tutumları ve kişilik özellikleri ile ilgili bilgiler ve bu konularla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar hakkında bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümde bu araştırmayı oluşturan örneklemin özellikleri, kullanılan veri toplama araçları, yapılan analizler ve analizlerin sonuçları yer almaktadır. Son olarak elde edilen bulgular daha önce yapılmış çalışma bulguları kapsamında tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİGARAYI BIRAKMA NİYETİ VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER

Bu bölümde sigarayı bırakma niyeti ve ilişkili faktörler sırası ile ele alınacaktır. Bu amaçla öncelikli olarak sigarayı bırakma niyeti açıklanacaktır. Sonrasında sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili sosyodemografik özelliklerden söz edilecektir. Sigarayı bırakma niyetini etkileyen sigarayı bırakmaya yönelik düşünceler incelenecek, sosyodemografik özellikler olarak ise yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim yılı, aile ve çevrenin etkisi ele alınacaktır.

1.1. Sigarayı Bırakma

Sigara içen bireyler sigarayı bırakma konusunda zorluk yaşamakta ve sigarayı bırakmak için birçok kez deneme yaptıktan sonra, sigarayı bırakmayı deneyenlerin çok azı sigarayı bırakabilmektedirler. Sigarayı bırakmak için bireylerin kararlı olması ve çevre tarafından bireye sağlanan desteğin fazla olması sigarayı bırakma başarısını arttırmaktadır. Sigarayı bırakma başarısını arttırmak için sigarayı bırakma ile ilgili davranış eğitiminin verilmesi, bireyin çevresinden sosyal destek alması, yoğun motivasyonel destek sağlanması ve kontrol görüşmelerinin yapılması önemlidir (Solak, Telli ve Erdiç, 2003: 73- 76). Yapılan bir çalışmada sigarayı bırakma oranlarının (% 6) oldukça düşük olduğu bulunmuştur (Kutlu, Marakoğlu & Çivi, 2005b: 31). Sigara içen kişilerin sigarayı bırakma düşüncelerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmalardan biri Yılmaz (2010: 5) tarafından yapılmış olup sigarayı bırakma düşüncesini etkileyen faktörler ele alınmıştır. Arada sırada sigara içmenin ve kısa bir süredir, özellikle beş yıldan daha az bir süredir sigara içmenin sigarayı bırakmayı kolaylaştırdığı belirlenmiştir.

Sigara içen kişiler sigarayı bırakmayı istemekte ancak bunu profesyonel bir yardım olmadan başaramayacaklarını düşünmektedirler. Sigara içen kişiler sağlıkla ilgili bir sorun yaşadıklarında sigarayı bırakmayı daha fazla düşünmekte, göğüs hastalıkları polikliniğine başvurmakta ve sigarayı bırakmak istediklerini belirtmektedirler (Kıter ve ark., 2008: 30 - 36). Sigarayı bırakma programlarının uygulanmasındaki başarının araştırıldığı bir çalışmada bireyin kararlı olması, yoğun destek ve takip sağlanması ile başarı oranının arttığı belirlenmiştir. Ayrıca kendi başına sigarayı bırakanların oranı %3-5 iken, sigarayı bırakma

polikliniklerinde sigarayı bırakanların başarı oranı %40'dır. Sigarayı bırakmak için yapılan görüşmeler yüz yüze olduğunda ve sıkça tekrarlandığında yoğun destek ve takip sağlanmakta ve bu da sigarayı bırakma oranını arttırmaktadır (Salepçi ve ark, 2005: 157). Bu sonuçlar sigarayı bırakmak için bireyin çevresinden gelecek olan desteğin önemini göstermektedir.

Sigara içenlerin sigarayı bırakması ile ilgili faktörleri belirlemek amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır (Kaya ve ark, 2005: 248; Kutlu, Marakoğlu & Çivi, 2005b: 31, Yılmaz, 2010: 5). Yapılan çalışmalara göre yaş, cinsiyet gibi kişisel özellikler, bireyin sigarayı bırakmaya yönelik düşünceleri, aile ve çevrenin etkisi gibi etmenler sigarayı bırakmayı etkilemektedir. Kaya, Danacı, Şakar ve Yorgancıoğlu (2005) tarafından yapılan çalışmada sigarayı bırakmak amacıyla sigara bırakma polikliniğine başvuran bireylerin sigarayı bırakma davranışlarını etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan 76 kişi ile yapılan çalışmada ilk değerlendirmeden 4 ay sonra sigara içmeyenler sigarayı bırakmış olarak kabul edilmiştir. Sigarayı bırakanların sigarayı bırakamayanlara göre sigaraya başlama yaşının büyük olduğu, günde içtikleri sigara miktarının az olduğu ve sigarayı bırakmayı deneme sayısının çok olduğu bulunmuştur. Ayrıca sigarayı bırakanların anksiyete, depresyon puanlarının içmeyenlerden daha az olduğu bulunmuştur (Kaya, Danacı, Şakar & Yorgancıoğlu, 2005: 248).

Sigarayı bırakma konusunda yaş önemli bir etkidir. Bireyin sigaraya başladığı yaşı ve sigarayı bırakmaya karar verdiğinde bulunduğu yaşı sigarayı bırakma konusunda çok etkili olmaktadır. Sigaraya başlama yaşının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olduğunu belirleyen birçok çalışma vardır (Bresleu & Peterson, 1996: 216; Khuder, Dayal & Mutgi, 1999: 673; Yılmaz, 2010: 51, Abdullah, 2005: 351). Türkiye İstatistik Kurumu'na göre (2012) tütün mamulü kullanan 15 yaş ve üzerindeki bireylerin %35.4'ü sigarayı bırakmayı planlamaktadır. Bresleu ve Peterson (1996) tarafından ABD'de yapılan çalışmada genç yetişkinlerde sigarayı bırakmayı etkileyen değişkenler incelenmiştir. Araştırmaya 26-30 yaş arasında bulunan 414 sigara içen genç yetişkin katılmıştır. Sigaraya 13 ve daha erken yaşlarda başlayan, 14-16 yaşlarında başlayan ve 17 yaş ve sonrasında sigaraya başlayan kişilerin sigarayı bırakma davranışları incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre 14-16 yaşlarında sigaraya başlayanların, sigarayı bırakma olasılığı 13 yaş ve öncesinde başlayanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur. 17 yaş ve sonrasında sigaraya başlayanların sigarayı bırakma olasılığı 14-16 yaşlarında başlayanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur (Bresleu & Peterson, 1996: 216). Sigara içen üniversite öğrencileri ile yapılmış çalışmalarda da sigaraya başlama yaşının

sigarayı bırakma düşünceleri ile ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışmalarda sigaraya erken yaşta başlayan üniversite öğrencileri sigarayı bırakmayı düşünmezken, sigaraya geç yaşta başlayanların sigarayı bırakmayı daha fazla düşündükleri bulunmuştur (Yılmaz, 2010: 51; Khuder, Dayal & Mutgi, 1999: 673). Bu çalışmalar sigaraya başlama yaşı büyüdükçe sigarayı bırakma düşüncelerinin arttırdığını göstermektedir.

Sigaraya başlama yaşı tüketim şekli ve miktarı, sigarayı bırakma düşüncesi ve sigarayı bırakma davranışı açısından cinsiyetler arasında farklar olduğu bulunmuştur. İzmir’de sağlık çalışanlarının sigara içme alışkanlıklarını incelemek amacıyla yapılan çalışmada erkeklerin kadınlara göre sigaraya daha erken yaşta başladıkları ve gün içinde tükettikleri sigara miktarının kadınlara göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Ayrıca erkeklerin kadınlara göre daha düzenli sigara içtikleri bulunmuştur (Erbaycu, Aksel, Çakan ve Özsöz, 2004: 6). Aslan (2009) tarafından yapılan çalışmada sigarayı bırakanların sosyodemografik özellikleri incelenmiştir. Sigarayı bırakan erkeklerin sayısının kadınlardan daha fazla olduğu bulunmuştur (Aslan, 2009: 64). Erkekler kadınlara göre daha erken yaşlarda sigaraya başlamakta ve daha çok sigara tüketmekte ancak Al-Otaiba (2010: 68) tarafından yapılan çalışmada erkeklerin sigarayı bırakma niyetlerinin kadınlara göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (2012) tarafından yapılan yetişkinlerde tütün araştırmasına göre kadınların (% 41.8) erkeklere göre (% 40.8) sigarayı bırakmayı daha çok denedikleri bulunmuştur. Diğer yandan kadın ve erkekler arasında sigarayı bırakmaya yönelik düşünceler konusunda bir farklılık olmadığı yönünde bulguları olan çalışmalar da mevcuttur (Solak, Telli ve Erdinç, 2003: 76, Hosking, 2009: 102; Yılmaz, 2010: 5). Bu çalışmalar sigarayı bırakma düşüncesi konusunda cinsiyet açısından farklı sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir.

Bireylerin eğitim seviyesi sigarayı bırakma düşünceleri üzerinde etkili olmaktadır. Eğitim seviyesinin yüksek olması sigarayı bırakma konusunda çevreden alınan desteği ve sigarayı bırakma başarısını arttırmaktadır (Abdullah, 2005: 351). Eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin günlük tükettikleri sigara miktarının daha az olduğu ve sigarayı bırakmaya yönelik düşüncelerinin daha fazla olduğu bulunmuştur (Hosking ve ark., 2009: 102). Eğitim seviyesi yükseldikçe sigarayı bırakma konusunda başarı oranı da artmaktadır (Droomers, Schrijvers & Mackenbach, 2004: 195). Aslan (2009: 75) tarafından yapılan bir çalışmada sigarayı bırakan kişilerde sigarayı bırakmasında etkili olan faktörler incelenmiştir. Sigarayı bırakanların %16’sının eğitimsiz ya da ilkokul düzeyinde, % 84’ünün eğitilmiş oldukları belirlenmiştir.

Çalışmada eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin sigarayı bırakmada daha başarılı oldukları bulunmuştur. Bu çalışmalar eğitim seviyesinin yüksek olmasının sigarayı bırakma konusunda olumlu etkisinin olduğunu göstermektedir.

Sigarayı bırakma düşüncesi ve davranışı konularında medeni durum etkili bir faktördür. Evli bireylerin sigarayı bırakma oranı % 23.3 iken hiç evlenmemiş bireylerin sigarayı bırakma oranı % 18.3 olarak belirtilmiştir. Eşlerden birisi sigarayı bırakmış ise diğer eşin sigara içme isteği azalmaktadır ve bu durum eşlerden her ikisini de etkilemektedir (Christakis & Fowler, 2008: 2255). Sigarayı bırakmış kişiler, sigarayı bırakamayan ya da tekrar başlayan kişilere göre eşlerinden daha çok yardım aldıklarını düşünmektedirler (Robin, Edward & Kevin, 1983: 465). Bu çalışmalar sigarayı bırakma konusunda evli olmanın olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Sigarayı bırakma deneyimi sigarayı bırakma konusunda bireyleri motive eden ve sigarayı bırakmayı sağlayan bir faktördür. Sigarayı bırakmayı denemiş olan bireyler sigaraya tekrar başlamasına rağmen, sigarayı bırakma düşünceleri devam etmekte ve bu durum onların sigarayı bırakmalarını kolaylaştırmaktadır. Sigarayı bırakma niyeti ve sigarayı bırakma davranışı ile ilişkili olan değişkenleri inceleyen boylamsal çalışmada sigarayı bırakma niyeti yüksek olanların sigarayı bırakma oranının daha fazla olduğu bulunmuştur (Rise, Kovac, Kraft & Moan, 2008: 304). Sigarayı bırakmak istediğini belirten kişilerin sigarayı bırakmayı daha çok denedikleri belirlenmiştir (Vatan, Ocakoğlu & İrgil, 2009: 43; Azak, 2006: 120: Aslan, 2009: 74). Üniversite öğrencilerini içeren örneklemelerde yapılmış çalışmalarda öğrencilerde % 30 (Ceylan, Yanık & Gencer, 2005: 147) ile %44 (Durmuş & Pirinççi, 2009: 87) gibi farklı oranlarda sigarayı bırakıp tekrar başlama oranları belirlenmiştir. Durmuş & Pirinççi (2009) tarafından yapılan çalışmada Elazığ Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin sigara içme ile ilgili özellikleri incelenmiştir. Öğrencilerin 71'i kız, 91'i erkektir ve yaş ortalaması 21.84'tür. Öğrencilerin sigaraya başlama yaşının 15.55 olduğu ve %44.4'ünün halen sigara içtiği bulunmuştur. Sigarayı bırakmayı düşünen üniversite öğrencilerinin %30'u daha önce sigarayı bırakmayı denemiş ve başarısız olmuş öğrencilerdir (Durmuş & Pirinççi, 2009: 87). Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri ile yapılan çalışmada öğrencilerin sigara içme durumları incelenmiştir. 765 öğrencinin katıldığı çalışmada öğrencilerin yaş ortalaması 17.6'dır. Araştırmaya 364 kız ve 401 erkek öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin %17.3'ünün sigara içtiği ve sigara içen

öğrencilerin %65.2'sinin sigarayı bırakmayı denediği belirlenmiştir. Sigara içen 94 (%71.2) öğrenci sigarayı bırakmak istediğini belirtmiştir (Vatan, Ocakoğlu & İrgil, 2009: 43).

Aile ve sosyal çevre sigarayı bırakma konusunda etkili faktörlerden birisidir. Ailenin sigara içmeye yönelik olumsuz tutumu bireyin sigarayı bırakmaya yönelik isteğini arttırmaktadır (Back & Davis, 1980: 185). Her iki ebeveynin sigarayı bırakmış olması günlük tüketilen sigara miktarının azalmasını sağlamaktadır (Bricker ve ark., 2003: 585). Ailesi ve arkadaşları sigaraya karşı olan bireyler sigarayı bırakmayı daha sık düşünmektedir (Yılmaz, 2010: 5). Sigara kullanan kişilerle birlikte zaman geçirmenin veya birlikte yaşamının sigarayı bırakma konusundaki başarıyı düşürdüğü belirlenmiştir (Aslan, 2009: 77). Bu çalışmalara göre aile bireylerinde ve kişinin yaşadığı çevrede sigara içen bireylerin olması sigarayı bırakma konusunda olumsuz etki yapmaktadır. Beck ve Davis (1980: 191) tarafından yapılan çalışmada ailenin sigaraya yönelik tutumunun sigarayı bırakma niyetine olan etkisi incelenmiştir. Sigara içen ve içmeyen öğrenciler ile yapılan çalışmada sigara içen öğrenciler arasında kişinin kendisinin ve ailesinin sigaraya yönelik olumsuz tutumu bireyin sigarayı bırakma niyetini arttırdığı bildirilmiştir. Ailenin sigaraya yönelik olumsuz tutumu ve ailenin sigara içmeyi kabul edilmez olarak değerlendirmesi sigara içenlerin sigara bırakmasını kolaylaştırmaktadır.

1.2. Nikotin Bağımlılığı

Nikotin tütün bitkisinde bulunan zehirli ve uçucu bir alkaloiddir (bitkisel kökenli azotlu madde). Nikotin sinir sistemi üzerinde küçük dozlarda uyarıcı, büyük dozlarda bastırıcı etkisi olan ve bağımlılık yapan ve bağımlılığının ortadan kaldırılması en zor olan maddelerden biridir (Budak, 2000: 536). Beynin haz merkezinde bulunan nikotin reseptörleri nikotin tarafından uyarılarak bağımlılığa sebep olmaktadır (Davison & Neale, 2004: 310). Nikotin bağımlılığı günlük tüketilen sigara miktarı ile orantılı olarak gelişmektedir. Günlük tüketilen sigara miktarı arttıkça nikotin bağımlılık düzeyi de artmaktadır. Ancak sigara içen her bireyde nikotin bağımlılığı gelişmeyebilir (Özkurt, Bostancı, Şahin & Akdağ; 2000: 146).

Sigara içme ve sigarayı bırakma ile ilgili etkenleri belirlemek amacıyla yapılmış pek çok çalışmada sigara içen bireylerin nikotin bağımlılık düzeyleri incelenmiştir. Yapılan çalışmalarda nikotin bağımlılık düzeyini belirlemek için Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi kullanılmış ve testten alınan puana göre nikotin bağımlılık düzeyi belirlenmiştir (Breslau & Johnson, 2000: 1112; Solak, Telli & Erdinç, 2003: 74; Durmaz & Üstün, 2006: 328; Hu,

Davies & Kandel, 2006: 299; Okutan, Taş, Kaya & Kartaloğlu, 2007: 356; Ramo, Prochaska & Myers, 2010: 49; Yılmaz, 2010: 5).

Nikotin bağımlılık düzeyinin sigarayı bırakma konusunda etkisini göstermek amacıyla yapılan çalışmalarda nikotin bağımlılık seviyesinin sigarayı bırakma davranışı ile ilişkisi incelenmektedir. Breslau ve Johnson (2000: 1124-1126) tarafından nikotin bağımlılığının sigarayı bırakma ile ilişkisini incelemek amacıyla yapılan çalışmaya 84 kadın ve 154 erkek katılmıştır. Çalışmada DSM-III-R'ye göre nikotin bağımlılık düzeyi için kesim noktası 4 olarak belirlenmiştir. 4'ten az puan alanların nikotin bağımlılık düzeyi düşük, 4'den fazla puan alanların nikotin bağımlılık düzeyi yüksek olarak değerlendirilmiştir. Buna göre nikotin bağımlılık seviyesi düşük olan katılımcıların sigarayı bırakma oranı %26.5, nikotin bağımlılık seviyesi yüksek olanların ise sigarayı bırakma oranı %8.1 olarak bulunmuştur. Günde 10 sigaradan az içen katılımcıların sigarayı bırakma oranı %33; günde 21-30 sigara içen katılımcıların sigarayı bırakma oranının ise %7.7 olduğu belirlenmiştir. Nikotin bağımlılık düzeyi düşük olan kişiler, nikotin bağımlılık düzeyi yüksek olan kişilere göre dört kat daha fazla sigarayı bırakmaktadırlar. Nikotin bağımlılık düzeyinin düşük olması bireyin sigarayı bırakmaya yönelik düşüncelerini (niyet) etkileyerek (Yılmaz, 2010: 68; Ramo, Prochaska & Myers, 2010: 50; Breslau & Johnson, 2000: 1112) sigarayı bırakmayı deneme oranını arttırmaktadır (Okutan, Taş, Kaya & Kartaloğlu, 2007: 359).

Nikotin bağımlılık düzeyi sigarayı bırakma niyeti ve sigarayı bırakma davranışı ile ilişkilidir. Yapılan çalışmalarda nikotin bağımlılık düzeyi yüksek olan kişilerin sigarayı bırakma niyetinin, nikotin bağımlılık seviyesi düşük olan katılımcılara göre daha az olduğu bulunmuştur (Bravin ve ark. 2015: 415; Girma, Assefa & Deribew, 2010: 326; Okutan, Taş, Kaya & Kartaloğlu, 2007: 356). Nikotin bağımlılık düzeyinin sigarayı bırakma isteği ile ilişkisini inceleyen çalışmaların yanı sıra sigarayı bırakma davranışı ile olan ilişkisini inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalarda sigarayı bırakanların nikotin bağımlılık düzeyinin daha düşük olduğu bulunmuştur (Ramo, Prochaska & Myers, 2010: 50; Bravin ve ark. 2015: 415). Bravin ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada sigarayı bırakma davranışını etkileyen faktörler incelenmiştir. 2348 kadın ve 2302 erkek katılımcıdan oluşan çalışmada ABD, Arjantin, Hindistan, İspanya, Kolombiya, Meksika, Şili ve Venezuela ülkelerinde internet üzerinden sigara bırakma eğitimi verilmiştir. Katılımcıların sigarayı bırakma davranışları 1, 3, 6 ve 12 ay izleme çalışması ile değerlendirilmiştir. Her

değerlendirmede nikotin bağımlılık seviyesi düşük olanların sigarayı bırakma oranlarının daha fazla olduğu bulunmuştur (Bravin ve ark. 2015: 415).

Nikotin bağımlılık düzeyinin etkilerini inceleyen araştırmalarda nikotin bağımlılık düzeyi ile pek çok etken arasında ilişki bulunmuştur. yapılan çalışmalatrda cinsiyet (Örsel ve ark., 2005: 114), sigaraya başlama yaşı, anne ve babanın sigara içmesi (Hu, Davies & Kandel, 2006: 299) nikotin bağımlılık düzeyini etkilediği bulunmuştur. Örsel ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada sigara bırakma polikliniğine başvuran hastaların nikotin bağımlılık düzeylerinin sigarayı bırakma davranışları ile ilişkisi incelenmiştir. Erkeklerin kadınlara göre nikotin bağımlılık seviyelerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca sigaraya başlama yaşı, sigara içme yılı, günde içilen sigara miktarının sigarayı bırakma davranışı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Örsel ve ark., 2005: 114). Okutan, Taş, Kaya & Kartaloğlu (2007: 356 - 359) tarafından yapılan çalışmada sigara içen kişilerde nikotin bağımlılığını etkileyen faktörler belirlenmiştir. Araştırmaya 237 sağlık personeli katılmıştır. Katılımcıların nikotin bağımlılık düzeyleri % 40.9'unun çok düşük, % 24.9'unun düşük, %17.3'ünün yüksek ve % 7.6'sının çok yüksek olduğu bildirilmiştir. Sigaraya başlama yaşının düşük olması, evde tek sigara içen kişi olmak ve günlük içilen sigara miktarının fazla olmasının nikotin bağımlılık düzeyini arttırdığı bildirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELLERİ

Sigarayı bırakma konusu pek çok çalışmada farklı kuramlar temelinde incelenmiştir. Bu kuramlardan bazıları; Kuramlar Üstü Model (Teoriler arası model-Transtheoretical Model), Sağlık Eylem Süreci Yaklaşımı (The Health Action Process Approach-HAPA) ve Planlanmış Davranış Teorisidir. Sigarayı bırakma konusu bu kuramlar çerçevesinde bireylerin düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını açıklamaktadır. Kuramlar Üstü Model sağlıklı ilgili konularda davranış değişikliğini açıklayan bütüncü bir modeldir (Velicer, Prochaska, Fava, Norman & Redding, 1998: 216). Bireyin davranış değişiminin beş aşamadan oluşan bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Bu süreçler; niyet öncesi, niyet, hazırlık, eylem ve koruma olarak tanımlanmaktadır. Sağlık Eylem Süreci Yaklaşımı ise bir davranışın yapılma isteği, bireyin davranışa yönelik niyet öncesindeki motivasyonel süreçlerine ve davranışı yapmaya yönelik niyet sonrasındaki iradi süreçlerine bağlı olduğuna değinir (Schwarzer, 2008: 1). Modele göre birey davranışını değiştireceğine önce kendisi inanır ve özdüzenleme ile istenen davranışı planlama, gerçekleştirme, sürdürme ve nüks aşamaları ile davranış devam eder (Schwarzer & Renner, 2006: 6). Sigara içme davranışını açıklamada temel alınan kuramlardan bir tanesi de Planlanmış Davranış Teorisidir. Çok farklı davranışları açıklamak için kullanılan bu kuram davranış, davranışa yönelik niyet ile açıklar. Niyet yani davranışın yapılma isteği, öznel norm, tutum ve algılanan davranış kontrolü tarafından etkilenmektedir.

2.1. PLANLANMIŞ DAVRANIŞ TEORİSİ

Planlanmış Davranış Teorisi sosyal psikoloji ve sağlık psikolojisi alanlarında yapılan çalışmalarda sıkça kullanılan bir teoridir. Davranışı açıklamak üzere geliştirilmiş ve yaygın olarak kabul görmüş bir teoridir. Planlanmış Davranış Teorisi Mantıksal Eylem Kuramından (Theory of Reasoned Action) yola çıkılarak geliştirilmiş ve davranış üzerinde etkili olabilecek değişkenleri açıklayan kapsamlı bir teoridir. Planlanmış Davranış Teorisinde davranışa yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü niyeti, niyet de davranışı açıklamaktadır. Niyet bireyin bir davranış yapmayı yapmayacağı ile ilgili isteği olarak

tanımlanmaktadır. Her iki kuram da davranışların belli bir nedene dayalı olarak oluştuğu varsayımı üzerine kurulmuştur (Ajzen, 2005: 117).

Planlanmış Davranış Teorisine göre niyetin kişisel, sosyal ve kontrol konularıyla ilgili üç temel belirleyici faktörü vardır. Kişisel faktör; bireylerin davranışa yönelik tutumlarıdır. Kişinin ilgi duyduğu özel bir davranış ile ilgili olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmesi o kişinin tutumudur. Niyetin ikinci belirleyicisi sosyal etkiyi yansıtan öznel normdur. Öznel norm sosyal baskının kişi tarafından algılanmasıdır. Niyeti belirleyen üçüncü faktör algılanan davranış kontrolü adı verilen, davranışı gerçekleştirmek için bireyin yeterlilik algısı ya da yeteneğidir. Bireyin bir davranışı yapacağına inandığında, yapmak için fırsatı olduğunu düşünüyorsa, davranışı yapması için sosyal baskı hissediyorsa ve söz konusu davranışı olumlu olarak değerlendiriyorsa bu durumda bireyin o davranışa yönelik niyeti olduğu söylenir (Ajzen, 2005: 119). Planlanmış davranış teorisinde niyet davranışın açıklayıcısı olarak ele alınmıştır. Niyet, bireyin sözkonusu davranışı yapma ya da yapmama yönündeki eğilimini ve planlarını ifade etmektedir (Ajzen, 1985: 11). Ajzen (1991) niyeti bireyin bir davranışı yapmak için duyduğu istek, arzu düzeyi ve ortaya koymayı planladığı çaba olarak tanımlamaktadır (Ajzen, 1991: 181). Bireyin niyeti ne kadar güçlü ise davranışı gerçekleştirmek için uygulamayı planladığı çaba o kadar çok olmaktadır (Wilkinson, Abraham, 2004: 330).

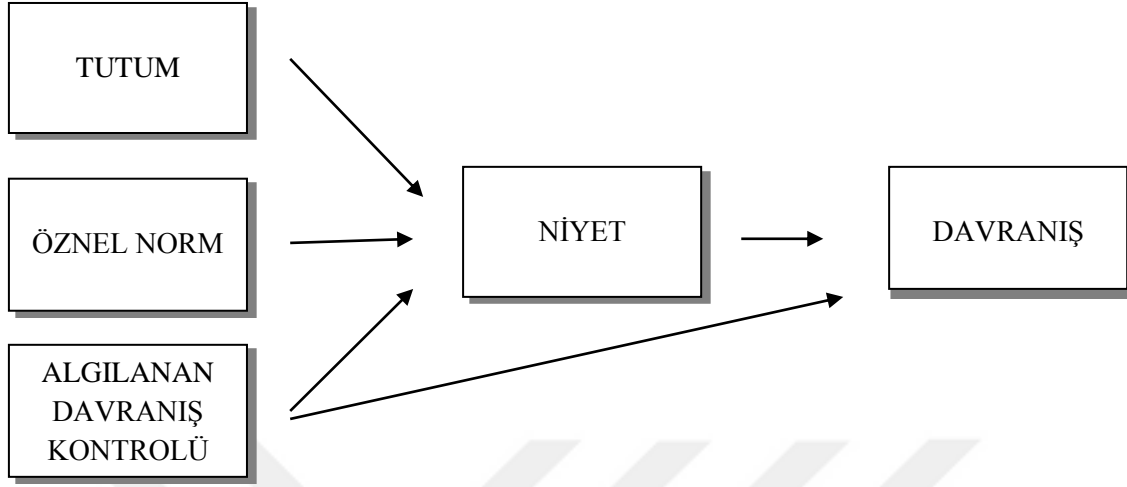
İlk olarak Fishben ve Ajzen tarafından 1975 yılında “Mantıksal Eylem Kuramı” geliştirilmiştir. Mantıksal Eylem Kuramı tutum ve davranış ilişkisini açıklamak için ortaya konmuş sosyal psikoloji kuramlarından biridir. Kurama göre bireyin yapacağı davranışa yönelik tutumu o davranışı yapıp yapmayacağını tamin etmeye yarar. Tutum ve davranış arasındaki ilişki yüksekse tutum ile davranışın yapılacağı tahmin edilebilir. Kuramda bireyin bir davranışı yapacağını o davranış hakkındaki düşüncelerinin ne olduğunun bilinmesi ile anlaşılabilir. Mantıksal Eylem Kuramı davranış üzerinde etkili olabilecek değişkenleri açıklamak üzere, davranışın bir nedene bağlı olduğu varsayımı üzerine geliştirilmiştir. Kuram tutum ve davranış arasındaki ilişkinin incelenmesi ile oluşturulmaya başlanmıştır. Bu da davranışı açıklamak için tutumların değerlendirilmesinin önemli olduğunu göstermektedir (Ajzen & Fishbein, 1977: 888 – 905).

Mantıksal Eylem Kuramına göre davranışı açıklamak için sosyal faktörleri ifade eden öge öznel normdur. Öznel norm sosyal faktörleri ifade eden, davranışın yapılıp

yapılmamasına etki eden bireyin çevresinden hissettiği sosyal baskıdır. Kurama göre tutum, öznel norm ile birlikte bireyin davranışa yönelik niyetini açıklar, niyet ise davranışı doğrudan tahmin etmeye yarar (Ajzen, 1985: 11). Kurama göre tutum, davranışı açıklayan aracı değişkenlerden sadece biridir, sosyal faktörler öznel norm olarak davranışa etki etmektedir. Çevredeki kişilerin beklentilerine uygun hareket etme isteği davranışın niyetini oluşturmaktadır. Çevresindeki kişilerin beklentilerine ne ölçüde uyacağı yani öznel normun birey üzerindeki etkisi niyetini etkiler (Fishbein & Ajzen, 2011: 131-133).

Ajzen ve Fishben geçmiş davranışların daha sonra yapılacak davranışlar üzerinde etkili olabileceğine yönelik kurama yapılan eleştirileri dikkate almış ve kurama yeni bir değişken eklemiştir. Ajzen (1991) kurama kişinin iradesini belirten algılanan davranış kontrolü değişkenini ekleyerek teorinin açıklayabileceği alanı genişletmiş ve yeni bir model oluşturmuştur. Modele sonradan eklenen algılanan davranış kontrolü, bireyin kendi davranışı üzerinde kontrolü ile ilgili düşünceleri olarak belirtilmiştir. Böylece Mantıksal Eylem Kuramı artık Planlanmış Davranış Teorisi olarak tanımlanmıştır. Planlanmış Davranış Teorisine göre tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü, davranışa yönelik niyet ile bireyin davranışını açıklamaktadır (Ajzen 1991: 181-185).

Ajzen'e (2005: 8) göre bireyin davranışı yapma niyeti, o davranışa yönelik tutumları, öznel normları ve algılanan davranış kontrolü ile belirlenmektedir. Bu teoride bireylerin davranışlarını gerçekleştirmelerini açıklayan birinci öge niyettir. Niyeti açıklayan ögeler ise tutumlar, öznel normlar ve algılanan davranış kontrolüdür. Tutumların oluşumunda davranışsal inançlar ve inancın sonucuna yönelik bireyin değerlendirmeleri; öznel normların oluşumunda normatif inançlar ve bu normlara bireyin uyma motivasyonu; algılanan davranış kontrolünün oluşmasında kontrol inançları ve her bir kontrol faktörünün algılanan gücü etkilidir. Teoriye göre bireyin davranışını en iyi yordayan değişken davranışın yapılma isteği yani niyettir. Niyet ise öznel norm, tutum ve algılanan davranış kontrolünden etkilenmektedir. Teoriye göre algılanan davranış kontrolü ile davranış arasındaki ilişki iki şekilde açıklanmaktadır. Algılanan davranış kontrolü bir yandan niyet aracılığı ile davranışı açıklamakta, diğer yandan niyet aracılığı olmadan doğrudan davranışı açıklamaktadır (Ajzen, 1991: 182). Bu teori Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1: Planlanmış davranış teorisi (Ajzen, 1991: 182).

2.1.1. Davranışa Yönelik Tutum

Tutum kişinin belirli bir insana, gruba, nesneye veya olaya yönelik olumlu veya olumsuz bir şekilde düşünmesine, hissetmesine veya davranmasına yol açan düşünceleridir (Budak, 2000: 776). Tutumun iki özelliği vardır. Birinci özelliği tutum kısa sürede değişmez, birey için kalıcıdır ve uzun süreli bir eğilimdir. İkinci özelliği ise tutumun duygusal, bilişsel ve davranışsal boyutları içermesidir. Tutumun kapsamında duygu, düşünce ve heyecanı içeren duygusal faktörler ile gözlenen etkinlikleri içeren davranışsal faktörler yer alır (Cüceloğlu, 2000: 521). Tutumlar bir konu, olay üzerinde istenen ya da istenmeyen durumu anlatır. Memnun olunan ya da memnun olunmayan durumu tanımlamada kullanılır. Bir nesneye yönelik olan tutum bireyin o nesne ile ilgili pozitif ya da negatif yönde değerlendirilmesini yansıtır (Ajzen 2005: 8 - 12).

Belirli bir konuya yönelik olan tutum, o konu ile ilgili duygu ve düşünceleri etkileyerek bireyin davranışını etkiler. Bireyin belirli bir davranış yönündeki eğilimi kişilere yönelik olarak gelişebilir, sosyal ilişkiler içinde kendini gösterebilir ya da toplum içinde toplumsal davranışların gerçekleştirilmesini de etkileyebilir (Ajzen 2005: 8 - 12).

Sosyal psikoloji alanında tutum bireyin davranışını belirlemede etkin bir rol oynar ve davranış için bir rehber olarak kabul edilir (Fishbein & Ajzen, 2011: 255). Sosyal psikoloji alanında pek çok çalışmada kullanılan ve etkin bir model olan Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında tutumun davranışı yordamada ve açıklamada önemli bir rolü vardır. Teoriye göre tutum, davranışın sonuçları ile ilgili düşünceleri ve olabilecek sonuçlara yönelik bireyin değerlendirmeleridir. Tutum, davranışın ortaya çıkaracağı sonuçla ilgili düşüncelerdir. Buna göre birey bir davranışı yaptığında olumlu bir sonuç bekliyorsa, davranışı gerçekleştirmesiyle ilgili olumlu tutuma sahip olacaktır. (Ajzen, 1991: 179 - 191).

Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında tutum, niyet ve davranış ilişkisinde önemli bir belirleyicidir (Fishbein & Ajzen, 2011: 261). Birey bir davranışının sonucuna yönelik olumlu tutuma sahipse o davranışı yapma ihtimali olumsuz tutuma sahip olduğu duruma göre daha fazladır (O'Callaghan, Callan & Baglioni, 1999: 455; Grogan ve ark., 2009: 301, Al-Otaiba, 2010: 83). Birey olumlu bir davranışın sonunda olumlu bir sonuç bekliyorsa davranışın performansına yönelik olumlu tutuma sahip olacaktır (Ajzen, 2005: 5 - 124). Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda sigaraya yönelik olumlu tutuma sahip olmanın sigara içme niyetini arttırarak sigara içme sıklığını etkilediği belirlenmiştir (Harakeh, Scholte, Vermulst, Vries & Engels, 2004: 955; Droomers, Schrijvers & Mackenbach, 2004: 196; Yazıcı & Şahin, 2005: 461). Yazıcı ve Şahin (2005) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin sigara içme tutumları ve sigara içme davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya 153 kız, 317 erkek öğrenci katılmıştır. Araştırmada kullanılan Sigara İçme Tutum Ölçeği alt ölçekleri ile cinsiyet arasında karşılaştırma yapılmış ve aralarında ilişki bulunmuştur. Buna göre erkek öğrencilerde sigara içmenin sosyalliği ve eylemi arttırdığına yönelik düşüncelerin kız öğrencilere göre daha fazla olduğu bulunmuştur Katılımcıların cinsiyeti, sigara içme süresi, sigarayı bırakma deneyimi ve özyeterlik düzeyleri sigara içme miktarı ile ilişkili bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle katılımcıların sigara içme süresi ve özyeterlik düzeyleri azaldıkça sigara içme miktarı artmaktadır. Ayrıca erkek öğrencilerin sigara içme miktarının kız öğrencilere göre daha fazla olduğu bulunmuştur (Yazıcı & Şahin; 2005: 461).

Bireyin bir davranışı yapmaya eğilimli olması tutum ve davranışın uyumlu olmasından kaynaklanır. Tutumun davranış ile olan uyumu, tutumun olumlu ya da olumsuz olmasını etkiler. Olumsuz ve istenmeyen bir duruma yönelik, olumsuz tutum gelişirken, istenen ve tercih edilen bir duruma yönelik olumlu tutum gelişir (Fishbein & Ajzen, 2011: 266). Olumlu tutuma sahip olduğunda istenen davranışı yapma isteği artmaktadır (Rhodes & Courneya,

2003: 29; Wiium, Breivik & Wold, 2006: 553; Williams, Pavey & White, 2008: 175). Bireyin bir konu ile ilgili olumlu düşüncelere sahip olması o konuyla ilgili daha istekli davranmasını sağlayacaktır.

Sigara içen kişilerle yapılmış çalışmalarda sigaraya yönelik tutumun sigara içme davranışına olan etkisi incelenmiştir. Konu ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda sigara içen kişilerin içmeyenlere göre sigaraya yönelik daha olumlu tutuma sahip olduğu belirlenmiştir (O'Callaghan, Callan & Baglioni, 1999: 455; Wiium, Breivike & Wold, 2006: 553; Grogan ve ark. 2009: 301). Grogan ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan boylamsal çalışmada sigara içme davranışının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Planlanmış Davranış Teorisine göre incelenmiştir. Araştırmaya sigara içen 123 (56 kız, 67 erkek) ve sigara içmeyen 262 (131 kız, 131 erkek) öğrenci katılmıştır. Öğrencilere 11, 13 ve 15 yaşında olmak üzere 3 kez uygulama yapılmıştır. Bu uygulamalarda öğrencilerin sigaraya yönelik tutumu, öznel normu, sigarayı reddetmeye yönelik algılanan davranış kontrolü ve sigara içme davranışları incelenmiştir. Araştırmada yapılan 3 değerlendirmede sigara içen öğrencilerin sigaraya yönelik olumlu tutumunun sigara içmeyenlere göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Öğrenciler 11 yaşındayken yapılan ilk değerlendirmede erkek öğrencilerin sigaraya yönelik tutumunun kız öğrencilere göre daha olumsuz olduğu, kızların sigarayı reddetmeye yönelik algılanan davranış kontrolünün erkeklere göre daha fazla olduğu bulunmuştur. 13 ve 15 yaşında yapılan değerlendirmelerde ise kız öğrencilerin sigarayı reddetmeye yönelik algılanan davranış kontrolünün erkeklere göre daha düşük olduğu bulunmuştur (Grogan ve ark. 2009: 306- 311).

2.1.2. Öznel Norm

Planlanmış Davranış Teorisine göre öznel norm, sosyal bir faktör olarak tanımlanmış, davranışın niyetini belirleyen ikinci önemli faktördür. Genel olarak bakıldığında sosyal çevre bireyin niyet ve davranışlarını güçlü bir şekilde etkiler. Bu etki sosyal bilimciler tarafından sosyal norm olarak tanımlanır. Sosyal normlar toplum ya da grubun kabul ettiği ya da onayladığı davranışları anlatır. Sosyal normlar bireyin davranışını sınırlaması açısından bakıldığında sadece bireyi ilgilendirmeyen, aynı zamanda sosyal sitemleri de ilgilendiren bir hal almaktadır. Normlar uygun olan ya da uygun olmayan davranışın ne olduğu yönünde yol gösterici olarak bireyi etkileyebilir. Bu durumda uygun olmayan davranışların yapılmaması konusunda davranışın sınırlandırılmasına neden olabilir (Fishbein & Ajzen, 2011: 129).

Öznel norm bireyin, başkalarının onun davranışları ile ilgili ne düşündüklerine dair inançlarıdır. Öznel norm kişinin davranışını gerçekleştirmesinde örnek aldığı kişilerin, kurum veya kuruluşların davranışın yapılıp yapılmamasıyla ilgili beklentilerini kapsamaktadır (Ajzen, 2002a: 667). Öznel norm aynı zamanda bireyin inançlarından etkilenmektedir. Bireyin kendisinin ya da sosyal olarak referans aldığı grubun uygun bulduğu ya da uygun bulmadığı durumlara ilişkin inançlarını belirtmektedir (Ajzen, 2005: 6). Planlanmış davranış teorisinde niyet üzerinde bireyin tutumlarının etkisi olduğu gibi, başkalarının da bireyden beklentilerine yönelik, bireyin sahip olduğu düşüncelerinin de etkisi vardır. Davranış bireyin çevresindeki insanların beklentileriyle de ilgilidir. Öznel norm, hem mantıksal eylem kuramında hem de planlanmış davranış teorisinde spesifik bir davranışa yönelik olarak bireyin algıladığı çevresel baskıyı belirtmektedir. Çevredeki kişilerin beklentilerine uygun hareket etme isteği davranışın niyetini oluşturmaktadır. Çevresindeki kişilerin beklentilerine ne ölçüde uyacağı bireyin niyetini etkiler. Böylece öznel norm niyet ve davranış ilişkisini açıklamaya katkı sağlar (Fishbein & Ajzen, 2011: 131-133).

Genel olarak bakıldığında kişinin önem verdiği ve onlarla uyumlu olduğu referans grupların, davranışı yapması gerektiğini düşündüklerine inanıyorsa birey bu davranışı yapmak için üzerinde baskı hisseder. Birçok davranış için kişinin ebeveynleri, eşi, yakın arkadaşı, iş arkadaşı ya da bir uzman referans kaynağı olabilir. Referanstan alınan bilgiler doğrultusunda bir davranışın yapılması için algılanan sosyal baskı bireyi motive ederek davranışının yapılmasını sağlar (Ajzen, 1991: 195; Ajzen, 2005: 123). Birey çevresindeki kişileri gözlemleyerek belirli bir davranış hakkında bilgi sahibi olur. Gözlemler sonucunda aldığı bilgiler yönünde düşünmeye başlar. Birey belirli bir davranışı yapması yönünde kendisi için önemli kişi ya da grupların baskısını hissediyorsa o davranışı gerçekleştirecektir. Arkadaşları ve ailesi sigara içmeyen bir kişi, sigara içmemenin kendisi için daha iyi olduğunu düşünecek ve bu yönde davranacaktır. (Sayın Kocagöz, 2010: 2). Örneğin sigarayı bırakma konusunda karar alan iki kişiyi düşündüğümüzde, birisi sağlığı için sigarayı bırakmak isterken, diğeri arkadaşlarından uzak kalarak sigarayı bırakmak istemektedir. Sigarayı bıraktığında kendi sağlığını düşündüğü için ailesini mutlu edeceğine inanıyorsa, bu kişinin sigarayı bırakma kararı alması olasıdır. Diğer kişi sigarayı bırakmak için arkadaşlarından uzak kalması gerektiğine inanıyorsa ve arkadaşlarını çok önemsiyorsa sigarayı bırakma ihtimali düşük olacaktır.

Öznel normun ölçülmesi, öznel normları ölçen bir ölçekle ya da normatif inançların değerlendirilmesi ile yapılır. Öznel normun ölçülmesi kişi için önemli insanların uygun bulup bulmadığı davranışlara yönelik kendi düşünceleri ile belirlenir. İkinci yol ise normatif inançların değerlendirilmesidir (Ajzen, 1991: 195). Sigarayı bırakma konusunda öznel normların belirlenmesi, çevresindeki kişilerin sigarayı bırakma konusunda beklentilerine ilişkin bireyin düşüncelerinin belirlenmesi ile olur. Sigarayı bırakma konusunda çevrenin düşünceleri bireyi çok etkilemektedir. Sigarayı bırakma konusunda yapılan çalışmalarda öznel normun belirlenmesi niyeti açıklamak için önemli bir faktördür (Rise & Ommundsen, 2011: 151; Mcmillian - Higgins & Conner, 2005: 297).

Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında yapılan çalışmalar öznel normun davranışa yönelik niyeti açıkladığını ve öznel norm bileşeni için teorinin doğrulandığını göstermektedir (Williams, Poverly & White, 2008:175; Munoz-Silva - Sanchez-Garcia & Martins, 2007: 1178). Bu çalışmalar sosyal çevrelerinde bulunan insanların düşüncelerinin bireylerin davranışını yapma niyetlerini etkilediğini göstermektedir. Sigarayı bırakma niyetini incelemek amacıyla yapılan çalışmalarda benzer bulgulara ulaşılmış ve öznel normun sigarayı bırakma niyetini yordadığı belirlenmiştir (Rise & Ommundsen, 2011: 151; Rise, Kovac & Moan, 2008: 304-305; Mcmillian - Higgins & Conner, 2005: 297; Larson, 2000: 103; Beck & Davis, 1980: 191). Rise, Kovac ve Moan (2008: 304-305) tarafından yapılan boylamsal çalışmada sigara içen üniversite öğrencilerinin sigarayı bırakma niyeti ve sigarayı bırakma davranışı planlanmış davranış teorisi kapsamında incelenmiştir. Çalışmanın ilk aşamasında tutum ile öznel normun sigarayı bırakma niyetini yordadığı bulunmuştur. Çalışmanın 3-4 ay sonra yapılan ikinci aşamasında ise sigarayı bırakma niyeti ve içilen sigara sayısının sigarayı bırakma davranışını yordadığı bulunmuştur. Beck ve Davis (1980: 191) tarafından üniversite öğrencileri ile yapılan boylamsal çalışmada sigarayı bırakma niyeti ve sigarayı bırakma davranışı incelenmiştir. 117 sigara içen ve 116 sigara içmeyen üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmada, sigara içen öğrenciler arasında sigaraya yönelik olumsuz tutum ve sigarayı bırakmaya yönelik öznel norm arttıkça sigarayı bırakmaya yönelik niyet ve sigarayı bırakma davranışının arttığı bulunmuştur.

Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında niyet ve niyetin bileşenlerinin davranışa olan etkisini belirlemek amacıyla yapılan bazı çalışmalarda öznel normun, niyeti açıklamakta yetersiz olduğu bulunmuştur (akt. Ajzen 1991: 187; Erten, 2002: 227). Öznel norm, kişilerarası ilişkilerde birey için önemli olan kişilerin düşüncelerini içermektedir ve davranışı

tahmin etmede çok etkilidir (Larson, 2009: 95). Bireyin sosyal çevresinin beklentileri, bireyin davranışlarını değiştirmesine neden olabilir. Ancak Al-Otaiba (2010: 85) tarafından Amerika’da sigara içen kişiler ile yapılan 6 aylık izleme çalışmasında farklı bir sonuç bulunmuştur. Araştırmada katılımcıların sigarayı bırakma niyeti ve sigarayı bırakma girişimleri değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre öznel normun sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olmadığı bulunmuştur. Sigara içen kişiler çevrelerinden sigarayı bırakmaya yönelik güçlü baskı hissettiklerinde sigarayı bırakma girişiminde bulunmamışlardır. Bu durumda çevrelerindeki bireylerin sigarayı bırakmaya yönelik düşünceleri katılımcıların sigarayı bırakma yönünde davranmasına neden olmamıştır. Bu çalışma öznel normun davranışın yapılmasını kolaylaştırıcı bir rolü olmadığını göstermektedir. Yazara göre öznel normun niyet üzerindeki etkisi paradoksaldır. Birey sosyal ağında bulunan insanlardan belli bir davranışa yönelik, örneğin sigarayı bırakmasına yönelik baskı hissetse de sigarayı bırakmaya yönelik niyeti az olabilir. Bireyin çevresindeki sosyal baskı sigarayı bırakmaya yönelik olarak bireye cesaret vermiyorsa sosyal baskı birey tarafından az olarak algılanıyordur. Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar’a (2014: 142) göre bireyin çevresindeki kişilerin beklentilerine göre davranması bireyci ve toplulukçu yaklaşımla açıklanmaktadır. Öznel norm, bir davranışın gerçekleştirilmesinde toplulukçu (kollektivist) toplumlarda bireyci toplumlara göre daha etkilidir (Rise & Ommundsen, 2001:143). Kollektivist toplumlarda birey toplumsal baskıyı daha çok hissetmekte ve sigarayı bırakma yönünde eğilimi artmaktadır. Bu durumda algılanan davranış kontrolünün etkisi daha da azalmaktadır (Rise ve Ommundsen, 2001:151).

Toplum ve topluluk kavramlarından ilk söz eden kişi Tonniestir. Tonnies kendi deneyimlerinden ve gözlemlerinden yola çıkarak toplumun oluşması için gereken iki aşama olduğunu ileri sürmüştür. İlk aşama deneyimlerimizin sosyal yaşam içinde organize olduğudur. İkinci aşama olarak toplum kurallarının oluşması için deneysel çalışmaların yapılmasını önermiştir. Deneysel sosyoloji kavramını öne sürerek toplumsal kuruluşların deneysel sosyoloji çalışmaları ile tanımlanabileceğini açıklamıştır (Tonnies, 2004: 1-5). Hofstede ise 1980 yılında bireycilik ve toplulukçuluk kavramlarını öne sürmüş ve bu kavramları şöyle açıklamıştır: Bireycilik bireyler arasında zayıf bağların olduğu ve bireyin kendi aile üyeleri tarafından bakılmak için beklentisinin olduğu kültürlerde yer almaktadır. Toplulukçuluk ise bireyler arasında güçlü bağların olduğu ve bu bağın sorgulanmadan hayat boyu devam ettiği ve bireylerin birbirini koruduğu bir toplum yapısını içermektedir.

Bireycilik ve toplulukçuluk kavramları nasıl ele alınırsa alınsın kültür alanına ait kavramlardır Hofstede kültürleri kategorileştirmek için dört kavram kullanmıştır; toplulukçuluk - bireycilik, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, erillik – dişillik. Bu ketegoriler karşıt kavramlar olarak ele alınır (Akt. Berry, 1997: 10). Hofstede'nin tanımlamasından sonra bireycilik ve toplulukçuluk kavramları temelinde bireyin başkaları ile olan ilişkisi inceleme konusu olmuştur. Toplulukçu toplumlarda bireyin davranışları grubun normlarından ve grubun beklentilerinden daha çok etkilenir. Birey kendisini ayrı bir birey olarak değil de grubun bir parçası olarak görmektedir. Bunun sonucunda birey, grubun istek ve beklentileri yönünde davranma eğilimi gösterir (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014: 322). Göregenli (1995) tarafından yapılan bir çalışmada kültürümüz için bireycilik ve toplulukçuluk eğilimlerini ayırt etmek genel bir sınıflama ile mümkün olmamaktadır. Ancak bireyin bireycilik-toplulukçuluk eğilimleri, komşu ve aile (anne-baba) ilişkilerinden daha çok etkilenmektedir (Göregenli, 1995: 8).

2.1.3. Algılanan Davranış Kontrolü (ADK)

Planlanmış Davranış Teorisine göre davranışı belirleyen önemli faktörlerden birisi de algılanan davranış kontrolüdür. Algılanan davranış kontrolü bireyin davranışı yapmasının kendi kontrolünde olup olmadığına ilişkin algılarını ifade eder. Bu öge bazı davranışların diğerlerine göre daha fazla kontrol altında olduğunu belirtir. Bireyin kendi davranışı üzerinde algıladığı kontrolü, davranışı yapma yönünde bireyi motive ederek o davranışın gerçekleştirilmesini sağlamaktadır (Ajzen, 1991: 183). Bu algılanan davranış kontrolü Mantıksal Eylem Kuramına sonradan eklenmiş ve davranışın niyetini açıklamak için anlamlı katkı sağlamıştır. Bireylerin davranışı yapmaları için kendi kontrolleri ilgili düşüncelerinin eksik kalması davranışı açıklama konusunda kuramı sınırlandırmaktaydı. Mantıksal Eylem Kuramı temelde niyetin davranışın yapılmasını etkilemesi ile açıklanıyordu. Ancak bireyin söz konusu davranışı yapmak için ne kadar çaba sarf edeceği, denemeye ne kadar hevesli olduğu değerlendirilmiyordu. Mantıksal Eylem Kuramına algılanan davranış kontrolünün eklenmesi ile kuram Planlanmış Davranış Teorisi adını alarak yeni bir kuram halini almıştır. Planlanmış Davranış Teorisine göre algılanan davranış kontrolü bireyin istenen bir davranışı yapabilme derecesi olarak kabul edilir. Bireylerin karşılaştıkları herhangi bir engelin üstesinden gelebileceklerine ve gerekli kaynaklara sahip olduklarına yönelik düşünceleridir. Birey kendi davranışları üzerinde kontrolünün fazla olduğunu düşünüyorsa, var olan engelleri daha az olarak algılar ve yapmak istediği davranışı başarıyla gerçekleştirir. Eğer birey kendi

davranışı üzerindeki kontrolünün az olduğunu düşünüyorsa ciddi engellerle karşılaştığında, davranışın yapılmasını zor olarak algılar ve davranışı gerçekleştirme konusunda başarılı olamayabilir (Ajzen, 2002a: 667). Bireyin sahip olduğu kaynak ve fırsatlar arttığında ya da engeller azaldığında, davranışı üzerinde kontrolü olduğuna ilişkin algısı da artmaktadır (Ajzen, 2005: 123). Algılanan davranış kontrolü için önemli olan bireyin kendi kontrolü ile ilgili düşünceleridir. Örneğin sigarayı bırakma kararı alan bir kişi sigara içen arkadaşlarından uzak kalmanın kendi kontrolünde olmadığına inanıyorsa sigarayı bırakma çabası çok işe yaramayacaktır.

Algılanan davranış kontrolünde bireyin kendi kontrolü ile ilgili düşünceleri önemlidir. Algılanan davranış kontrolü bireyin davranışı yapacağına ilişkin kendi kontrolüne olan inancıdır. Bu inançlar bir davranışın yapılmasını zorlaştıran ya da kolaylaştıran etkenlerin davranışı nasıl etkileyeceğine yönelik düşünceleri kapsamaktadır. Algılanan davranış kontrolü ile ilgili inançlar kişinin geçmişteki deneyimlerine bağlı olabilir. Birey çevresindeki kişilerin deneyimlerini gözlemler ve bu gözlemler sonucunda davranışın yapılmasının kolay ya da zor olduğu yönünde bir fikir oluşturur. Böylece davranışın kolay ya da zor olduğuna yönelik bu düşünceleri, bireyin kendi davranışı üzerindeki kontrolünü etkileyecektir. Kişi yapacağı davranış üzerinde kendi kontrolünün fazla olduğunu düşünüyorsa hem davranışı yapma isteği hem de gayreti artacaktır. Bu sayede sonucun başarılı olması ihtimali de artmış olur. Bu durumda algılanan davranış kontrolü, davranışın yapılma isteğinin etkisi ile davranışın yapılmasını sağlamış olacaktır (Ajzen, 1991: 189).

Algılanan davranış kontrolünü daha iyi açıklamak için bir kişinin davranışı yapmak için kendi kontrolüyle davranıp davranmayacağı ve bu kontrolün davranışın niyetine olan etkisinin incelenmesi gerekir. Planlanmış davranış teorisinde bazı davranışların yapılması fırsat ve kaynaklar (zaman, para, işbirliği vs.) gibi motivasyonel olmayan faktörlere bağlıdır. Bu faktörler davranışın yapılmasına etki eden “gerçek” kontrolü ifade eder. Bu bağlamda gerekli kaynakları olan ve davranışı yapmak için fırsat bulan bir kişi söz konusu davranışı yapmak istiyorsa (niyet) başarılı olur. Davranışın yapılmasındaki başarı, motivasyon (niyet) ve yeteneğe (davranış kontrolüne) bağlıdır (Ajzen, 1991: 182).

Algılanan davranış kontrolü davranışa olan etkisi iki şekilde incelenir. Bunlardan birincisi algılanan davranış kontrolünün niyet aracılığı ile davranışı açıklaması, ikincisi niyet aracılığı olmadan doğrudan davranışı açıklamasıdır. Niyet aynı kaldığında davranışı

gerçekleştirmek için gerekli olan şey bireyin davranışlarının kendi kontrolü altında olduğuna inanmasıdır (davranış kontrolünün fazla olmasıdır) (Ajzen, 1991: 184). Algılanan davranış kontrolünün davranışı doğrudan açıklaması onun davranış ile olan ilişkisiyle açıklanmaktadır. Bireyin algıladığı davranış kontrolü kapsamında kaynak ve fırsatlarını değerlendireceğine inanması, davranışın yapılmasını doğrudan etkilemektedir (Ajzen & Madden, 1986: 453; Ajzen, 2002b: 1).

Planlanmış Davranış Teorisinde algılanan davranış kontrolü niyet ile birlikte davranışın yapılacağını yordamaktadır. Bu hipotez iki şekilde açıklanmaktadır. Birincisi niyet aynı düzeyde kaldığında amaca ulaşmak için algılanan davranış kontrolü arttıkça harcanan çaba da artar. Örneğin kayak yapmak için eşit düzeyde güçlü niyeti olan iki kişiden, yapacağına güvenen kişinin, yeteneği ile ilgili şüpheleri olan kişiye göre kayak öğrenme olasılığı daha fazladır. Algılanan davranış kontrolü ve davranış arasında direk bağın olmasının ikinci nedeni algılanan davranış kontrolünün gerçek kontrolün yerine geçmesidir. Algılanan davranış kontrolü ile davranış arasındaki direk bağ olması algılanan davranış kontrolünün aracı bir değişken olmadan doğrudan davranışı açıklamasıdır. Algılanan davranış kontrolünün gerçek kontrolün yerine geçmesi bireyin yapabileceğine ilişkin algısının doğru (actual) olmasına bağlıdır. Eğer bir kişi bilmediği ve aşına olmadığı yeni bir durumla karşılaşır ulaşması gereken kaynakları ve şartları değişecektir ve bu durumda algılanan davranış kontrolü ile ilgili algısı gerçekçi olmayabilir. Algılanan davranış kontrolünün gerçekçi olmaması durumunda davranışı doğrudan açıklama gücü azalır. Bu nedenle algılanan kontrolün gerçekçi olması davranışın başarıyla yapılacağını yordama gücünü artırır (Ajzen, 1991: 185).

Yapılan çalışmalarda algılanan davranış kontrolü, davranışın sonucunun bireyin kendi çabası ile değişebileceğine dair düşünceleri olarak ele alınmaktadır (Manstead, Eekelen ve Sander, 1998: 1375; Armitage & Conner, 2001b: 1431). Algılanan davranış kontrolü bireyin bulunduğu koşullar gerçeğe uygun ise bireyin yapacağı davranış üzerindeki gerçek kontrolü hakkında bilgi verir. Bu durumda tutum ve öznel normların bir etkisi olmaksızın, algılanan davranış kontrolü ve niyet arasında bir ilişki bulunmaktadır. Algılanan davranış kontrolü tutum ve öznel normun etkisi olmadan niyeti doğrudan yordayabilir (Ajzen, 2005: 119). Örneğin sigarayı bırakmak isteyen ve bırakmak için çabalayan iki kişiden sigarayı bırakacağına güveni ve inancı daha fazla olan kişi, başaracağı hakkında şüphesi olan kişiye göre daha azimlidir ve bu kişinin daha başarılı olması beklenir. McMillian, Higgins ve

Conner (2005: 301) tarafından Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında yapılan çalışmada sigara içme niyeti ve sigara içme niyeti ile ilişkili değişkenler incelenmiştir. Aile ve arkadaşların sigara içmesi, geçmişte sigara içme deneyimi ve algılanan davranış kontrolü yüksek olan katılımcıların sigarayı bırakmayı daha çok istedikleri bulunmuştur. Öğrenciler ile yapılmış çalışmalarda da benzer sonuca ulaşılmıştır. Sigara içme konusunda algılanan davranış kontrolü yüksek olanların sigara içme niyetinin daha fazla olduğu belirlenmiştir (Wilkinson & Abraham, 2004: 326; Smith, Bean, Mitchell, Speizer & Fries 2006: 243). Bu çalışmalar sigara içmeye yönelik algılanan davranış kontrolünün sigara içme isteğini etkilediğini göstermektedir.

Planlanmış Davranış Teorisi genel olarak incelendiğinde teoriyi oluşturan bileşenler birlikte değerlendirilerek davranışı açıklamaktadır. Bireyin bir davranışa yönelik olumlu düşünceleri varsa (davranışa yönelik tutum), sosyal çevresindeki normlara uygunsuz (öznel norm) ve davranışı yapacağına inanıyorsa (algılanan davranış kontrolü) davranışı yapma niyeti artacak ve o davranışı gerçekleştirecektir.

Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında yapılmış çalışmalarda tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün niyeti yordama gücü ile ilgili farklı sonuçlar bulunmuştur. Bazı çalışmalarda sadece tutumun niyeti etkilediği (Al-Otaiba 2010: 83), bazı çalışmalarda ise tutum ile öznel normun birlikte niyeti etkilediği (Sayın Kocagöz, 2010: 6) belirlenmiştir. Planlanmış Davranış Teorisi temelinde yapılmış çalışmalarda algılanan davranış kontrolü ve niyet arasındaki ilişki ile ilgili farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bazı çalışmalarda algılanan davranış kontrolü tek başına niyeti daha iyi açıklarken (Erten, 2002: 226) bazı çalışmalarda ise algılanan davranış kontrolü ile tutumun birlikte (akt: Ajzen, 1991: 187) niyeti daha iyi açıkladığı belirlenmiştir.

Planlanmış Davranış Teorisi temelinde, tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün davranışın niyetini etkilediğini inceleyen pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda çok farklı konular incelenmiştir. Bunlar: kadınların makyaj malzemesini satın alma niyeti (Sayın Kocagöz, 2010: 13), doğum sırasında anestezi kullanma niyeti (Williams, Poverly & White, 2008:168); diyet yapma davranışı (Armitage & Conner, 1999: 72); internet üzerinden alışveriş yapma davranışı (Turan 2011: 128), sigarayı bırakma niyeti (Rise & Ommundsen, 2011: 151; Mcmillian, Higgins & Conner, 2005, 297) gibi konuları kapsamaktadır. Bu çalışmalar Tablo 1’de özetlenmiştir. Sigarayı bırakma konusunda yapılmış

çalışmalarda tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün sigarayı bırakma niyetini yordaması incelenmektedir.

2.1.4. Sigarayı Bırakma Niyeti ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Planlanmış Davranış Teorisi temel alınarak yapılan çalışmalarda sigarayı bırakma niyeti ve sigarayı bırakma davranışı incelenmiştir. Bazı çalışmalar tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün sigarayı bırakma niyetini yordama gücünü, bazı çalışmalar ise sigarayı bırakma niyetinin sigarayı bırakma davranışını yordama gücünü incelemiştir. Sigarayı bırakma davranışının değerlendirildiği çalışmalarda boylamsal yöntem tercih edilmektedir (Van Zundert, Van De Ven, Engels Otten & Van Den Eijnden, 2007: 440; Godin, Conner & Sheeran, 2005: 506; Conner, Sanberg, McMillan & Higgins, 2006: 95; Chatzisarantis & Hagger, 2008: 353; Fidler, Smith & West, 2011: 844). Bu çalışmalarda sigarayı bırakma niyeti ve niyetin bileşenleri incelenmiş ve bir süre (1-12 ay) sonra katılımcıların sigarayı bırakıp bırakmadıkları değerlendirilmiştir. Diğer yandan sigarayı bırakma niyetinin sigarayı bırakma davranışına olan etkisini incelemek amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır (Smith, Bean, Mitchell, Speizer & Fries, 2006: 245; Johnston ve ark, 2004: 533; Rise, Kovac, Kraft & Moan, 2008: 304; Kovac & Rise, 2011: 68). Sigarayı bırakma davranışının incelemek amacıyla Smith, Bean, Mitchell, Speizer ve Fries (2006: 245) tarafından yapılmış bir çalışmada sigarayı bırakma niyeti yüksek olan kişilerin sigaradan kaçınma davranışı gösterdiği ve sigara içmeyi azalttığı bulunmuştur. Bu çalışmalar sigarayı bırakma niyeti yüksek olan kişilerin sigarayı bıraktıklarını göstermektedir.

Planlanmış Davranış Teorisi temelinde yapılan çalışmalarda sigara bırakma niyetini incelemek amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır. Sigarayı bırakma niyetini incelemek amacıyla Wilkonson ve Abraham (2004: 325) tarafından yapılan çalışma öğrenciler ile yürütülmüştür. 13 ve 14 yaşındaki öğrencilere 6 ay ara ile iki uygulama yapılmış ve iki uygulama arasındaki sigara içip içmedikleri değerlendirilmiştir. Sigaraya yönelik olumlu tutumun, bireyin sigarayı reddeğine yönelik düşüncelerinin (algılanan davranış kontrolü) ve arkadaşların sigara içmesinin (öznel norm) sigarayı bırakma niyetini arttırdığı belirlenmiştir.

Planlanmış Davranış Teorisi temelinde yapılmış bir meta analiz çalışmasına göre geçmiş davranış gelecekte yapılacak davranışın yapılacağı hakkında bilgi verir ve gelecekte o davranışın yapılıp yapılmayacağı tahmin edilebilir (Ouellette & Wood, 1998: 61). Geçmiş davranış gelecekte yapılacak davranışın en iyi yordayıcısı olarak ele alınmaktadır (Rise,

Kovac, Kraft & Moan, 2008: 304 - 306). Ancak Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında yapılmış çalışmalarda çoğunlukla niyet gelecekte yapılacak bir davranış için ölçülmüştür (Godin, Conner & Sheeran, 2005: 506; Conner, Sanberg, McMillan & Higgins, 2006: 95; Chatzisarantis & Hagger, 2008: 353; Fidler & West, 2011: 844). Kaça ve arkadaşları tarafından (2009: 83) organ bağışısı ile ilgili yapılmış bir çalışmada organ bağışısı yapma niyeti ile organ bağışlama davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Organ bağışlama davranışlarını belirlemek için katılımcılara organ bağışlama formu doldurmaları istenmiştir. Organ bağışlama formunu doldurmayı kabul edenlerin organ bağışına yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Rise, Kovac, Kraft & Moan tarafından (2008: 304) yapılan çalışmada önceden sigarayı bırakmayı deneme veya sigarayı bırakmış olmak sigarayı bırakma niyetini belirlemede önemli bir faktör olarak bulunmuştur. Bu çalışmalar geçmiş davranışın gelecekte yapılacak davranış hakkında bilgi verdiğini göstermektedir.

Sigarayı bırakma niyetini incelemek amacıyla farklı kültürlerde gerçekleştirilen ve Planlanmış Davranış Teorisini temel alan çalışmalarla bu modelin farklı kültürel bağlamlarda da geçerli olduğu desteklenmiştir (Droomers, Schrijvers & Mackenbach, 2004: 195; Hosking ve ark. 2009: 102). Hosking ve arkadaşları (2009: 102) tarafından yapılan çalışmada sigarayı bırakma niyeti Malezya, Tayland ve batı ülkelerinde (ABD, Avusturya, Kanada, İngiltere) karşılaştırılmıştır. Tayland ve batı ülkelerinde sigaraya yönelik olumsuz tutumu olanların sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu; Malezya ve batı ülkelerinde ise öznel normu yüksek olanların sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Batı ülkelerinde toplulukçu ülkelerde olduğu gibi bireyin sosyal çevresindeki kişilerin sigarayı bırakma konusunda etkisi olmaktadır. Bireyselci toplum yapısında olan batı ülkelerinde kişinin sigarayı bırakmaya yönelik tutumu ve inançlarının sigarayı bırakma niyetini daha çok etkilediği belirlenmiştir.

Tablo 1: Planlanlanmış davranış teorisi kapsamında yapılan çalışmalar

Araştırma	Desen	Örneklem	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken, Ölçme Aracı	Sonuç
Back & Davis (1980)	Boylamsal çalışma	117 sigara içen ve 116 sigara içmeyen üniversite öğrencisi katılmıştır	Sigara karşıtı bilgiye maruz kalmak, tutum, öznel norm.	Sigarayı bırakma niyeti, sigarayı bırakma davranışı. 2 hafta arayla bağımlı değişken değerlendirilmiştir. Sorular araştırmacı tarafından oluşturulmuş ve katılımcıların soruları 5’li likert tipi ölçek ile değerlendirmeleri istenmiştir	Sigara içen ve içmeyen öğrenciler arasında niyet ve davranış ile ilgili bir farklılık bulunamamıştır. Sigara içen öğrenciler arasında sigaraya yönelik olumsuz tutum ve öznel norm arttıkça sigarayı bırakmaya yönelik niyet ve sigarayı bırakma davranışı artmaktadır. Sigara karşıtı bilgiye maruz kalmanın duygusal uyarılmayı etkilediği bulunmuştur.
Johnston & Katherine (2003)	Boylamsal çalışma	Alkol alan 231 kadın ve 58 erkekten oluşan toplam 289 kişinin bulunduğu üniversite birinci sınıf öğrencisi örneğine 2 hafta arayla uygulama yapılmıştır.	Tutum, öznel norm, grup normu, özyeterlik ve alkol alma niyeti.	Bağımlı değişken: Alkol alma davranışı Planlanmış davranış teorisi temelinde araştırmacı tarafından oluşturulan sorular kullanılmıştır.	Tutum, öznel norm, grup normu ve alkol alma niyetinin alkol alma davranışını arttırdığı bulunmuştur.

Araştırma	Desen	Örneklem	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken, Ölçme Aracı	Sonuç
Wilkinson & Abraham (2004)	Boylamsal çalışma	Örneklem 115 kız ve 110 erkekten oluşan 13 yaş ortalamasında olan ergenlerden oluşmaktadır.	Sosyodemografik değişkenler, tutum, öznel norm, ADK ve kişilik özellikleri, aile kontrolü	Bağımlı değişken: Sigara içme niyeti ve sigara içme davranışı. Planlanmış davranış teorisi temelinde araştırmacı tarafından oluşturulan sorular ve Beş faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği kullanılmıştır.	Tutum ve öznel norm ve ADK sigara içme niyetini yordadığı bulunmuştur. 6 ay sonra yapılan 2. uygulamada sigara içen arkadaş sayısı, dışadönüklük, büyük erkek kardeşin sigara içmesi ve ailenin kontrol edici davranması sigara içmeyi arttırdığı bulunmuştur.
Conner, Sandberg, McMillian & Higgins (2006)	Kesitsel çalışma	1. çalışmaya 11-12 yaşlarında 347 sigara içmeyen öğrenci katılmıştır. 2. çalışmaya 675 sigara içmeyen öğrenci katılmıştır.	1. çalışmada sigaraya yönelik tutum, sigaradan uzak durmaya yönelik öznel norm ve ADK ve pişmanlık. 2. çalışmada ek olarak niyetin durağanlığı değerlendirilmiştir.	Bağımlı değişken: 1. çalışmada sigara içme niyeti, 2. çalışmada sigara içmeme niyeti. Ölçme araçları Planlanmış davranış teorisi temelinde araştırmacı tarafından oluşturulan sorular kullanılmıştır.	1. çalışmada ADK ve pişmanlığın sigara içme niyetini açıkladığı bulunmuştur. 2. çalışmada tutum, öznel norm, ADK ve pişmanlık sigara içme niyetini açıklamıştır.
Rise, Kovac, Kraft & Moan (2008)	Boylamsal çalışma	174 sigara içen üniversite öğrencisinden oluşmaktadır.	Sigarayı bırakmaya yönelik tutum, öznel norm ADK, sigara içme sayısı	Bağımlı değişken: 1. çalışma: Sigarayı bırakma niyeti 2. çalışma: Sigarayı bırakma davranışı Planlanmış davranış teorisi temelinde araştırmacı tarafından oluşturulan sorular kullanılmıştır.	Tutum ve öznel normun sigarayı bırakma niyetini yordadığı bulunmuştur. 3-4 ay sonra yapılan 2. çalışmada ise sigarayı bırakma niyetinin fazla olması ve sigara içme sayısının azalması sigarayı bırakma davranışını yordadığı bulunmuştur.

Araştırma	Desen	Örneklem	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken, Ölçme Aracı	Sonuç
Williams, Poverly & White (2008)	Kesitsel Çalışma	Hamileliğin son döneminde olan 100 kadın katılmıştır.	Doğum sayısı, hamilelik haftası, tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü, özyeterlik,	Bağımlı değişken: Doğum sırasında pethidine, epüdral ve entonox (NO2&CO2) anestezi kullanma niyeti. Ölçme araçları, Doğum özyeterlik ölçeği ile tutum, öznel norm, ADK ve niyeti Planlanmış davranış teorisi temelinde araştırmacı tarafından oluşturulan sorular kullanılmıştır.	Anestezi kullanmaya yönelik öznel norm anestezi kullanma niyetini açıklamıştır. Tutum entonox kullanma niyetini, ADK ise pethidine kullanma niyetini açıklamıştır.
Chatzisarantis & Hagger (2008)	Kesitsel çalışma	Yaş ortalaması 19 olan 87 kadın, 93 erkek üniversite öğrencisi katılmıştır.	Kişilik özellikleri, egzersiz yapma niyeti, tutum, öznel norm, algılanan davranış kontrolü	Bağımlı değişken: Egzersiz yapma davranışı. Ölçme araçları Planlanmış davranış teorisi kapsamında hazırlanan sorular ve Neo Kişilik Testi.	Gelişime açık olma, dışadönüklük Sorumluluk özelliği ile egzersiz yapma niyeti arasında ilişki bulunmuştur. Niyet ve egzersiz yapma arasında ilişki bulunmuştur.
Larson, (2009)	Kesitsel çalışma	79 kadın, 73 erkek olmak üzere toplam 152 sigara içen öğrenci katılmıştır	Öznel norm, tutum, özyeterlik ve grup üyeliği.	Bağımlı değişken; Sigarayı bırakma niyeti. Planlanmış davranış teorisi kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanan sorular kullanılmıştır	Arada sigara içenlerin sigarayı bırakma niyeti her gün sigara içenlere göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Tutum ve özyeterliğin, öznel norm, göre sigarayı bırakma niyetini daha çok etkilediği bulunmuştur.

Araştırma	Desen	Örneklem	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken, Ölçme Aracı	Sonuç
Kaça ve ark. (2009)	Kesitsel çalışma	Organ yetmezliği olan hastalar ve yakınları, kronik hastalar ve sağlıklı kişiler. Her grupta 75 kişiden oluşan 225 katılımcı vardır. İzmir ilinde bulunan bazı hastanelerde	Organ bağışına yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü	Bağımlı değişken: organ bağışı formu doldurmayı kabul etme. Ölçme araçları: Bilgi formu, Organ bağışına ilişkin tutumlar ölçeği	Organ bağış formunu doldurmayı kabul edenlerin tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü düzeyinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Organ yetmezliği hastası ve yakınları diğer gruplara göre organlarını bağışlama konusunda daha olumlu tutuma sahiptir ve organ bağışlama konusunda daha fazla sosyal baskı hissetmektedir. Sağlıklı gruba göre algıladıkları davranış kontrolü daha fazladır.
Al-Otaiba (2010)	Kesitsel çalışma	28 kadın 14 erkek toplam 42 sigara içen kişi katılmıştır.	Nikotin bağımlılığı, tutum, öznel norm, özyeterlik, sigarayı bırakma niyeti.	Bağımlı değişken sigarayı bırakma davranışdır. Ölçme araçları: Tutum Ölçeği, Sosyal Norm Ölçeği ve Niyet Ölçeği Sigara Yoksunluk Özyeterlik Ölçeği, Nikotin Bağımlılık Testi, Algılanan Stres Ölçeğidir.	Sigaraya yönelik olumsuz tutum ile sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili bulunmuştur. Özyeterlik, öznel norm, nikotin bağımlılığı sigarayı bırakma davranışı ile ilişkili bulunamamıştır.

Araştırma	Desen	Örneklem	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken, Ölçme Aracı	Sonuç
Sayın Kocagöz (2010)	Kesitsel çalışma	Lise ve üstü eğitim seviyesinde olan 318 kadın katılmıştır	Tutum, öznel norm, algılanan davranış kontrolü ve niyet	Bağımlı değişken kadınların makyaj malzemesi alma davranışdır. Ölçme aracı olarak PDK kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanan sorular kullanılmıştır.	Tutum ve özne norm niyet aracılığı ile makyaj malzemeleri satın alma davranışını açıklarken, algılanan davranış kontrolü niyet doğrudan davranışı açıklamıştır.
Turan (2011)	Kesitsel çalışma	Yaş ortalaması 28 olan 156 kadın, 179 erkek katılmıştır.	İnternet üzerinden satın alma niyeti, tutum, öznel norm, algılanan davranış kontrolü	Bağımlı değişken internet üzerinden satın alma davranışdır. Ölçme aracı araştırmacı tarafından Planlanmış davranış teorisi kapsamında hazırlanan sorulardır.	İnternet üzerinden alışveriş yapmaya yönelik tutum, öznel norm, alışveriş yaparken algıladıkları kontrol ve niyetin satın alma davranışını açıkladığı bulunmuştur. İnternet üzerinden satın alma davranışının cinsiyetler arasında fark olmadığı bulunmuştur.

2.2. Algılanan Ebeveyn Tutumları

2.2.1. Algılanan Ebeveyn Tutumları

Ebeveynin çocuğu ile olan etkileşimi çocuğun duygusal gelişiminde ve bireysel özelliklerinin oluşmasında belirleyici rol oynamaktadır. Anne baba ile çocuklar arasındaki etkileşim, yaşamın ilk yıllarında çocukların tutum ve davranışlarının oluşmasına etki etmektedir. Aile ile olan ilişki, çocukluk çağından itibaren bireyin sahip olduğu tutum ve davranışlarını yönlendirir ve biçimlendirir. Anne babaların tutum ve davranışları çocukların uyumlu-uyumsuz, etken-edilgen, bağımlı-özerk, içedönük-dışadönük gibi özelliklere sahip olmalarında etkili olmaktadır (Özgüven, 2010: 209).

Anne ve babanın tutum ve davranışları, aile ile ilgili süreçler ile ilgili yapılan araştırmalarda Arrindell ve arkadaşlarına göre (1998) envanter ve anket kullanılarak incelenmektedir. Anne ve babanın çocuk yetiştirme tarzlarının belirlenmesi için anne ve babanın davranışlarının araştırılması önemlidir. Ancak anne ve babanın gerçek davranışlarından ziyade anne ve babalarının davranışlarını nasıl algıladıkları çok daha önemlidir. Bunu belirlemek için Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği kullanılmaktadır. Ölçek, aşırı koruyucu, reddedici ve duygusal sıcak olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır (Arrindell ve ark., 1998: 341-342). Bu ölçek ile, anne ve babanın yetiştirme tarzının geriye dönük olarak hatırlanması ile algılanan anne ve baba tutumlarının değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Algılanan Anne Baba Tutum Ölçeği ile ergen ve yetişkinlerin çocukken anne ve baba ile evde geçirilen zamanı nasıl hatırladığı değerlendirilmektedir (Gerlsma, Arrindell, Vanderveen & Emmelkamp, 1991: 1245). Arrindell (1991) algılanan ebeveyn tutumlarını aşırı koruyucu, reddedici ve duygusal sıcak tutumlar olarak anne ve baba için ayrı ayrı olarak değerlendirmektedir (Arrindell, 1999: 341).

Aşırı koruyucu tutum aşırı ilgi gösterme, şımartma (Arrinell ve ark. 1999: 616), çocukların işine karışma, arkadaş seçiminde yüksek standartlar koyma (Markus, Lindhout, Boer, Hoogendijk & Arrindell, 2003: 509) gibi davranışları kapsamaktadır. Aşırı koruyucu tutum; ebeveynin endişeli, çocuktan sürekli olarak açıklama yapılmasını isteyen, yasaklar koyan suçlayıcı, endişe düzeyi abartılı, çocuğun özgürlüğüne izin vermeyen, engelleyen ve sınırlandıran özellikleri ile açıklanmıştır. Aşırı koruyucu tutumda davranan ebeveyn,

çocuğunun güvenliğini sağlamak amacıyla endişeli ve korkutucu bir şekilde davranır, çocuğunu ihlal ederek kontrol eder ve çocuğu ile ilgili işlere çok fazla müdahale eder (Arrindell, 1999: 616- 619).

Duygusal sıcak tutum; ebeveynin, canlandırıcı, rahat, sıcak ve şefkatli, çocuğun başarısı için gururlanan davranışlarını kapsamaktadır. Duygusal sıcak tutumda davranan ebeveyn çocuğu ile sıcak bir etkileşim içindedir, sevecen ve övgü içeren bir şekilde davranır (Arrindell, 1999: 619). Duygusal sıcaklık tutumu; sevecen ve teşvik edici bir şekilde davranma, övme (Arrindell ve ark. 1999: 616), özel ilgi gösterme, uygun bulunan davranışı övme, koşulsuz sevgi verme, destek ve sevgi gösterme şeklindeki davranışları içermektedir (Markus, Lindhout, Boer, Hoogendijk & Arrindell, 2003: 509). Khaleque (2012: 297) tarafından yapılan meta-analiz çalışmasında algılanan duygusal sıcak tutum bireyin psikolojik uyumunu ve kişilik eğilimini etkilediği belirlenmiştir. Meta-analiz çalışmasında algılanan anne ve baba duygusal sıcak tutumu bireyin özsaygını ve kendine yeterlilik inancını arttırdığı, duygusal tepkiselliği, düşmanlık ya da saldırganlık içeren davranışlarını azalttığı bulunmuştur.

Reddedici tutum; ebeveynin sert ve öfkeli, fiziksel ceza veren, başkalarının cezalarını çocuğuna çektiren, eleştiren, kardeşlerini tercih eder tarzda davranan, utandıran ve müdahaleci davranışlarını kapsamaktadır. Reddedici tutumu olan bir ebeveyn çocuğun bireyliğini yok sayma, ihmal etme, cezalandırma ve eleştirme gibi davranışlarda bulunmaktadır (Arrindell, 1999: 619). Reddedici tutumla davranan ebeveynler genellikle bağımlı kılmak, utandırmak, eleştirerek reddetme, bireyliğini reddetme ve ihmal etme (Arrindell ve ark. 1999: 616), ceza verme (fiziksel, kötüye kullanma), küçük düşürme ve suçlama (Markus, Lindhout, Boer, Hoogendijk & Arrindell, 2003: 509) şeklinde davranırlar. Erdoğan ve Uçukoğlu (2011: 66 - 69) tarafından yapılan çalışmada algılanan anne baba tutumunun çocukların atılganlık ve sorun çözme yeteneğine olan etkisi incelenmiştir. Çocuğun gelişimini etkileyen anne ve baba tutumları yapılan çalışmalarda algılanan ebeveyn tutumlarının çocukları olumlu ya da olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir (Aunola & Nurmi, 2005: 1144; Lac, Alvaro, Crano & Siegel 2009: 28; Khaleque, 2012: 297). Çocukluk döneminde algılanan duygusal sıcaklık anne baba tutumunun aşırı koruyucu ve reddedici tutumlara göre atılganlık düzeyini arttırdığı bulunmuştur. Algılanan duygusal sıcaklık tutumun bireyin kendini iyi hisseden, kişisel

sorunlarını çözebilen birey olmasını sağlayarak kendine güvenen bir birey olmayı sağlayarak atılganlık özelliklerini arttırdığı bulunmuştur

Algılanan Anne Baba Tutum Ölçeği kullanılarak ergenlerin anne ve babalarının davranışlarını geriye dönük algılamalarını incelemek amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Örneklem, 10-15 yaş arasında olan 545 erkek ve 569 kız öğrenciden oluşan toplam 1114 katılımcıdan oluşmuştur. Algılanan anne baba tutum ölçeğinin orijinal formu olan ve aşırı koruyucu, reddedici, duygusal sıcak ve kayırma (favouring subject) alt ölçeklerinden oluşan 81 maddelik formu uygulanmıştır. Ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde, duygusal sıcak, koruyucu ve kayırma boyutları kız ve erkekler için farklı sonuçlar bulunmuştur. Kızların anne ve babalarını erkeklere göre daha duygusal sıcak tutumda algıladığı bulunmuştur. Erkekler ise kızlara göre anne ve babalarının daha koruyucu davrandıklarını düşünmektedir. Erkekler annelerinin kendilerini daha çok kayırdıklarını düşünmektedir. Annelerin davranışları babaların davranışlarından tüm alt boyutlarının düzeylerinde “daha fazla” olarak algılanmıştır. Annelerin daha duygusal sıcak, daha koruyucu, daha reddedici ve daha kayırmacı davrandıkları algılanmıştır (Gerlsma, Arrindell, Vanderveen & Emmelkamp, 1991: 1250).

Algılanan anne baba tutumu bireyin benlik algısını etkileyerek, bireyin kendisine yönelik değerlendirmesinin olumlu ya da olumsuz yönde şekillenmesine neden olur. Anne ve babanın ilgisiz tarzda davranması çocuğun benlik saygısını düşürmektedir. Benlik saygısının düşük olması ise çocuğun olumsuz davranışlarda bulunmasına sebep olmaktadır (Filiz, 2011: 204). Yaprak’a (2007) göre bireyin kendine olan saygısının oluşmasında anne baba tutumu oldukça önemlidir. Anne baba tutumu çocukların algıladıkları benlik saygısını etkilemektedir (Yaprak, 2007: 70). Benlik saygısının düşük olması bireylerin sigara gibi olumsuz alışkanlıklara sahip olmasına neden olmaktadır (Zengin & Altay, 2014: 904). Algılanan anne ve baba tutumu ve benlik saygısının sigara içme ile ilişkili olduğunu belirleyen bazı çalışmalar bulunmaktadır (Yaprak, 2007: 60; Huver, Engels, Vermulst & Vries, 2007b: 116; Filiz, 2011: 124; Zengin & Altay, 2014: 904). Zengin ve Altay (2014) tarafından yapılan çalışmada benlik saygısının madde kullanmaya olan etkisi incelenmiştir. 203 kız, 117 erkek olmak üzere 320 katılımcının yer aldığı çalışma üniversite öğrencileri ile yapılmıştır. Katılımcıların % 14,4’ü (n=46) sigara, % 8,1’i (n=26) alkol, % 0,9’unun (n=3) diğer bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaktadır. Erkek

öğrenciler (% 36,8) kız öğrencilere göre (%5,9) daha fazla madde kullanmaktadır. Herhangi bir madde kullanan veya sigara içen öğrencilerin benlik saygısının, sigara içmeyen ya da madde kullanmayan öğrencilere göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Zengin ve Altay'a göre benlik saygısının düşük olması madde kullanma yatkınlığını ve sigara içme alışkanlığını arttırmaktadır (Zengin & Altay, 2014: 904). Filiz (2011) tarafından yapılan çalışmada anne ve babanın ilgisiz tarzda davranması çocuğun benlik saygısını düşürmektedir. Benlik saygısının düşük olması ise çocuğun olumsuz davranışlarda bulunmasına sebep olmaktadır (Filiz (2011: 124).

Ebeveyn tutumu kötü alışkanlıklara başlama, devam etme ve kötü alışkanlıkları bırakma konusunda özellikle ergenlik döneminde belirleyici rol oynamaktadır. Anne ve babaların otoriter ve ilgisiz tutumu, onların sevgilerini şarta bağlayıcı şekilde davranması ve çocukların boyun eğici davranmalarına sebep olmaları çocuklarının sigara içme gibi olumsuz davranışlara yatkınlık kazanmasına sebep olabilir. Ebeveynin çocuklarına tutarlı, sevecen, kabul edici ve çocuklarının düşüncelerine değer veren bir şekilde davranması ise çocuklarının olumsuz davranışlarını etkileyebilir ve sigarayı bırakmasında da çok önemli bir etkiye sahip olabilir (Herken & Özkan, 1998: 89). Harakeh ve arkadaşlarına (2004) göre ergenlik döneminde aile ile olan ilişkilerin niteliği sigara içme ile ilişkilidir. Ailenin ergen üzerinde kontrol edici tarzda davranması (aşırı koruyucu tutumu) bireyin sigaraya başlamasına neden olmaktadır. Aile ile ilişkinin niteliği bireyin sigaraya yönelik tutum ve öznel normunu etkileyerek sigaraya başlamasına neden olmaktadır (Harakeh ve ark, 2004: 957 – 958). Sigara içmeyi ve alkol almayı denemiş olan gençler, bunları yapmayanlara göre aile ortamında daha çok sorunları olduğunu ve aileleri ile daha çok sorun yaşadıklarını düşünmektedir (Kolay Akfert, Çakıcı & Çakıcı, 2009: 40).

Anne baba tutumu ile problemleri davranış arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalar bulunmaktadır (Creemers ve ark., 2011: 35; Lac, Alvaro, Crano & Siegel 2009: 28; Aunola & Nurmi, 2005: 1144). Creemers ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan çalışmada ergenlerde alkol ve esrar kullanmanın algılanan ebeveyn tutumları (aşırı koruyucu, reddedici ve duygusal sıcak) ile ilişkisi incelenmiştir. 15-18 yaşında 1192 (632 kız, 560 erkek) katılımcının yer aldığı çalışmada katılımcılara alkol ve esrar kullanım sıklıkları belirlenmiştir. Erkeklerin %9.8'i esrar, %15.4'ü alkol kullandığını, kızların % 3.2'si esrar, % 15,4'ünü alkol kullandığını belirtmiştir. Anne ve babanın algılanan aşırı

koruyucu tutumunu arttığında ergenlerin daha çok alkol kullandıkları, anne ve babanın algılanan reddedici tutumu arttığında ise ergenlerin daha fazla esrar kullandıkları bulunmuştur. Creemers ve arkadaşlarına (2011) göre anne ve babanın aşırı koruyucu davranması ile ergenler; anne ve babanın koyduğu yasaklara tepki vermek için alkol kullanmaktadır. Diğer yandan ergenler, anne ve babaları tarafından reddedildiklerini düşündüklerinde esrar kullanarak daha az sınırlanmış hissetmekte ve akranları tarafından kabul edildiklerini düşündükleri için esrar kullanma olasılığı artmaktadır (Creemers ve ark., 2011: 35). Aunola ve Nurmi (2005: 1144) tarafından yapılan çalışmada anne baba tutumunun problemlili davranışa olan etkisi incelenmiştir. Yapılan çalışmada anne babanın algılanan aşırı koruyucu tutumu, çocukların problemlili davranışlarını arttırdığı bulunmuştur. Çocukluk döneminde özellikle annenin algılanan aşırı koruyucu tutumu arttığında, çocukların yaşadığı ve çevresine yansıttığı problemlilerin arttığı bulunmuştur. Lac, Alvaro, Crano ve Siegel (2009: 28) tarafından yapılmış bir çalışmada ebeveyn tutumunun madde bağımlılığına olan etkisi incelenmiştir. 12-18 yaş arasında 2141 katılımcıdan oluşan örnekleme algılanan ebeveyn tutumlarının esrara yönelik tutuma, öznel norma, algılanan davranış kontrolüne ve esrar kullanma niyeti ile ilişkisi incelenmiştir. Ebeveynin duygusal sıcak tutumu olduğunu düşünenlerin, esrara yönelik olumsuz düşüncelerinin arttığı ve çevredeki bireylerin esrara yönelik düşüncelerinden daha az etkilendiği bulunmuştur. Katılımcılara 1 yıl sonra tekrar yapılan değerlendirmede, esrar kulanma niyeti fazla olanların daha fazla esrar kullandığı bulunmuştur. DeJong, Harteveld ve Van de Wielen (1991) tarafından yapılan çalışmada uyuşturucu ve alkol kullanan kişilerde algılanan ebeveyn tutumu incelenmiştir. Araştırmaya uyuşturucu kullanan 48 (34 kadın, 14 erkek) ve alkol kullanan 91 (64 erkek, 27 kadın) kişi katılmıştır. Uyuşturucu kullanan katılımcıların yaş ortalaması 24, alkol kullanan katılımcıların yaş ortalaması 37'dir. Yapılan çalışmada alkol kullanan katılımcıların anne ve babalarını daha reddedici ve daha koruyucu hatırladıkları bulunmuştur. Uyuşturucu kullananlar anne ve babalarını daha koruyucu; annelerini ise daha duygusal sıcak hatırladıkları bulunmuştur. Ayrıca algılanan ebeveyn tutumu cinsiyetlere göre de farklılık göstermektedir. Kadınlar erkeklere göre her iki ebeveynin de daha koruyucu tutumda davrandığını düşünmektedir (DeJong, Harteveld & Van de Wielen, 1991: 1069).

Riskli davranışlara sebep olan faktörleri belirlemek amacıyla Hollanda'da 122 okul ve 2230 öğrenciyi kapsayan boylamsal bir çalışma yapılmıştır. Orta ergenlik döneminde

bulunan öğrencilerin 11, 13 ve 16 yaşlarında olmak üzere 3 kez riskli davranışları değerlendirilmiştir. Öğrencilerin riskli davranışlarını belirlemek için alkol sigara ve esrar kullanım sıklıkları değerlendirilmiştir. Katılımcıların %31'i alkol, %14'ü sigara ve %1'i esrar kullandığını belirtmiştir. Araştırmada riskli davranışların ebeveyn tutumu ile ilişkisi incelenmiş ve algılanan aşırı koruyucu reddedici ve duygusal sıcak ebeveyn tutumları değerlendirilmiştir. Anne ve babanın algılanan aşırı koruyucu tutumunun ergenlerin riskli davranışlarını arttırdığı bulunmuştur. Araştırmacılara göre geç çocukluk (11 yaş) döneminde anne baba tutumu gibi çevrenin neden olduğu problemlere sahip olmak riskli davranışlarda bulunma ihtimalini arttırmaktadır. Katılımcıların alkol ve sigara kullanım sıklığının yıllara göre artış gösterdiği bulunmuştur (Monshouwer, ve ark, 2012: 925-929).

Algılanan ebeveyn tutumlarının sigara içmeye olan etkisini incelemek amacıyla ergenler ile yapılmış bazı çalışmalar bulunmaktadır (Wilkinson & Abraham, 2004: 326; Bush ve ark., 2005: 410; Huver, Engels, Breukelen & Vries, 2007a: 575; Huver, Engels, Vermulst & Vries, 2007b: 116). Ergenlik döneminde ebeveynin ergene yönelik davranış tarzının sigara içme gibi olumsuz davranışlara neden olması nedeniyle ebeveyn tutumları oldukça önemli olmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde ailenin sigaraya karşı olumsuz tutumda olması ve ergene yönelik tutumu ergenlerin sigaraya yönelik tutumunu ve sigara kullanımını etkilemektedir (Huver, Engels, Vermulst & Vries, 2007b: 116). Wilkinson ve Abraham (2004) tarafından yapılan çalışmada ergenlerin sigara içmeye başlaması ve sigarayı bırakmasını etkileyecek koruyucu ve risk faktörleri belirlenmiştir. Ebeveynin ergene yönelik davranış tarzı, ergenin sigaraya yönelik düşüncelerini etkilemektedir. Ebeveynin ergenler üzerinde kontrollü ve destekler tarzda davranması ergenlerin sigaraya yönelik olumsuz tutumunu arttırmaktadır. Diğer yandan sigara kullanan ergenler arasında ebeveynleri tarafından onaylanmadığını düşünenlerin tükettikleri sigara miktarının daha fazla olduğu bulunmuştur (Wilkinson & Abraham, 2004: 326). Huver, Engels, Breukelen & Vries (2007a) tarafından yapılan bir çalışmada ebeveyn tutumunun ergenlerin sigara içmesi ile ilgili düşüncelerine olan etkisi incelenmiştir. Örnekleme 12-19 yaş arasında bulunan 482 ergen katılımcıdan oluşmaktadır. Ebeveyn tutumu: aşırı kontrol, destek ve duygusal kontrol olarak anne ve baba için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Anne ve baba tutumlarının katılımcıların sigaraya yönelik tutumu, öznel normu, sigarayı bırakma niyeti ve sigara içip içmemelerine olan etkisi incelenmiştir; sigara içmeye yönelik tutum, öznel norm ve sigarayı bırakmaya yönelik niyet araştırmacı tarafından hazırlanan 7'li likert tipi

ölçekler ile değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmada anne ve babanın algılanan aşırı koruyucu (aşırı kontrol) tutumunun sigaraya yönelik olumsuz düşünceleri arttırdığı bulunmuştur. Sigaraya yönelik olumsuz düşüncelere sahip olan gençlerin sigarayı bırakmaya yönelik isteklerinin arttığı bulunmuştur (Huver, Engels, Breukelen & Vries, 2007a: 575).

2.3. Kişilik Özellikleri

Kişiliği açıklamak için yapılan çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Cüceloğlu'na (2000) göre kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış ilişki biçimidir. Bu tanımlamada Cüceloğlu, “ayırt edicilik” olarak bireyi başkalarından farklı kılan özellikleri; “tutarlılık” olarak benzer durumlarda davranışın değişmediğini ve “yapılaşmış” olarak kişiliğin çok sayıda birimlerden oluşan bir sistem olduğunu ve bu sistemlerin birbiriyle bağlantılar içinde güçlü bir yapısı olduğunu belirtmiştir (Cüceloğlu, 2000: 404 - 405). Kişilik psikolojisi alanında kişilik özellikleri tanımını ilk yapan kişi Goldon Allport olmuştur. Allport, kişiliği; bireyi diğer kişilerden ayıran, kişiye özgü özellikler olduğunu tanımlamıştır. Allport kişilik özellikleri ile ilgili yaptığı çalışmasında bireylerde tutarlılık gösteren ve düzen içindeki özelliklerin gözlem yoluyla belirlenebileceğini belirtmiştir. Allport, insanlara özgü olan ortak özellikler (traits) ile bireye özgü olan özellikleri birbirinden ayırmıştır (Schultz & Schultz, 2002: 584 – 586). Bireye özgü özellik, biricik (uniquenes) olmayı bazı değişmelerin devam etmesinin yanında değişmeyen (stable) özelliklere sahip olmakla açıklamıştır. Allport'a göre bireyin değişen özellikleri olsa bile bu değişiklikler bireyselliğin kendi özel yapısı içinde yer alır. Ayrıca birey kendi kültürü içinde yaşamını sürdürürken kişiliği gelişmektedir (Allport, 1983: 19 - 26).

Kişiliği açıklamak için yapılan tanımlamalarda ayırıcı özellikler kuramı yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayırıcı özellikler kuramı şimdiki zaman üzerinde durarak bireylerin birbirlerinden nasıl farklılaştıklarını; bağımlılık, saldırganlık, sosyallik gibi ayırıcı özellikler ile kişiliği açıklamaktadır. Ayırıcı özellikler kuramına göre kişilik, bireyin davranış biçimine bakarak belirlenebilir. Arkadaşlıklar kurmak için çaba sarf eden ve farklı gruplar ile sık sık bir araya gelmeye çalışan bir kişinin sosyal olduğu sonucuna varılabilir. Ayırıcı özelliklerin kişiliği tanımlayan pek çok sözcük ile belirlenebileceğini düşünen Allport ve Odbert (1936) sözlük tarayarak, 18000 sözcük arasından kişilik

özelliklerini içeren 200 sözcük belirlemişlerdir. Bu özellikleri, çeşitli durumlarda davranışı tutarlı biçimde belirleyen yerleşmiş özellikler olarak tanımlamıştır. Cattell (1965) kişilik özelliklerini tanımlayan bu 200 özelliği, faktör analizi yaparak çeşitli özelliklerin gruplar oluşturduğunu göstererek 16 kişilik özelliği saptamıştır. Böylece konuşkan, girişken olan bir kişi aynı zamanda sosyal, hevesli, sözünü sakınmayan, enerjik olarak tanımlanabilir, ama içedönük ve suskun olarak tanımlanamaz (Akt: Morris, 2002: 470 - 472).

Allport'un yanı sıra Cattell ve Eysenck başta olmak üzere diğer pek çok psikolog kişilik özellikleri araştırmalarına katkıda bulunmuştur. Eysenck kişilik özelliklerini değişmez ve kesin bir şekilde değerlendirilebileceğini belirtmiştir. İçedönüklük, nörotisizm ve psikotizm olmak üzere kişiliği üç boyutta değerlendirmiştir (Wiggins, 1996: 11).

Kişilik özelliklerini belirlemek için yapılan çalışmalar bireylerin özelliklerinin sınıflandırılması ile ilgilidir. Kişilik özelliklerinin nasıl gruplandığını, bir dizi kişilik özelliğinin hangi alt başlıklar altında toplanabileceğini belirlemek için kullanılan temel yöntem faktör analizidir. Faktör analizi çok sayıdaki ölçüm maddeleri arasındaki korelasyonlar örüntüsünü açıklamak için kullanılan çok değişkenli bir istatistiksel yöntemdir. Çok sayıdaki değişken belirli bir dizi içinde değerlendirilir ve aralarındaki korelasyon hesaplanır (Budak, 2000: 290). Faktör analizi ile çok sayıda kişilik özelliğinin gruplar oluşturduğu gösterilmiştir (Akt: Morris, 2002: 471). Goldberg'e (1990: 1223) göre faktör analizi ile kişilik özelliklerini tanımlayan sıfatların geniş bir çerçevede ele alınmasına karşın kişilik özelliklerinin kapsamlı bir şekilde belirlenebilir.

Kişilik özelliğini tanımlayan sıfatlarla yapılan çalışmalar sonucunda beş temel faktörün ortaya çıktığı belirlenmiştir. Digman'a (1990: 426) göre günümüzde kişiliğin özellik yapısını en iyi belirleyen model Beş Faktör Modeli'dir. Kişiliğin beş faktörlü yapısından ilk söz eden kişi 1930'lu yıllarda Thurstone ve Cattell olmuştur. Thurstone'nun bireysel farklılıkları belirlemek amacıyla yaptığı çalışmalar ile aynı yıllarda Cattell kişilik özelliklerini çok boyutlu olarak ele almıştır. İlk başlarda Thurstone kişiliği 9 faktör olarak belirlemiş, Cattell ise kişiliği 16 faktör olarak belirlemiştir (Digman, 1990: 417 - 426). Thurstone kişilik ile ilgili yaptığı çalışmalara devam ederek kişiliği tanımlayan 60 sıfatı faktör analizi yöntemiyle analiz etmiş ve kişiliğin beş faktör yapısını belirlemiştir (Wiggins, 1996: 1). 1980'li yıllara gelindiğinde kişiliğin beş faktörlü yapısı yeniden keşfedilmiştir. Goldberg 1983'de ve Costa ve McCrae 1985'te yaptıkları çalışmalarda

kişiliğin beş faktörlü yapısı yeniden çalışma konusu olmuştur. Kişilik üzerine yapılan çalışmalar, özellikle Costa ve McCrae tarafından geliştirilen Beş faktör Kişilik Envanteri'nin yayınlanmasından sonra Beş Faktör Modeli üzerinde yoğunlaşmıştır. Costa ve McCrae 1989 yaptıkları ve 1992 yılında revize ettikleri çalışmada NEO Kişilik Envanterini, kişiliğin çok boyutlu yapısını ölçen, süreçleri en iyi veren bir ölçme aracı olarak tanımlamışlardır. NEO Kişilik Envanteri kullanarak yaptıkları çalışmada bireyin kendisi için yaptığı kişilik değerlendirmesi ile eş, arkadaş ve komşu gibi yakınlarının değerlendirmesi karşılaştırılmıştır. Costa ve McCrae yaptıkları çalışmada bireyin kendisi için yaptığı kişilik değerlendirmesi ile eşinin yaptığı kişilik değerlendirmesi arasındaki ilişkinin en yüksek olduğu bulunmuştur. Bu çalışma kişilik ölçümünün bireyin kendisini değerlendirmesinin uygun bir yol olduğuna kanıt olarak belirtilmiştir (Akt: Costa & McCrae, 2003: 31- 32).

Goldberg kişiliğin beş faktörlü olarak sınıflandırılmasının kişilik özelliklerinin belirlenmesinde ekonomik bir yol olduğunu belirtmiştir (Goldberg, 1990: 1228). Kişiliğin beş faktörlü yapısı dışadönüklük, sorumluluk, uyumluluk, gelişime açık olma ve nörotizm özellikleri olarak tanımlanmıştır. Costa ve McCrae (2003: 35) tarafından yapılan tanımlamada: Dışadönüklük özelliği sosyal etkileşimi ve aktiviteyi seven, eğlenceli, hareketli, girişken, kendine güvenen, heyecan arayan ve olumlu duygular yaşayan özellikler ile tanımlanmıştır. Sorumluluk özelliği yeterli, sorumluluk sahibi, düşünceli, başarılı ve düzenli özellikler ile tanımlanmıştır. Sorumluluk özelliğini belirleyen ölçekten yüksek puan alan bireyler öz disiplinli, sorumluluk sahibi, hırslı, çalışkan özelliklere sahiptir. Uyumluluk özelliği şefkatli, iyi, işbirliği yapmaya istekli, çatışmadan kaçınan özellikler ile tanımlanmıştır. Uyumluluk özelliği için düşük puan alan bir kişi makul düşünen, şüpheli, gururlu ve yarışmacı olarak tanımlanmıştır. Nörotizm özelliğini dürtüsel ve hassas özellikler ile tanımlanmıştır. Gelişime açık olma özelliği yaşadığı duygularını, deneyimlerini ve yeni fikirlerini paylaşan, hayal kuran, estetik, duygusal, hareketli, düşünce ve değerlere önem veren olarak tanımlanmıştır (Costa & McCrae, 2003: 35). Goldberg ise bu özelliği zeka olarak tanımlamıştır. Costa ve Mcrae gelişime açık olmayı sadece zeka anlayışının yanında estetik duyarlılığı olan, yeni deneyimler açık olma özelliklerini de kapsayan bir tanımlama yapmıştır (Akt: Mondak, 2010: 48). Nörotizm Costa ve Mcrae'nın tanımına ek olarak nörotizm özelliği düşük olan bireylerin nesnel, sakin, iyi huylu özelliklere sahip olduğu (Morris, 2002: 470); nörotizm düzeyi yüksek olan

bireylerin endişeli, sınırlı, gergin ve alıngan (Burger, 2006: 24) özelliklere sahip olduğu belirtilmiştir.

Sosyal psikoloji literatüründe son yıllarda kişiliğin yeni bir bakış açısıyla değerlendirildiğini belirten Deaux ve Snyder'a (2012: 327) göre bireyin bulunduğu durum, kendi zihnindeki düşüncelerini ve duygularını aynı anda etkileyerek olumlu ve olumsuz düşünmesine neden olmaktadır. Birey olumlu bir durumla karşılaştığında bu durum onun olumlu duygu ve düşüncelerini etkiler ve kendisine yönelik olumlu değer atfetmesine sebep olur. Olumsuz bir durumla karşılaşan birey ise olumsuz duygu ve düşüncelere kapılarak kendisine yönelik olumsuz değer atfeder.

Olumsuz değer özelliği, kişiliğin temel fonksiyonlarından olan olumlu değer artması ve olumsuz değer azalması şeklinde bireyi motive eden özellikler olarak tanımlanmıştır. Olumsuz değer özelliği kişiyi geçmişte olanlara veya gelecekte olacılara odaklanmaya neden olan ve düşünmeyi engelleyen, yaşadığımız anda ulaşacağımız sonuçlara ulaşmayı engelleyen özellikler olarak tanımlanmaktadır. Olumsuz değer, bireyi kötü hissettiren duygusal bir özelliktir. Ayrıca başarısızlıktan dolayı kendini kötü hissetme, bireyin kendi yeteneği hakkında kafasının karışık olması gibi özellikleri içermektedir (Sorrentino & Higgins, 1990: 194 - 196).

Gençöz ve Öncül (2012) Türk kültürü için yaptıkları çalışmada Temel Kişilik Özellikleri Envanterini geliştirmiş ve kişiliği altı faktörlü yapı ile değerlendirmiştir. Katılımcılar, kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla 226 sıfattan oluşan "kişilik özellikleri listesi"nde yer alan her sıfatı kendileri için 1'den 5'e kadar likert tipi ölçek ile değerlendirmiştir. Değerlendirme sonunda 45 sıfat ile literatürde yer alan beş temel kişilik özelliğinin yanı sıra altıncı bir faktör elde edilmiştir. Böylece dışadönüklük, sorumluluk, uyumluluk, gelişime açık olma ve nörotisizmden oluşan kişiliğin beş faktörlü yapısına ek olarak altıncı faktör olarak "olumsuz değer" özelliği belirlenmiştir. Öncül'e göre olumsuz değer, bireyin kendisine olumsuz değer atfetmesi olarak betimlemiştir (Öncül, 2008: 49-50). Durrett ve Trull ise kişilik bozukluklarında yaşam boyu oluşan semptomları tanımlayan Büyük 7 Model'e değinmiş, kişiliğin beş faktörlü yapısına ek olarak bireyin öz-değerlendirmesini içeren olumlu ve olumsuz değerden bahsetmiştir (Durrett & Trull, 2005: 359).

Kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında bireyin davranışını açıklamada önemli rol oynamaktadır (Ajzen, 1991: 179 – 181). Teoriye göre bireyin davranışını etkileyen bileşenlerden olan algılanan davranış kontrolü davranışın yapılması ile ilişkilendirilmektedir. Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında kişilik özelliklerinin davranışa olan etkisini incelemek amacıyla Rhodes & Courneya (2003: 29) tarafından yapılan çalışmada kişilik özelliklerinin egzersiz yapmaya olan etkisi incelenmiştir. Kanser tedavisi görmüş üniversite öğrencilerinin egzersiz yapma davranışları incelenmiştir. Öğrenciler arasından nörotisizm, dışadönüklük, gelişime açık olma ve sorumluluk özelliklerine sahip olanların daha fazla egzersiz yaptığı bulunmuştur.

Sigara içen kişilerin kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla bazı çalışmalar (Patton, Barnes & Murray, 1997: 272 – 273; Kawakami, Takai, Takatsuka ve Shimizu, 2000: 585) yapılmıştır. Bu çalışmalarda sigara içen kişilerin kişilik özellikleri incelenmiştir. Sigara içen kişilerin genel popülasyona göre psikolojik olarak daha sağlıksız, özgüveni düşük olan ve nevrotik özellikler gösteren bireyler olduğu (Patton, Barnes & Murray (1997: 272 – 273) bulunmuştur.

Sigara içen bireylerinin kişilik özelliklerinin belirlenmesi sigarayı bırakma ile ilgili yapılacak çalışmalar için önemlidir. Kişilik özelliği ve sigara içme davranışı ile ilgili yapılmış çalışmalarda bireylerin sigara içme davranışını etkileyen temel kişilik özelliğinin nörotisizm olduğu tespit edilmiştir (Papakyriazi ve Joseph 1998: 621; Canals, Blade ve Domenech 1997: 905). Sigara içen bireylerin kişilik özelliklerinin incelendiği bir çalışmada sigara içen kişiler sigara içmeyenlere göre dışadönük ve endişeli özelliklere sahip oldukları bulunmuştur. Ayrıca sigara içen kişilerin %28'inde nörotisizm özelliği olduğu bulunmuştur (Patton, Barnes ve Murray, 1997: 269). Nörotizm ve dışadönüklük özelliklerinin birlikte görülmesi sigara içme davranışını arttırmaktadır (Raynor ve Levine, 2009: 77; Kawakami, Takai, Takatsuka, Shimizu, 2000: 587). İspanya'da yapılan bir çalışmada, sigara içen ve sigara içmeyen kişilerin kişilik özelliklerinin incelendiği bir çalışma yapılmıştır. Çok sigara içen kişilerin nörotisizm özelliğinin, daha az sigara içenlere ve sigara içmeyenlere göre daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur (Canals, Blade & Domenech, 1997: 906).

Kişilik ve sigara içme motivasyonu arasındaki ilişkiyi destekleyen pek çok kanıt vardır. Özellikle nörotisizmin negatif etkilerini kontrol altına almak amacıyla sigara

içmek, bu bireylerin sigaraya alışmalarına neden olmaktadır (Joseph, Manafi, Iakovaki & Cooper, 2003: 755). Nörotisizm düzeyi sigara içen bireylerde cinsiyetler arasında da farklılık göstermektedir. Kadınlarda nörotik özelliklerin erkeklere göre daha fazla görüldüğü ve kadınların endişeli oldukları durumlarda daha fazla sigara içtikleri bulunmuştur (Joseph, Manafi, Iakovaki & Cooper, 2003: 750).

Kişilik özelliklerinin sigara içme davranışın ile ilişkisini incelemek amacıyla yapılan bazı çalışmalar bulunmaktadır. Sigara içen kişilerde sigara içme davranışı ile içedönük - dışadönük kişilik özelliğinin ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Wilkinson & Abraham (2004: 329; Zolnowski, 2012: 39). Sigara içen kişilerde kişilik özelliklerin incelemek amacıyla Wilkinson ve Abraham (2004: 329) tarafından ergenler ile bir çalışma yapılmıştır. Ergenlerde dışadönük kişilik özelliğinin sigara içme isteği ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Dışadönük kişilik özelliği yüksek olan ergenlerin sigara içme isteğinin bu özelliği düşük olanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur. Zolnowski (2012) tarafından yapılan çalışmada sigara içen ve sigara içmeyen kişilerin kişilik özellikleri beş-faktör modeline göre incelenmiştir. Sigara içen bireylerin dışadönüklük özelliğinin sigara içmeyenlerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Zolnowski, 2012: 39).

Sigara içen kişiler ile yapılan çalışmalarda sorumluluk özelliği sigara içme ile ilgili olan kişilik özelliklerindedir. Sorumluluk özelliği bireyin kendi sağlığını ilgilendiren konularda daha duyarlı davranmasını sağlayan bir özelliktir (Trobst ve ark., 2000: 1233). Sigara içen ve içmeyenlerin sorumluluk özelliği açısından farklılaştıklarını gösteren bazı çalışmalar bulunmaktadır (Trobst ve ark., 2000: 1233; Terracciano & Costa, 2004: 472; Malouff, Thorsteinsson & Schutte, 2006: 47; Chapman, Fiscella, Duberstein & Kawachi, 2010: 237). Trobst ve arkadaşları (2000) tarafından yapılan çalışmada sorumluluk özelliği düşük olan kişilerin sağlığını riske atan davranışlarda bulunması sorumluluk özelliğinin sigara içme davranışı ile ilişkisini desteklemektedir. Malouff, Thorsteinsson ve Schutte (2006: 47) tarafından sigara içen kişilerde kişilik özelliklerini incelemek amacıyla bir meta analiz çalışması yapılmış ve sigara içen kişilerin nörotizm özelliğinin yüksek, sorumluluk ve uyumluluk özelliklerinin ise düşük olduğu bulunmuştur. Terracciano ve Costa (2004: 472) tarafından Amerika'da sigara içen yetişkinler ile yapılan bir çalışmada benzer bir

sonuç bulunmuştur. 21-90 yaş aralığında yer alan sigara içen kişilerin katıldığı bir çalışmada katılımcıların kişilik özellikleri incelenmiştir.

Sigara içen kişilerde gelişime açık olma özelliğinin etkisini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Chapman, Fiscella, Duberstein & Kawachi, 2010: 237; McCann, 2010: 895). Sigara içme oranını etkileyen değişkenleri incelemek amacıyla yapılan bir çalışmada gelişime açık olma özelliğinin sigara içme oranını arttırdığı bulunmuştur (McCann, 2010: 895). Gelişime açık olma özelliğine sahip bireylerin yeni deneyimlere açık olması (Costa & McCrea, 2003: 49) gelişime açık olma özelliğinin mariyuanna kullanan kişilerde daha yüksek olduğu (Terraciano, Löckenhoff, Crum, Bienvenu & Costa, 2008: 1) sonucunu destekler niteliktedir. Terraciano, Löckenhoff, Crum, Bienvenu ve Costa, (2008: 4) tarafından yapılan çalışmada madde kötüye kullanan 1100 kişinin kişilik özellikleri incelenmiştir. Yaş ortalaması 57 olan katılımcıların kişilik özellikleri kişilik testi (NEO-PI-R) ile değerlendirilmiştir. Mariyuanna kullanan katılımcıların gelişime açık olma özelliklerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada sigara içen katılımcıların sigara içmeyen katılımcılara göre nörotisizm özelliklerinin daha yüksek, sorumluluk özelliklerinin daha düşük olduğu bulunmuştur.

Sigara içen kişiler ile yapılmış çalışmalarda kişilik özelliği nikotin bağımlılığı ile ilişkilendirilmektedir (Bresleu, Kilbey & Andreski, 1993: 941; Canals, Blade & Domenech, 1997: 905; Papakyriazi ve Joseph 1998: 621; Kawakami, Takai, Takatsuka ve Shimizu; 2000: 585). Nikotin bağımlılığının psikiyatrik hastalıklar ile olan ilişkisini inceleyen bir çalışma, DSM-3-R'ye göre nörotisizm tanısı almış 21-30 yaş arasında bulunan katılımcılar ile yapılmıştır. Nörotisizm tanısı alan kişilerde nörotisizm özelliği ile nikotin bağımlılığı arasında ilişki bulunmuştur. Nörotisizm özelliği yüksek olan kişilerde nikotin bağımlılığının daha fazla olduğu bulunmuştur (Bresleu, Kilbey & Andreski, 1993: 941). Kawakami, Takai, Takatsuka, Shimizu (2000: 587) tarafından yapılan çalışma ise Japonya'da yapılmıştır ve nikotin bağımlılık düzeyi yüksek olan kişilerde nörotizm özelliğinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Bu çalışmada ise sigara içen kişilerin dışadönüklük, sorumluluk, uyumluluk, nörotisizm, gelişime açık olma ve olumsuz değerlik kişilik özellikleri incelenmiştir.

2.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezlerini belirlemek için Planlanmış Davranış Teorisinin sayıltıları ve literatürde yer alan çalışma bulguları incelenerek belirlenen değişkenler doğrultusunda beş hipotez oluşturulmuştur.

Hipotez 1. Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim yılı, anne ve babanın eğitim düzeyleri gibi sosyodemografik değişkenlerin sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olması beklenmektedir.

1.a. Erkeklerin sigarayı bırakma niyetinin kadınlardan daha fazla olması beklenmektedir.

1.b. Katılımcıların yaşı arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

1.c. Yetişkinlerin eğitim düzeyi arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

1.d. Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyi arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

1.e. Evlilerin sigarayı bırakma niyetinin bekarlara göre daha olması beklenmektedir.

1.f. Anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça katılımcıların sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

Hipotez 2. Sigaraya başlama yaşı, sigara içme yılı, yaşadığı yerde sigara içen kişinin olması, yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı, sigarayı bırakma deneyimi, ailede anne, baba, eşin sigara içmesi, kardeş sayısı, çocuk sayısı ve nikotin bağımlılık düzeyinin sigarayı bırakma niyetiyle ilişkili olması beklenmektedir.

2.a. Sigaraya başlama yaşı arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

2.b. Sigara içme yılı azaldıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

2.c. Katılımcıların yaşadığı yerde sigara içen kişinin olmaması durumunda sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

2.d. Katılımcıların yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı azaldıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

2.e. Sigarayı bırakmayı denemiş olan katılımcıların sigarayı bırakma niyetinin sigarayı bırakmayı hiç denememiş olanlardan daha fazla olması beklenmektedir.

2.f. Ailede anne, baba ve eşi sigara içmeyenlerin sigarayı bırakma niyetinin anne, baba ve eşi sigara içenlere göre daha fazla olması beklenmektedir.

2.g. Katılımcıların kardeş sayısının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olması beklenmektedir.

2.h. Yetişkin katılımcıların çocuk sayısının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olması beklenmektedir.

Hipotez 3. Sigara içmeye yönelik olumsuz tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

Hipotez 4. Algılanan ebeveyn tutumlarından reddedici ve aşırı koruyucu tutumlar arttıkça sigarayı bırakmaya yönelik niyetinin azalması; algılanan duygusal sıcaklık arttıkça ise sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

Hipotez 5. Kişilik özelliklerinden nörotisizm, içedönüklük ve olumsuz değerlik düzeyleri arttıkça sigarayı bırakma niyetinin azalması; sorumluluk, uyumluluk ve gelişime açıklık düzeyleri arttıkça sigarayı bırakmaya yönelik niyetin artması beklenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİGARA İÇEN KİŞİLERDE SİGARAYI BIRAKMAYA YÖNELİK NİYETİN PLANLANMIŞ DAVRANIŞ TEORİSİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada yer alan katılımcıların özellikleri, araştırmada yer alan değişkenler, bu değişkenleri ölçmek için kullanılan ölçekler ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1.1. Katılımcılar

Bu araştırmaya sigara içen 243 Uludağ Üniversitesi öğrencisi ile 264 yetişkin katılmıştır. Uludağ Üniversitesi öğrencilerinin sosyodemografik özellikleri Tablo 2’de verilmiştir. Öğrencilerin 66’sı kadın, 177’si erkektir ve yaş ortalaması 22.6’dır. Bu araştırma kapsamında yapılan uygulama, öğrencilerin sigara içtiği alanlarda yapılmıştır. Sigara içen erkek öğrenci sayısının fazla olmasının nedeni, sigara içen kız öğrencileri sayısının az olmasıdır. Uygulamaya katılan öğrenciler Fen-Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi, Veterinerlik Fakültesi, Mühendislik Fakültesi gibi fakültelerine devam etmektedir. Uygulamaya katılan öğrencilerin bölümleri ve öğrenci sayıları alfabetik sıraya göre şöyle sıralanmaktadır: Biyoloji 14, Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler 10, Deniz Ulaştırma İşletmeciliği 1, Ekonometri 14, Elektrik Mühendisliği 2, Elektronik 1, Endüstri Mühendisliği 2, Felsefe 5, Fizik 12, İktisat 24, İşletme 22, İç mimarlık 1, Kalıpcılık 1, Kamu yönetimi 4, Kimya, 12, Makine mühendisliği 3, Maliye 8, Matematik 7, Mimarlık 1, Mühendislik 1, Psikoloji 6, Resim öğretmenliği 1, Sosyoloji 1, Tarih 17, Tıp 1, Uluslararası ilişkiler 9 ve Veterinerlik fakültesi 57 öğrenci katılmıştır. 6 öğrenci bölümü hakkında bilgi vermemiştir.

Bu araştırmaya katılan yetişkin örneklemini, sigara içen 18-62 yaş arasında yer alan 264 kişi oluşturmaktadır. Yetişkin örneklemine ait sosyodemografik özellikler Tablo 3’te verilmiştir. Yetişkinlerin 103’ü kadın 161’si erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 35 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırma kapsamında yetişkin örnekleminde veri toplamak

amacıyla Bursa ili Yıldırım ilçesinde bulunan iş yerlerinde ve iş yerlerine ait sigara içmek için ayrılan alanlarda uygulama yapılmıştır. Katılımcılara ulaşmak için kartopu örnekleme yolu tercih edilmiştir. Sigara içen kadınların erkeklere göre daha az olmasından dolayı yetişkin erkek katılımcı sayısı daha fazladır.

Tablo 2: Üniversite öğrencilerinin sosyodemografik özellikleri

Özellikler	Ortalama	N	%	Min	Max
Cinsiyet					
Kadın		66	27.2		
Erkek		177	72.8		
Yaş	22.6			19	27
Eğitim yılı	13.95			12	15
Gelir					
Düşük		69	28.4		
Orta		128	52.7		
Yüksek		26	10.7		
Yaşadığı Yer					
Ailesinin yanında		60	15.2		
Yurtta		27	6.9		
Akraba yanında		3	8		
Evde arkadaşlarıyla		116	29.4		
Evde yalnız		31	7.9		
Üniversite Öncesinde Yaşadığı yer					
Büyükşehir- Kent merkezi		163	41.4		
İlçe-Kasaba-Köy		78	19.8		
Anne eğitim yılı	8.7			0	21
Baba eğitim yılı	10.6			0	21
Kardeş Sayısı				1	3
Kardeşi yok		41	16.9		
1 kardeşi var		100	41.2		
2 kardeşi var		102	42		

Tablo 3: Yetişkin katılımcıların sosyodemografik özellikleri

Özellikler	Ortalama	N	%	Min	Max
Cinsiyet					
Kadın		103	39		
Erkek		161	61		
Yaş	35			18	62
Eğitim yılı	12			0	19
Medeni durum					
Bekar		101	38.3		
Evli		163	61.7		
Meslek					
Memur		89	33.7		
Esnaf		16	6		
Emekli		10	3.7		
Ev hanımı		11	4.1		
Hekim, avukat, eczacı, mühendis		13	4.9		
Diğer (teknisyen,güvenlik, garson, işçi vs.)		125	47.3		
Gelir					
Düşük		39	14.8		
Orta		205	77.7		
Yüksek		18	6.8		
Yaşadığı yer					
Büyükşehir- Kent merkezi		219	83		
İlçe-Kasaba-Köy		43	43		
Anne eğitim yılı	5			0	21
Baba eğitim yılı	7			0	21
Kardeş Sayısı		34	12.9		
Kardeşi yok		64	24.2		
1 kardeşi var		166	62.9		
2 kardeşi var					
Çocuk sayısı		137	51.9		
Çocuğu yok		29	11		
Bir çocuğu var		98	37.1		
İki çocuğu var					

3.1.2. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde araştırma kapsamında kullanılan Kişisel Bilgi Formu, Sigara İçme Tutum Ölçeği Sigarayı Bırakmaya Yönelik Niyet ve Öznel Norm Ölçeği, Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi, Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları - Çocuk Formu, ve Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Bu form katılımcılar ile ilgili sosyodemografik bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı ve tez danışmanı tarafından hazırlanmıştır. Bu formun ilk kısmı yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum gibi bilgilerin sorulduğu sorulardan, ikinci kısmı ise sigaraya başlama yaşı, sigaraya başlama nedeni, sigarayı bırakma deneyimi ve ailede bulunan bireylerin sigara içme davranışı ile ilgili 17 sorudan oluşmaktadır.

3.1.2.2. Sigara İçme Tutum Ölçeği

Sigaraya İçme Tutum Ölçeği, Yazıcı ve Özbay (1997: 1) tarafından bilişsel-davranışçı kurama göre geliştirilmiştir ve sigara içmeye yönelik tutumu değerlendirmektedir. Ölçeği geliştirmek için yapılan ilk aşamada sigara içme davranışına yönelik belirlenen 57 maddelik form 455 katılımcıya uygulanmıştır. Katılımcılar 91 kadın ve 364 erkekten oluşmaktadır. Katılımcıların meslekleri öğrenci, memur, subay ve serbest meslekten oluşmaktadır.

Maddeler bireylerin sigara içme davranışlarının sosyallik, biliş, kontrol, eylem, öz yönelim ve özyeterlik konularını içermesi amacıyla hazırlanmıştır. Maddelerin düzenlenmesi ve hedeflenen içeriğe uygun olup olmadığını kontrol etmek amacıyla alanla ilgili olan 3 uzman tarafından değerlendirilmiş ve maddeler düzeltilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda 6 faktör elde edilmiştir. Bu faktörlerin güvenirlik katsayıları alt ölçekler için ve ölçeğin genel toplam puanı için hesaplanmıştır. Buna göre alt ölçeklerin güvenirlik katsayıları sosyal ($\alpha=.89$), bilişsel ($\alpha=.85$), kontrol ($\alpha=.77$), eylem ($\alpha=.74$), öz yönelim ($\alpha=.70$), öz yeterlik ($\alpha=.48$), ve toplam puan için ($\alpha=.91$) olarak hesaplanmıştır. Sonunda sigara içme davranışına yönelik olarak oluşturulan 45 maddelik ölçek hazırlanmıştır (Yazıcı & Özbay, 1997: 1,4).

Ölçeğin test tekrar test geçerliliği için alt ölçekler ve ölçeğin toplam puanı için güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayıları genel ($\alpha=.88$), sosyal ($\alpha=.86$), bilişsel ($\alpha=.78$), kontrol ($\alpha=.75$), eylem ($\alpha=.76$), özyönelim ($\alpha=.65$) ve özyeterlik için ($\alpha=.54$) olarak hesaplanmıştır.

Sigara İçme Tutum Ölçeğinde yer alan maddeler 6'lı Likert tipinde 1-6 arası derecelendirmeye cevaplanmaktadır. Maddeler 1= hiç bir zaman, 2= çok az bir zaman, 3= bazen, 4= sık sık, 5= çoğu zaman, 6= her zaman'a göre cevaplandırılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerden, 1-8. maddeler sosyallik, 9-17. maddeler biliş, 18-26. maddeler kontrol, 27-32. maddeler eylem, 33-38. maddeler öz yönelim ve 39-45. maddeler özyeterlik alt ölçeklerini oluşturmaktadır. Ölçekten alınan toplam puan sigara içmeye yönelik tutumu değerlendirmektedir. Ölçekten alınan toplam puanın artması sigara içmeye yönelik olumlu tutumun artmasını, puanın azalması olumsuz tutumun artmasını belirtmektedir.

Bu çalışmada öğrenci ve yetişkin örneklem gruplarında ölçeğin alt boyutlarının yeniden hesaplanması amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin faktör analizi sonucuna göre, sigara içmeye yönelik tutum, sosyallik ve algılanan davranış kontrolü olarak 3 faktör elde edilmiştir. Öğrenci örnekleminde analiz sonucuna göre tutum alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha=0.96$, sosyallik alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha=0.88$ ve algılanan davranış kontrolü alt ölçeğine alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha=0.69$ olarak bulunmuştur. Tutum alt ölçeğinde yer alan maddeler; 9, 27, 28, 23, 22, 32, 16, 19, 13, 11, 17, 20, 31, 25, 24, 36, 26, 18, 30, 15, 38, 10, 35, 34, 33, 29, 14, 37, 21, 12, 41. Sosyallik alt ölçeğinde yer alan maddeler; 8, 3, 6, 4, 7, 5, 2, 1 algılanan davranış kontrolü alt ölçeğinde yer alan maddeler; 45, 44, 43, 42, 39 ve 40'tır.

Yetişkin örnekleminde ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa katsayıları; tutum alt ölçeğine ilişkin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha=0.97$ (S.S.=37.71, Min=1.93, Max=13.50), sosyallik alt ölçeğine ilişkin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha=0.88$ (S.S.=6,78, Min=1.33, Max=1.84) ve algılanan davranış kontrolü alt ölçeğine alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha=0.69$ olarak hesaplanmıştır.

Bu çalışmada Yazıcı ve Özbay (1997) tarafından geliştirilen Sigara İçme Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Faktör analizi sonucunda üç faktör elde edilmiş ve bu faktörler tutum, sosyallik ve algılanan davranış kontrolü olarak adlandırılmıştır.

3.1.2.3. Sigarayı Bırakmaya Yönelik Niyet ve Öznel Norm Ölçeği

Kişilerin sigarayı bırakmaya yönelik düşüncelerini belirlemek amacıyla bir ölçek oluşturulmuştur. Yapılan literatür taraması sonucunda sigarayı bırakmaya yönelik niyeti ve öznel normu ölçmesi planlanan sorulardan oluşan bir ölçek hazırlanmıştır. Sigarayı bırakmaya yönelik niyet için 4, öznel norm için 4 olmak üzere toplam 8 maddeden oluşan bir form oluşturulmuştur. Niyeti ölçmek amacıyla oluşturulan her bir madde kişilerin sigarayı bırakma isteklerini değerlendiren düşüncelere yönelik olarak hazırlanmıştır. Niyeti ölçmek için yazılan sorulardan alınan puanlar toplanmıştır ve niyet belirlenmiştir. Niyet alt ölçeğinin 2. maddesi “sigarayı bırakmak istiyorum” şeklindedir. Niyeti ölçmesi planlanan Her bir madde 5’li (1: Hiç katılmıyorum, 5: Tamamen katılıyorum) derecelendirme ile cevaplanmaktadır. Niyet alt ölçeğinden alınan yüksek puan sigarayı bırakmaya yönelik niyetin yüksek olduğunu göstermektedir. Öznel norm için hazırlanan 4 madde katılımcıların sigarayı bırakma konusunda çevresindeki bireylerin beklentilerine yönelik düşüncelerini belirtmektedir. Öznel norm için hazırlanan maddelerden alınan puanlar toplanarak Öznel Norm belirlenmiştir. Öznel norm alt ölçeğinin 1. maddesi “ailem benden sigarayı bırakmamı bekler” şeklindedir. Öznel norm alt ölçeğinden alınan yüksek puan kişilerin sigarayı bırakma konusunda çevrelerinin beklentilerinden daha çok etkilendiklerini göstermektedir.

Üniversite öğrencileri örneğinde Sigarayı Bırakmaya Yönelik Niyet ve Öznel Norm Ölçeğinin güvenilirliği iç tutarlık katsayısının (Cronbach Alfa) hesaplanması ve test tekrar test yöntemleri ile incelenmiştir. Sigarayı bırakma niyeti alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0.88$, öznel norm alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0.69$ olarak bulunmuştur. Sigarayı Bırakmaya Yönelik Niyet ve Öznel Norm Ölçeğinin test tekrar test güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla 40 kişiye iki hafta arayla iki uygulama yapılmıştır. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda ilk test ve sontest uygulamaları arasındaki korelasyon katsayıları sigarayı bırakmaya yönelik niyet için $r=0.82$ ($p<.01$), öznel norm için $r=0.78$ ($p<.01$) olarak bulunmuştur.

Yetişkin örneğinde Sigarayı Bırakmaya Yönelik Niyet ve Öznel Norm Ölçeğinin güvenilirliği iç tutarlık katsayısının (Cronbach Alfa) hesaplanarak incelenmiştir.

Sigarayı bırakma niyeti alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0.91$ ve öznel norm alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0.60$ olarak bulunmuştur.

3.1.2.4. Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi

Fagerström (1991) tarafından bireylerin nikotin bağımlılık düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen öz bildirim dayalı bir testtir. Ölçek 6 maddeden oluşmaktadır. Her bir madde 0 ile 4 arasında değerlendirilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar nikotin bağımlılık seviyesinin yüksek olduğunu, düşük puanlar nikotin bağımlılık seviyesinin düşük olduğunu göstermektedir. 1, 2, 3, 5 ve 6. maddeler ters puanlanmaktadır.

Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi Uysal ve arkadaşları (2004) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Testin iç tutarlık katsayısı (Cronbach alfa) $\alpha = 0.56$ olarak bulunmuştur (Uysal ve ark., 2004: 117).

Fagerström Nikotin Bağımlılık Testinin Türkçe versiyonu pek çok çalışmada kullanılmıştır. Bu çalışmalar KOAH hastaları (Aytemur Solak, Kaçmaz Başoğlu & Erdinç, 2006: 43), sağlık personeli (Okutan, Taş & Kaya, 2007: 356) ve sigara polikliniğine başvuran hastalar (Örsel ve ark., 2005: 112) ile yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda katılımcıların nikotin bağımlılık düzeyi ile kandaki karbonmonoksit düzeyleri (CO) ölçülmüş ve aralarında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Aytemur Solak, Kaçmaz Başoğlu & Erdinç, 2006: 46). Bu sonuçlardan yola çıkılarak ölçeğin yeterli güvenilirlik ve geçerliğe sahip olduğu söylenebilir.

Bu tez çalışmasında yer alan örneklem grubunun nikotin bağımlılık puanları z puana dönüştürülerek analize dahil edilmiş ve güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Testin bu örneklem için Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0.72$ olarak bulunmuştur.

3.1.2.5. Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları - Çocuk Formu

Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları - Çocuk Formu yetişkinlerin çocukken anne ve babalarının nasıl davrandığına yönelik algılarını değerlendirmektedir. Ölçek Perris ve arkadaşları tarafından 1980 yılında geliştirilmiş ve 81 madde ve 15 alt ölçekten oluşmaktadır. Anne ve baba için ayrı olarak 4'lü derecelendirme ile (1=hayır, hiçbir zaman, 4= evet, çoğu zaman) değerlendirilerek kullanılmaktadır (Perris, Jacobsson, Linndström, von Knorring & Perris, 1980: 265). Uygulama sırasında çok zaman aldığı için

madde sayısı azaltılarak 23 maddeden ve 3 alt ölçekten oluşan bu kısa formu oluşturulmuştur. Ölçeğin kısa formunu oluşturmak için farklı uluslarda (Yunanistan, Guatemala, İtalya ve Macaristan) yapılan çalışmada alt ölçeklerin güvenirlik geçerlik analizleri yapılmıştır (Arrindell ve ark. 1999: 613). Ölçekte aşırı koruyucu, reddedici tutumlar ve duygusal sıcaklık olmak üzere boyut bulunmaktadır. Aşırı koruyucu tutum alt ölçeği 3, 5, 8, 10, 11, 17, 18, 20 ve 22 maddelerinden, reddedici tutum alt ölçeği 1, 4, 7, 13, 15, 16 ve 21 maddelerinden ve duygusal sıcaklık alt ölçeği 2, 6, 12, 14, 19 ve 23 maddelerinden oluşmaktadır. Ölçeğin algılanan baba tutumları için farklı uluslarda yapılan iç tutarlık değerleri, baba duygusal sıcak tutum için 0.79 - 0.85, baba aşırı koruyucu tutum için 0.74 - 0.80 ve baba reddedici tutum için 0.72 -0.76 aralığında bulunmuştur. Algılanan anne tutumları için iç tutarlık değerleri, anne duygusal sıcak tutum için 0.79 – 0.81, anne aşırı koruyucu tutum için 0.74 - 82 ve anne reddedici tutum için 0.74 – 0. 79 aralığında bulunmuştur.

Ölçeğin yapı geçerliği çalışmasında Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları-Çocuk Formu'nun üç alt ölçeği Eysenck Kişilik Anketi Gözden Geçirilmiş Kısaltılmış Formunun iki alt ölçeği (nörotizm ve dışadönüklük) ve özyeterlik ölçeği ile korelasyonel ilişkisi incelenmiştir. Elde edilen sonuçların ölçeğin yapı geçerliğini desteklediği bulunmuştur.

Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları - Çocuk Formunun Türkçe'ye uyarlaması Dirik, Karancı ve Yorulmaz (2015: 2) tarafından yapılmıştır. Dirik ve arkadaşları 2004 yılında öğrenciler ile yaptıkları pilot çalışma ile ölçeğin psikometrik özelliklerini incelemiştir. Türkçe'ye uyarlama çalışması, Bursa ilinde yaşayan 197 Uludağ Üniversitesi öğrencisi ve 74 yetişkin olmak üzere toplam 271 kişiden oluşan örneklem ile yapılmıştır. Ölçeğin algılanan baba tutumları için iç tutarlık değerleri, baba duygusal sıcak tutum için 0.79, baba aşırı koruyucu için 0.73 ve baba reddedici tutum için 0.71'dir. Algılanan anne tutumları için iç tutarlık değerleri, anne duygusal sıcak tutum için 0.75, anne aşırı koruyucu tutum için 0.72 ve anne reddedici tutum için 0.64'tür. Ölçekte bulunan 17. madde özgün çalışmada olduğu gibi ters puanlanarak (1=4, 2=3, 3=2, 4=1) değerlendirmeye dahil edilmektedir. Ölçeğin eş zaman geçerliğini değerlendirmek için ölçeğin alt ölçeklerinin Ana Babaya Bağlanma Ölçeği ile korelasyonel ilişkileri incelenmiş, 3 alt ölçek ile Ana babaya bağlanma Ölçeğinin 2 boyutu ile korelasyonları

beklenen düzeyde bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliği için Eysenck Kişilik Anketi – Kısa Formu ve Genel Özyeterlik Ölçeği ile korelasyonları incelenmiş ve sonuçların ölçeğin yapı geçerliğini desteklediği bulunmuştur (Dirik, Yorulmaz & Karancı, 2015: 125).

Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları - Çocuk Formu ile Anne ve Babaya Bağlanma Ölçeği arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Algılanan Anne Baba Tutum ölçeğinin duygusal sıcak tutumunun, aile bağlanma ölçeğinin ilgi (care) boyutu ile pozitif yönde ilişkili olduğu, reddetme ve aşırı koruyucu alt ölçekleri ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Başka bir ifade ile algılanan duygusal sıcak tutum arttıkça anne ve babadan algılanan ilginin arttığı bulunmuştur. Algılanan anne baba tutum ölçeğinin reddedici ve duygusal sıcak boyutlarının güvenilirliği (anne ve baba için $=.86$ ve $=.88$ aralığındadır), aşırı koruyucu tutumun güvenilirliğinden (baba için $=.62$, anne için $=.60$) yüksektir (Gerlsma, Arrindell, Vanderveen & Emmelkamp, 1991: 1251). Ebeveyn Bağlanma Ölçeği, Algılanan Anne Baba Tutum Ölçeğinin faktörlerinin güçlü yapısı çeşitli uluslarla yapılan çalışmalar ile kanıtlandığı zamana kadar kullanılmıştır. Daha sonra Algılanan Anne Baba Tutum Ölçeği tercih edilmeye başlanmıştır (Akt. Markus ve ark., 2002: 504).

Bu çalışmada bu ölçeğin güvenilirlik katsayıları öğrenci ve yetişkin örneklemleri için hesaplanmıştır. Öğrenci örneklem grubunda algılanan baba tutumlarına ilişkin Cronbach Alfa katsayıları, baba aşırı koruyucu tutum $\alpha=.66$, baba reddedici tutum $\alpha=0.75$, baba duygusal sıcak tutum $\alpha=0.62$ olarak hesaplanmıştır. Algılanan anne tutumları için Cronbach Alfa katsayıları, anne aşırı koruyucu tutum $\alpha=0.65$, anne reddedici tutum $\alpha=0.67$, anne duygusal sıcak tutum $\alpha=0.76$ olarak bulunmuştur.

Yetişkin örneklem grubunda ise algılanan baba tutumlarına ilişkin Cronbach Alfa katsayıları, baba aşırı koruyucu tutum $\alpha=.69$, baba reddedici tutum $\alpha=0.76$, baba duygusal sıcak tutum $\alpha=0.64$ olarak hesaplanmıştır. Algılanan anne tutumları için Cronbach Alfa katsayıları, anne aşırı koruyucu tutum $\alpha=0.71$, anne reddedici tutum $\alpha=0.76$, anne duygusal sıcak tutum $\alpha=0.78$ olarak bulunmuştur.

3.1.2.6. Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği

Ölçek, kişiliğin temel boyutlarını Türk kültürü için belirlemek amacıyla Gençöz ve Öncül tarafından (2012) geliştirilen öz bildirim dayalı bir ölçektir. Ölçek geliştirme aşamasında öncelikle Türk kültüründe kişilerin tanımlaması için çok kullanılan sıfatlar belirlenmiştir. Bunun için 100 katılımcıya kendilerine farklı duygular hissettiren kişileri tarif edecekleri sıfatlar yazmaları istenmiştir. Bu sıfatlardan tamamen aynı özelliği ifade eden özellikler için tek bir sıfatla karar verilerek 250 sıfat elde edilmiştir. Bu sıfatlardan fiziksel özellikleri ifade eden ve kaba olanlar çıkarıldıktan sonra 226 sıfat elde edilmiştir. Bu sıfatlar “Kişilik Özellikleri Listesi”ni oluşturmuştur. Ön çalışmada 17-60 yaş arası 510 katılımcıya kendilerini 1 “bu özellik benim için hiç uygun değil” ile 5 “bu özellik benim için çok uygun” arasında değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen veriler varimax rotasyonlu temel bileşenler analizine tabi tutulmuştur. Yapılan faktör analizi sonrasında literatür ile uyumlu olarak 5 temel kişilik boyutunun yanı sıra, yine literatürle uyumlu olarak olumsuz kişilik özelliklerini yansıtan bir faktör daha elde edilmiştir. Elde edilen 6 faktör ile “Türk Kültürü için Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği” oluşturulmuştur. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışması Orta Doğu Teknik Üniversitesinde okuyan 17-32 yaş arasında 454 öğrenciden oluşan örneklem (314 kadın, 140 erkek) üzerinde yapılmış ve kişiliğin tanımlanmasında kullanılan 45 sıfattan oluşan Kişilik Özellikleri Listesi oluşturulmuştur. Ölçek dışadönüklük-içedönüklük, sorumluluk, uyumluluk, nörotizm-duygusal tutarlık, açıklık, olumsuz değerlik olarak 6 alt ölçek ve 45 maddeden oluşmaktadır. Alt ölçekler, dışadönüklük-içedönüklük 38,39,32,7,4,24,6,14; sorumluluk 25, 42, 44, 12, 43, 45, 22, 21; uyumluluk 28, 19, 41, 15, 23, 16, 8, 3; nörotizm-duygusal tutarlık 40, 11, 27, 29, 35, 1, 37, 18, 33; gelişime açıklık 20, 36, 5, 17, 10, 9 ve olumsuz değerlik 2, 34, 13, 31, 26 ve 30. maddelerden oluşmaktadır. Ölçek maddelerinden 6, 7, 21, 22, 24, 32, 38 ve 39. madde ters puanlanmaktadır.

Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfa katsayıları, dışadönüklük alt ölçeğine ilişkin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0.89$, sorumluluk alt ölçeğine ilişkin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0.85$, geçimlik-uyumluluk alt ölçeğine ilişkin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0.85$, duygusal tutarsızlık alt ölçeğine ilişkin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0.83$, gelişime açıklık alt ölçeğine ilişkin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0.80$ ve olumsuz değerlik alt

ölçeğine ilişkin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha=0.71$ olarak hesaplanmıştır (Gençöz, Öncül, 2012: 196).

Ölçeğin ölçüt bağımlı geçerlik çalışmasında Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Beck Depresyon Envanteri, Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği, Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği, Kontrol Odağı ölçeği, Başetme Yöntemleri Envanteri, Pozitif-Negatif Duygu Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Güvence Arama Ölçeği ile korelasyonları incelenmiş ve Temel Kişilik Özellikleri Ölçeğinin uyumlu yapısı belirlenmiştir.

Bu örneklem grubunda Temel Kişilik Özellikleri Ölçeğinin alt boyutlarının öğrenci ve yetişkin örneklemleri için hesaplanmıştır. Öğrenci örnekleminde Cronbach Alfa katsayıları dışadönüklük alt ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı $\alpha= 0.83$, sorumluluk alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha=0.84$, geçimlilik/uyumluluk alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha= 0.84$, duygusal tutarsızlık alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha= 0.78$, gelişime açıklık alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha= 0.58$ ve olumsuz değerlik alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha= 0.62$ olarak bulunmuştur. Yetişkin örnekleminde Cronbach Alfa katsayıları dışadönüklük alt ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı $\alpha= 0.76$, sorumluluk alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha= 0.79$, geçimlilik/uyumluluk alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha= 0.86$, duygusal tutarsızlık alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha= 0.78$, gelişime açıklık alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha= 0.68$ ve olumsuz değerlik alt ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha= 0.69$ olarak bulunmuştur.

3.1.3. İşlem

Veri toplama sürecine başlamadan önce Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun onayı alınmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları her katılımcıya araştırmanın amacı, gizlilik ve gönüllülük şartları hakkında bilgi verildikten sonra uygulanmıştır. Katılımcılardan önce sosyodemografik ve sigara içme davranışı ile ilgili bilgilerin yer aldığı Kişisel Bilgi Formunu doldurmaları istenmiştir. Geri kalan ölçüm araçları araştırma sonuçlarını etkileyebilecek olası sıra ve ardışıklık etkisinin oluşmasını engellemek amacıyla her katılımcıya seçkisiz olarak sıralanmış bir şekilde verilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları katılımcıların iş yerlerinde boş oldukları zamanlarda uygulanmıştır. Katılımcılar ölçekleri tek oturumda ortalama 30

dakikada doldurmuştur. Araştırma verileri Haziran 2012-Şubat 2013 tarihleri arasında Görükle ve Yıldırım ilçelerinde 518 bireyden toplanmıştır. Eksik ve yanlış doldurulması sebebiyle 11 katılımcının verileri analize dahil edilmemiştir.

3.1.4. İstatistiksel Analizler

Araştırmadan elde edilen verileri analiz etmek için sosyal bilimler için istatistik paket programı olan SPSS 19.0 kullanılmıştır. Analizlere başlanmadan önce hatalı girilmiş verileri ayıklamak için veri temizliği yapılmıştır. Sigara içme yılı 43 ve 50 yıl olan 2 katılımcının verileri tavan etkisine neden olabileceği için veri setinden çıkartılarak analizler 243 öğrenci ve 264 yetişkin üzerinden yapılmıştır. Ardından tüm ölçeklerin iç tutarlık değerleri incelenmiştir. Katılımcıların sigarayı bırakma niyetinin sosyodemografik özellikler ve sigara içme davranışı ile ilgili özelliklere göre nasıl farklılaştığını belirlemek için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Sigarayı bırakma niyeti ile öznel norm, tutum, algılanan davranış kontrolü, nikotin bağımlılığı, kişilik özellikleri ve algılanan ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizinin ardından sigarayı bırakma niyetini yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla regresyon analizleri yapılmıştır.

3.2. BULGULAR

Bu bölümde sigara içen öğrencilerin ve yetişkinlerin sigarayı bırakmaya yönelik niyetlerini etkileyen değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgulara yer verilecektir. Ardından değişkenler arası ilişkileri incelemek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi, bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) sonuçları sunulacaktır. Son olarak sigarayı bırakma niyetinin yordayıcıları belirlemek için yapılan regresyon analizinin sonuçları verilecektir.

3.2.1. Katılımcıların Sigara İçme Davranışı İle İlgili Özellikleri

Bu çalışmada üniversite öğrencilerine ait sigara içme davranışı ile ilgili özellikler Tablo 4'te verilmiştir. Üniversite öğrencilerinin sigaraya başlama yaş ortalaması 17.3 (S.S.= 2.5), sigara içme yıl ortalaması 5 ve yaşadıkları yerde sigara içen kişi sayısı ortalama 1.7'dir. Sigaraya başlama nedenlerinin % 42'si arkadaş ortamı, % 30'u sıkıntı-stres, % 16'sı keyif verici olması ve % 5'i özenti olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %

62.1'i sigarayı bırakmayı denemiş ancak % 35.8'i sigarayı bırakmayı hiç denememiştir. % 27.2'sinin annesi ve % 42.4'ünün babasının sigara içtiği belirlenmiştir.

Yetişkinlere ait sigara içme davranışı ile ilgili karakteristik özellikler ise Tablo 5'de verilmiştir. Yetişkinlerin sigaraya başlama yaş ortalaması 17.5 (S.S.=4.4), sigara içme yıl ortalaması 16 ve yaşadıkları yerde sigara içen kişi sayısı ortalaması 1.7'dir. Yetişkinlerin sigaraya başlama nedenlerinin % 48.1'i arkadaş ortamı, % 25.3'ü sıkıntı-stres, % 12.6'sı keyif verici olması, % 10.1'i özentisi ve % 3.6'sı diğer sebeplerdir. Yetişkinlerin % 17.8'nin annesi, % 37.1'inin babası ve % 27.3'ünün eşinin sigara içtiği belirlenmiştir.

Tablo 4: Üniversite Öğrencilerinin Sigara İçme davranışı İle İlgili Özellikleri

Değişkenler	Ortalama	N	%	Min	Max
Sigaraya başlama yaşı	17			7	24
Sigara içme yılı	5			1	14
Yaşadığı yerde sigara içen var mı?					
Evet		164	67.5		
Hayır		76	31.3		
Yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı	1.7			1	7
Sigaraya başlama nedeni					
Arkadaş ortamı		109	42		
Sıkıntı-stres		77	30		
Keyif verici olması		42	16		
Özenti		12	5		
Diğer		20	8		
Sigarayı bırakma deneyimi					
Bırakmayı deneyen		151	62.1		
Hiç denemeyen		87	35.8		
Aile bireylerin sigara içme durumu					
Anne					
Sigara içiyor		66	27.2		
Sigara içmiyor		166	68.3		
Baba					
Sigara içiyor		103	42.4		
Sigara içmiyor		132	54.3		

Tablo 5: Yetişkinlerin Sigara İçme Davranışı İle İlgili Özellikleri

Değişkenler	Ortalama	N	%	Min	Max
Sigaraya başlama yaşı	17.5			6	43
Sigara içme yılı	16			1	44
Yaşadığı yerde sigara içen var mı?					
Evet		153	58		
Hayır		109	41.3		
Yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı	1.7			1	7
Sigaraya başlama nedeni					
Arkadaş ortamı		133	48.1		
Sıkıntı-stres		70	25.3		
Keyif verici olması		35	12.6		
Özenti		28	10.1		
Diğer		10	3.6		
Sigarayı bırakma deneyimi					
Bırakmayı deneyen		184	69.7		
Hiç denemeyen		73	27.7		
Aile bireylerin sigara içme durumu					
Anne					
Sigara içiyor		47	17.8		
Sigara içmiyor		200	75.8		
Baba					
Sigara içiyor		98	37.1		
Sigara içmiyor		152	57.6		
Eş					
Sigara içiyor		72	27.3		
Sigara içmiyor		82	31.1		

3.2.2. Yetişkin ve Üniversite Öğrencilerinde Sigarayı Bırakma Niyeti ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Bu çalışmada cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim yılı, anne ve babanın eğitim düzeyleri gibi sosyodemografik değişkenlerin sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olması beklenmektedir.

Bu nedenle sigara içen üniversite öğrencilerinin sosyodemografik özellikleri ve sigarayı bırakma niyeti arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson Korelasyon analizi, bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) yapılmıştır. Yaş, gelir durumu, anne ve babanın eğitim yılının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkisini incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Analiz sonucuna göre sosyodemografik değişkenler ile sigarayı bırakma niyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Üniversite öğrencilerinde cinsiyetin ve üniversiteye gelmeden önce çoğunlukla yaşanan yerin sigarayı bırakma niyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre cinsiyetin $[t(-1.72)=-.03, p=.08]$ ve öğrencilerin üniversiteye gelmeden önce çoğunlukla yaşadıkları yerin $[t(239)=-1.03, p=.30]$ sigarayı bırakma niyetine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin sınıfına, yaşadığı yere (aile yanı, yurt, evde arkadaşlarıyla vs.) ve kardeşin olması durumuna göre sigarayı bırakma niyeti arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizleri (One way ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin sınıfına $[F(3,241)=1.91, p=.12]$, yaşadıkları yere $[F(4,236)=340, p=.85]$ ve kardeşinin olmasına $[F(2,242)=102, p=.90]$ göre sigarayı bırakma niyeti arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Bu çalışmada sigaraya başlama yaşı, sigara içme yılı, yaşadığı yerde sigara içen kişinin olması, yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı, sigarayı bırakma deneyimi, ailede anne, baba, eşin sigara içmesi, kardeş sayısı, çocuk sayısı ve nikotin bağımlılık düzeyinin sigarayı bırakma niyetiyle ilişkili olması beklenmektedir.

Sigara içme davranışı ile ilişkili özelliklerin sigarayı bırakma niyeti ile olan ilişkisini incelemek için Pearson Korelasyon analizi, bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Sigaraya başlama yaşı, sigara içme yılı, yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı ve nikotin

bağımlılığının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkisini incelenmek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 6’da verilmiştir. Analiz sonucuna göre sigaraya başlama yaşı sigarayı bırakma niyeti ile pozitif yönde, yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı ile sigarayı bırakma niyeti ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Sigarayı bırakma deneyiminin, aile bireylerinin sigara içip içmemesinin ve yaşadıkları yerde sigara içen kişilerin olup olmamasının sigarayı bırakma niyetine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız örneklem t testi analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre üniversite öğrencilerinde sigarayı bırakma deneyiminin sigarayı bırakma niyetine [$t(236)=-7.18, p<.001$] göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Sigarayı bırakmayı deneyenlerin sigarayı bırakma niyetinin (ort=14.5), sigarayı bırakmayı hiç denememiş olanlardan (ort=10.5) daha fazla olduğu bulunmuştur. Ancak aile bireylerinin sigara içip içmemesi [anne ($t(230)=-.14, p=.89$), baba ($t(233)=1.86, p=.06$)] ve yaşadıkları yerde sigara içen kişilerin olup olmamasının [$t(85)=.06, p=.95$] sigarayı bırakma niyetine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Bu çalışmada sigara içmeye yönelik olumsuz tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

Bu hipotez doğrultusunda tutum, öznel norm, algılanan davranış kontrolü ile sigarayı bırakma niyeti arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucu Tablo 6’da verilmiştir. Analiz sonucuna göre sigarayı bırakma niyeti öznel norm ile pozitif yönde tutum ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ancak algılanan davranış kontrolü ile sigarayı bırakma niyeti arasında ilişki bulunamamıştır.

Bu çalışmanın diğer hipotezi ise algılanan ebeveyn tutumlarından reddedici ve aşırı koruyucu tutumlar arttıkça sigarayı bırakmaya yönelik niyetinin azalması; algılanan duygusal sıcaklık arttıkça ise sigarayı bırakma niyetinin artmasıdır. Bu hipotezi test etmek başka bir ifadeyle algılanan ebeveyn tutumları ile sigarayı bırakma niyeti arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucu Tablo 6’da verilmiştir. Analiz sonucuna göre algılanan aşırı koruyucu baba tutumu ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Bu çalışmada hipotezlerin bir diğeri ise kişilik özelliklerinden nörotisizm, içedönüklük ve olumsuz değerlik düzeyleri arttıķa sigarayı bırakma niyetinin azalması; sorumluluk, uyumluluk ve gelişime açıklık düzeyleri arttıķa sigarayı bırakmaya yönelik niyetin artmasıdır. Bu hipotezi test etmek için yani kişilik özellikleri ile sigarayı bırakma niyeti arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucu Tablo 6'da verilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 6 ve Tablo 7'de verilmiştir. Analiz sonucuna göre sorumluluk özelliği ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur.

Bu çalışmada yapılan korelasyon analizi sonucu niyet ile ilişkili olan değişkenler, niyetin yordayıcılarını belirlemek amacıyla regresyon analizine dahil edilmiştir

Tablo 6: Öğrencilerde Sigarayı Bırakma Niyeti ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.Yaş		.20	.04	.07	.10	.51**	.04	.10	.08	-.13*	.06	-.02	.05
2.Gelir			.21**	.26**	-.05	.24**	-.08	.07	.01	.05	-.03	-.02	.12
3.Anne eğitim				.64**	.04	.08	-.03	.01	-.02	-.02	-.16*	.03	.03
4.Baba eğitim					.02	.08	-.00	-.01	-.08	.00	-.14	.02	-.00
5.Sigara başlama yaşı						-.65**	-.03	-.24**	.16*	-.12	.07	.07	-.14*
6.Sigara içme yılı							.04	.33**	-.12	.03	-.06	-.10	.15*
7.Sigara içen kişi sayısı								.07	-.17*	.01	-.13	-.12	.01
8.Nikotin bağımlılığı									-.17**	.31*	-.03	-.16*	-.11
9.Niyet										-.12*	.48**	.08	.02
10.Tutum											.03	.14*	-.12*
11.Öznel norm												.00	.09
12.ADK													-.02
13.Dışadönüklük													
14.Sorumluluk													
15.Uyumluluk													
16.Duygusal tutarsızlık													
17.Gelişime açıklık													
18.Olumsuz değerlik													
19.Reddedici baba t.													
20.Sıcaklık baba t.													
21.Korumacı baba t.													
22.Reddedici anne t.													
23.Sıcaklık anne t.													
24.Korumacı anne t.													

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, ADK=Algılanan Davranış Kontrolü

Tablo 6 (devamı): Öğrencilerde Sigarayı Bırakma Niyeti ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1.Yaş	-.05	-.13*	-.16**	-.00	-.05	-.03	-.11	-.09	-.05	-.07	-.12
2.Gelir	.00	-.03	-.09	.23**	-.05	-.04	-.01	-.07	-.14*	.06	-.09
3.Anne eğitim	-.11	-.02	-.03	.03	-.00	.02	-.00	-.05	-.04	.15*	-.03
4.Baba eğitim	-.12	-.02	-.05	.07	-.03	.02	.01	-.05	-.05	.14*	-.04
5.Sigara başlama yaşı	-.03	.03	.00	-.05	-.05	-.15*	.07	-.02	-.10	.10	-.01
6.Sigara içme yılı	-.03	-.09	-.08	.06	.02	.08	-.12*	-.09	.06	-.08	-.11
7.Sigara içen kişi sayısı	.02	.01	.07	.12	.07	-.03	-.04	-.01	.01	-.09	-.09
8.Nikotin bağımlılığı	-.22**	-.10	.11	-.01	.11	.09	-.05	.06	.11	-.08	.11
9.Niyet	.17**	.06	-.02	-.05	-.06	.08	-.01	.13*	.06	.02	.09
10.Tutum	-.16*	.04	.23**	.04	.29**	.19**	-.03	.24**	.18**	-.07	.20**
11.Öznel norm	.11	.19**	.02	.01	-.14*	-.07	.09	.09	-.03	.09	.14*
12.ADK	.09	.10	-.21**	.07	-.12	-.06	.16**	-.02	-.08	.12	-.06
13.Dışadönüklük	.30**	.32**	-.21**	.45**	-.34**	-.13*	.24**	-.10	-.16*	.23**	-.20**
14.Sorumluluk		.32**	-.15	.24**	-.23**	-.05	.21**	.05	-.06	.14*	-.07
15.Uyumluluk			-.08	.40	-.36**	-.12	.39**	.08	-.03	.29	.10
16.Duygusal tutarsızlık				-.02	.31**	.16**	-.12	.18**	.16*	-.02	.15*
17.Gelişime açıklık					-.28**	-.04	.20**	-.05	-.02	.18**	-.03
18.Olumsuz değerlik						.26**	-.27**	.03	.26**	-.29**	.00
19.Reddedici baba t.							-.39**	.52**	.67**	-.17**	.28**
20.Sıcaklık baba t.								-.01	-.25**	.65**	.03
21.Korumacı baba t.									.36**	.05	.71**
22.Reddedici anne t.										-.36**	.35**
23.Sıcaklık anne t.											.08
24.Korumacı anne t.											

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, ADK=Algılanan Davranış Kontrolü

Tablo 7: Yetişkinlerde Sigarayı Bırakma Niyeti ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.Yaş		.05	.04	-.35**	-.33**	.18**	.85**	-.08	.09	.07	-.15*	.04	-.06	.01
2.Eğitim yılı			.15*	.04	.19**	.24**	-.03	-.19	-.08	.15*	.00	.19**	.03	.08
3.Gelir				.19**	.27**	-.01	.03	-.01	.03	.07	-.07	.12*	-.03	.02
4.Anne eğitim					.68**	-.00	-.29**	-.07	.08	.03	.06	.04	-.02	.08
5.Baba eğitim						.11	-.32**	.02	.01	.02	.07	.07	.01	.17**
6.Sigara başlama yaşı							-.22	-.16	-.26	.17**	-.14*	.11	.02	.04
7.Sigara içme yılı								.01	.29**	-.04	-.04	-.05	-.08	-.02
8.Sigara içen kişi sayısı									.16	-.01	.06	-.06	-.15	-.17
9.Nikotin bağımlılığı										-.23**	.36**	-.15*	-.13*	.01
10.Niyet											-.24**	.57**	.13*	.08
11.Tutum												-.02	.21**	.03
12.Öznel norm													.03	.09
13.ADK														.14*
14.Dışadönüklük														
15.Sorumluluk														
16.Uyumluluk														
17.Duygusal tutarsızlık														
18.Gelişime açıklık														
19.Olumsuz değerlik														
20.Reddedici baba t.														
21.Sıcaklık baba t.														
22.Korumacı baba t.														
23.Reddedici anne t.														
24.Sıcaklık anne t.														
25.Korumacı anne t.														

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, ADK=Algılanan Davranış Kontrolü

Tablo 7 devamı: Yetişkinlerde Sigarayı Bırakma Niyeti ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1.Yaş	.18**	-.03	-.17**	-.13*	-.19**	-.15*	-.16**	-.15*	-.18**	-.21**	-.24**
2.Eğitim yılı	.10	.09	.03	.13*	-.08	-.02	.08	.01	-.01	.09	.05
3.Gelir	.12	.13*	.04	.11	-.12	.02	.05	.01	-.06	.05	-.02
4.Anne eğitim	-.05	.04	.09	.13*	.03	.00	.15*	-.08	.05	.19**	.02
5.Baba eğitim	-.01	.05	.04	.05	-.02	.00	.09	-.06	.03	.12*	.02
6.Sigara başlama yaşı	.22**	.15*	-.02	.12	.01	-.13*	.10	-.03	-.13*	.06	-.06
7.Sigara içme yılı	.05	-.11	-.17**	-.18**	-.19**	-.14	-.22**	-.17**	-.12*	-.25**	-.22**
8.Sigara içen kişi sayısı	-.23**	-.13	.20*	-.14	.23**	.25**	-.15	.08	.06	.09	.01
9.Nikotin bağımlılığı	-.12	-.09	.07	-.05	.11	.16*	-.11	-.01	.19**	-.13*	.00
10.Niyet	.09	.01	-.05	.01	-.08	-.09	.08	-.02	-.69	.05	-.03
11.Tutum	-.08	.09	.20**	.16*	.17**	.19**	.04	.16**	.24**	.06	.25**
12.Öznel norm	.03	.16*	.04	.11	.02	.05	.09	.18**	.05	.03	.18**
13.ADK	.07	.14*	.05	.17**	.00	-.02	.18**	.00	.01	.16**	.07
14.Dışadönüklük	.44**	.41**	-.19**	.42**	-.42**	-.18	.24**	.00	-.11	.23**	.02
15.Sorumluluk		.61**	-.04	.48**	-.23**	-.23**	.26**	.03	-.19**	.19**	-.01
16.Geçimlilik-uyumluluk			.07	.62**	-.19**	-.14*	.34**	.14*	-.15*	.28**	.09
17.Duygusal tutarsızlık				.09	.38**	.24*	-.04	.19**	.20**	.02	.17**
18.Gelişime açıklık					.02	-.01	.29**	.12	-.01	.29**	.13*
19.Olumsuz değerlik						.31**	-.13*	.09	.30**	-.06	.12
20.Reddedici baba tutumu							-.18**	-.49**	.82*	-.07	.42**
21.Sıcaklık baba tutumu								.19**	-.05	.82**	.25**
22.Korumacı baba tutumu									.37**	.19**	.82**
23.Reddedici anne tutumu										-.09	.50**
24.Sıcaklık anne tutumu											.23**
25.Korumacı anne tutumu											.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, ADK=Algılanan Davranış Kontrolü

3.2.3. Üniversite Öğrencilerinde Sigarayı Bırakma Niyetinin Yordayıcıları

Üniversite öğrencilerinde sigarayı bırakma niyetinin yordayıcılarını incelemek amacıyla üç aşamalı regresyon analizi yapıldı. Analiz sonuçları Tablo 8'de verildi. Regresyon analizinin ilk aşamasında sigara içme davranışı ile ilgili özellikler olan sigaraya başlama yaşı, yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı ve nikotin bağımlılığı girildi. Regresyon analizinin ikinci aşamasında algılanan aşırı koruyucu baba tutumu ve sorumluluk özelliği analize girildi. Öncelikle sigara içme davranışının ve nikotin bağımlılığının etkisi kontrol edilmiştir. Sonra ebeveyn tutumları ve kişilik özelliklerinin etkisini belirlemek için bu değişkenler ikinci aşamada regresyon eşitliğine girildi. Kişilik özellikleri ve ebeveyn tutumunun etkisi kontrol edildikten sonra tutum ve öznel normun etkisini incelemek için bu değişkenler regresyon eşitliğinin son aşamasında girildi.

Regresyon analizinin birinci basamağı varyansın % 32'sini açıkladı, [F(3,144)=5.31, p<01]. Bu aşamada sigaraya başlama yaşı ($\beta=.26$) ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde ve öğrencilerin yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı ($\beta=-.17$) ile sigarayı bırakma niyeti arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur.

Regresyon analizinin ikinci basamağı varyansın %38'ini açıkladı, [F(5,144)=4.98, p<.01]. Bu aşamada sigaraya başlama yaşı ($\beta=.36$) ve algılanan aşırı koruyucu baba tutumu ($\beta=.19$) ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde, sigara içen kişi sayısı ($\beta=-.65$) ile sigarayı bırakma niyeti arasında negatif yönde ilişki bulundu.

Regresyon analizinin üçüncü basamağı varyansın % 58'ini açıkladı, [F(7,144)=10.35, p<.001]. Bu aşamada algılanan aşırı koruyucu baba tutumu ($\beta=.21$) ve öznel norm ($\beta=.43$) ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde ilişkili bulundu. Regresyon analizinin son basamağı değerlendirildiğinde algılanan aşırı koruyucu baba tutumu ve öznel norm düzeyi arttıkça sigarayı bırakma niyetinin arttığı görülmektedir.

Tablo 8: Üniversite Öğrencilerinde Sigarayı Bırakma Niyetinin Yordayıcıları

Değişkenler	B	t	R	R ² Değişim	F
1.Basamak					
Sigaraya başlama yaşı	.23	2.76**	.32	.10	5.31
Sigara içen kişi sayısı	-.16	-2.04*			
Nikotin bağımlılığı	-.07	-.85			
2.Basamak					
Sigaraya başlama yaşı	.36	2.62*	.38	.04	4.89
Sigara içen kişi sayısı	-.65	-2.06*			
Nikotin bağımlılığı	-.07	-.77			
Sorumluluk	.04	.74			
Aşırı koruyucu baba tutumu	.19	2.63*			
3.Basamak					
Sigaraya başlama yaşı	.15	2.07	.59	.19	10.35
Sigara içen kişi sayısı	-.10	-1.44			
Nikotin bağımlılığı	-.08	-1.04			
Sorumluluk	-.00	-.11			
Aşırı koruyucu baba tutumu	.21	3.10***			
Tutum	-.09	-1.30			
Öznel norm	.43	6.13***			

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

3.2.4.Yetişkinlerde Sigarayı Bırakma Niyeti İle İlişkili Sosyodemografik Özellikler

Bu araştırmada 103 kadın ve 166 erkek katılımcıdan oluşan yetişkin örnekleme ait sosyodemografik özelliklerin sigarayı bırakma niyeti ile ilişkisini incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi, bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) analizleri yapılmıştır. Sigarayı bırakma niyetinin yordayıcılarını belirlemek amacıyla sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olan değişkenler ile regresyon analizi yapılmıştır.

Bu çalışmada cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim yılı, anne ve babanın eğitim düzeyleri gibi sosyodemografik değişkenlerin sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olması beklenmektedir.

Yetişkin örnekleminde sosyodemografik özellikler ve sigarayı bırakma niyeti arasındaki ilişkisini incelemek için Pearson Korelasyon analizi, bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) yapılmıştır. Yaş, eğitim yılı, gelir durumu, anne ve babanın eğitim yılının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkisini incelemek amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları tablo 7’de verilmiştir. Analiz sonucuna göre eğitim yılı sigarayı bırakma niyeti ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Yetişkinlerde cinsiyetin, medeni durumun ve yaşadıkları yerin sigarayı bırakma niyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre cinsiyet [$t(261)=-1.136, p=.28$], medeni durum [$t(261)=-1.31, p=.99$] ve yaşadıkları yere göre [$t(259)=1.39, p=.51$] sigarayı bırakma niyeti anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Yetişkinlerde kardeş ve çocuğa sahip olma durumlarının sigarayı bırakma niyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizleri (one way ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonucu tablo 9’da verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre yetişkinlerin kardeşinin olup olmamasına göre [$F(2,62)=1.21, p=.30$] sigarayı bırakma niyeti anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Ancak çocuğunun olup olmaması durumuna [$F(2,262)=5.12, p<.05$] göre sigarayı bırakma niyeti arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla post hoc analizi yapılmıştır. Analiz sonucu tablo 10’da verilmiştir. Post hoc analizi için gruplara arası varyansın eşit olmadığı durumlarda kullanılan Dunnett T3 testi yapılmıştır. Buna göre yetişkinlerde iki çocuğu

olanların (ort=15.20), hiç çocuğu olmayanlara göre (ort=13.70) sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu bulunmuştur [$F(2,262)=5.12, p<.01$].

Tablo 9: Yetişkinlerde çocuğa sahip olma durumunun niyet ile ilişkisinin ANOVA sonuç tablosu

Çocuk sayısı	N	Ort	Ss	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Df	Kareler ortalaması	F	<i>p</i>
Çocuğu yok	137	13.7	4.2	Gruplararası	179.7	2	89.8	5.1	.007
Bir çocuk	29	12.9	5.3	Grup içi (hata)	4562.8	260	17.5		
İki Çocuk	97	15.2	3.7	Toplam	4742.6	262			

Tablo 10: Yetişkinlerde çocuğa sahip olma durumunun post hoc test sonuç tablosu

		Varyans kaynağı	Ortalama farkı	Ss	<i>p</i>
Dunnett T3	Bir çocuk	İki çocuk	-2.27	1.05	.11
		Çocuğu yok	-.76	1.04	.84
	İki çocuk	Bir çocuk	2.27	1.05	.11
		Çocuğu yok	1.51	.52	.01
	Çocuğu yok	Bir çocuk	.76	1.04	.84
		İki çocuk	-1.51	.52	.01

Bu çalışmada sigaraya başlama yaşı, sigara içme yılı, yaşadığı yerde sigara içen kişinin olması, yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı, sigarayı bırakma deneyimi, ailede anne, baba, eşin sigara içmesi, kardeş sayısı, çocuk sayısı ve nikotin bağımlılık düzeyinin sigarayı bırakma niyetiyle ilişkili olması beklenmektedir. Sigara içme davranışı ile ilgili özellikler ile sigarayı bırakma niyeti arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson Korelasyon analizi, bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Sigaraya başlama yaşı, sigara içme yılı, yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı ve nikotin bağımlılığının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkisini incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 7'de verilmiştir. Analiz sonucuna göre sigaraya başlama yaşı sigarayı bırakma niyeti ile pozitif yönde, nikotin bağımlılığı ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Sigara

içme yılı, yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısının sigarayı bırakma niyeti ile anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yetişkinlerde yaşadıkları yerde sigara içen kişilerin olup olmaması, sigarayı bırakma deneyimi ve aile bireylerin sigara içme durumlarına göre sigarayı bırakma niyetinin farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre anne [$t(244)=1.34, p=.56$] ve babanın [$t(247)=.60, p=.94$] sigara içmesine göre sigarayı bırakma niyetinde anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Ancak yaşadığı yerde sigara içen kişilerin olup olmamasına [$t(259)=-2.43, p<.05$] göre sigarayı bırakma niyeti anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yetişkinlerin yaşadığı yerde sigara içen kişilerin olmaması durumunda sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Yaşadıkları yerde sigara içen kişilerin olmaması durumunda sigaraya bırakma niyetinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Yetişkinlerin yaşadığı yerde sigara içen kişinin olmaması (ort=14.92) durumunda, olması (ort=13.63) durumuna göre sigarayı bırakma niyeti daha fazladır. Sigarayı bırakma deneyimine [$t(254)=-3.97, p<.01$] göre sigarayı bırakma niyetinin anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Sigarayı bırakmayı deneyenlerin (ort=14.80) sigarayı bırakmayı hiç denemeyenlere (ort=12.50) göre sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Yetişkin katılımcıların eşlerinin sigara içme durumuna [$t(151)=3.45, p<.01$] göre sigarayı bırakma niyeti anlamlı bir farklılık göstermektedir. Buna göre eşi sigara içmeyenlerin (ort=15.43) sigarayı bırakma niyeti, eşi sigara içenlerden (ort=13.11) daha fazla olduğu bulunmuştur.

Bu çalışmanın bir diğer hipotezi ise sigara içmeye yönelik olumsuz tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artmasıdır. Bu hipotezi test etmek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucu tablo 7'de verilmiştir. Analiz sonucuna göre sigarayı bırakma niyeti öznel norm ve algılanan davranış kontrolü ile pozitif yönde tutum ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın 4. Hipotezi ise algılanan ebeveyn tutumlarından reddedici ve aşırı koruyucu tutumlar arttıkça sigarayı bırakmaya yönelik niyetinin azalması; algılanan duygusal sıcaklık arttıkça ise sigarayı bırakma niyetinin artmasıdır. Hipotez 4'ü test etmek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucu tablo 7'de verilmiştir. Analiz sonucuna göre algılanan ebeveyn tutumları ile sigarayı bırakma niyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Araştırmanın son hipotezi ise kişilik özelliklerinden nörotisizm, içedönüklük ve olumsuz değerlik düzeyleri arttıkça sigarayı bırakma niyetinin azalması; sorumluluk, uyumluluk ve gelişime açıklık düzeyleri arttıkça sigarayı bırakmaya yönelik niyetin artmasıdır.

Bu hipotezi test etmek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucu tablo 7’de verilmiştir. Analiz sonucuna göre kişilik özellikleri ile sigarayı bırakma niyeti arasındaki anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

3.2.5. Yetişkinlerde Sigarayı Bırakma Niyetininin Yordayıcıları

Yetişkinlerde sigarayı bırakma niyetinin yordayıcılarını incelemek amacıyla üç aşamalı regresyon analizi yapıldı. Analiz sonuçları Tablo 11’de verildi. Korelasyon analizi sonucunda niyet ile anlamlı ilişkisi olan değişkenler regresyon analizinde kullanıldı. Regresyon analizinin ilk aşamasında eğitim yılı regresyon eşitliğine girildi. Regresyon analizinin ikinci aşamasında sigaraya başlama yaşı ve nikotin bağımlılığı regresyon eşitliğine girildi. Eğitim yılının etkisi kontrol edildikten sonra sigaraya başlama yaşı ve nikotin bağımlılığının etkisini belirlemek için bu değişkenler regresyon eşitliğine ikinci aşamada girildi. Sigaraya başlama yaşı ve nikotin bağımlılığının etkisi kontrol edildikten sonra tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün etkisini incelemek amacıyla bu değişkenler regresyon analizinin üçüncü aşamasında regresyon eşitliğine girildi.

Regresyon analizinin birinci basamağı varyansın % 15’ini açıkladı, [F(1,246)=5.52, $p<05$]. Bu aşamada eğitim yılı ($\beta=.15$) sigarayı bırakma niyeti ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

Regresyon analizinin ikinci basamağı varyansın %28’ini açıkladı, [F(3,244)= 7.13, $p<.01$]. Regresyon analizinin ikinci aşamasında nikotin bağımlılığı ($\beta=-.18$) ile sigarayı bırakma niyeti arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Sigaraya başlama yaşı ile sigarayı bırakma niyeti arasında ilişki bulunamamıştır.

Regresyon analizinin üçüncü basamağı varyansın %66’sını açıkladı [F(6,241)=31.30, $p<.000$,]. Bu aşamada tutum ($\beta=-.27$) ile sigarayı bırakma niyeti arasında negatif yönde, öznel norm ($\beta=.57$) ve algılanan davranış kontrolü ($\beta=.15$) ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Regresyon analizinin son basamağı değerlendirildiğinde sigara içmeye yönelik olumsuz tutum arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artmaktadır. Sigarayı bırakmaya yönelik öznel norm ve algılanan davranış kontrolü arttıkça sigarayı bırakma niyeti artmaktadır. Başka bir ifade ile sigaraya yönelik olumsuz tutum arttıkça sigarayı bırakma niyeti artmakta; sigarayı bırakmaya yönelik öznel norm ve algılanan davranış kontrolü arttıkça sigarayı bırakma niyeti artmaktadır.

Tablo 11: Yetişkinlerde Sigarayı Bırakma Niyetinin Yordayıcıları

Değişkenler		B	t	R	R ² Değişim	F
1.Basamak	Eğitim yılı	.15	2.35	.14	.02	5.52
2.Basamak	Eğitim yılı	.11	1.70	.27	.05	6.84
	Sigaraya başlama yaşı	.10	1.55*			
	Nikotin bağımlılığı	-.19	-2.96			
3.Basamak	Eğitim yılı	.02	.37	.66	.36	31.30
	Sigaraya başlama yaşı	.06	1.11			
	Nikotin bağımlılığı	-.01	-.19			
	Tutum	-.27	-5.02***			
	Öznel norm	.57	11.46***			
	ADK	.15	2.96**			

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Bu çalışma tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü değişkenlerinin sigarayı bırakma niyeti ile ilişkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün yanı sıra sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olarak sosyodemografik özellikler ve sigara içme davranışı ile ilgili özellikler, algılanan ebeveyn tutumları ve kişilik özellikleri öğrenci ve yetişkin örnekleminde incelenmiştir.

Sigarayı bırakma niyetini açıklamak amacıyla yapılan analizlerin ilk aşamasında sosyodemografik değişkenler, algılanan ebeveyn tutumu, kişilik özellikleri ve nikotin bağımlılık düzeyi ile sigarayı bırakma niyeti arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Analizlerin ikinci aşamasında, sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili bulunan değişkenler ile bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) yapılmıştır. Analizlerin son aşamasında niyetin yordayıcılarını belirlemek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır.

1. Sosyodemografik Özellikler

Bu bölümde katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile araştırmanın bağımlı değişkeni (sigarayı bırakma niyeti) arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçlarının tartışılmasına yer verilmiştir.

Bu çalışmada yetişkin örnekleminde eğitim yılı ile sigarayı bırakma niyeti arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ancak yapılan regresyon analizine göre eğitim yılının sigarayı bırakma niyetini yordamadığı bulunmuştur. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde eğitim düzeyinin sigarayı bırakma niyetini etkilemediğini gösteren çalışma bulguları da mevcuttur (Droomers, Schrijvers & Mackenbach, 2004: 195). Bu çalışmada yetişkinlerin aldıkları eğitimin sigarayı bırakma niyeti üzerinde etkili olmadığı, eğitim düzeyi dışında bir faktör için sigaraya yönelik olumsuz tutumun, çevrelerindeki bireylerden sigarayı bırakma konusundaki algıladıkları baskının ve sigarayı bırakacaklarına yönelik kontrol algılarının etkili olduğu bulunmuştur. Bu durumda genel eğitim düzeyinin sigarayı bırakmada etkili olmadığını sigaraya yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün daha etkili olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada yetişkin örnekleminde medeni durum ile sigarayı bırakma niyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde evliliğin sigarayı bırakma konusunda kolaylaştırıcı bir etkisi olduğu bulunmuştur ancak bu etkinin uzun süreçte gözlenmediği belirtilmiştir (Murray, Johnston, Dolce, Wong Lee & O'Hara, 1995: 159). Robin, Sheldon, Edward, John, Tom (1986) tarafından yapılan çalışmada evli olan ya da bir partnerle yaşayan çiftler ile bekar olan katılımcıların sigarayı bırakma oranları ve algıladıkları sosyal destek incelenmiştir. Evli olan ya da bir partnerle yaşayan çiftler ile bekar olanların sigarayı bırakma oranları ve algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Robin, Sheldon, Edward, John, Tom, 1986: 450). Bu çalışmada medeni durum ile sigarayı bırakma niyeti arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmaması bekar olan bireylerin sigarayı bırakma konusunda evli bireyler kadar çevrelerinden sosyal destek alıyor olmalarından kaynaklanmış olabilir.

2. Sigara İçme Davranışı İle İlgili Özellikler

Bu çalışmada katılımcıların sigara içme davranışı ile ilgili özelliklerini değerlendirmek amacıyla sigaraya başlama yaşı, anne, baba ve eşinin sigara içip içmedikleri ile sigarayı bırakma deneyimi ile sigarayı bırakma niyeti arasındaki incelenmiştir. Sonuçlara göre bu çalışmada sigaraya başlama yaşı üniversite öğrencilerinin 17.3, yetişkinlerin ise 17.5'tir. Bu bulgular literatürde yer alan çalışma bulguları ile tutarlılık göstermektedir (Demirel, Toktamış, Nur, Sezer, 2004: 496, Erbaycu, Aksel, Çakan, Özsöz, 2004: 10; Çelik, Satıcı, Çelik, 2004: 221; Aslan, 2009: 65). Türkiye'de sigara içen kişiler ile yapılmış bu çalışmalarda sigaraya başlama yaşı 16-20 olarak belirlenmiştir. Bireyler sigara içmeye ergenlik döneminde başlamaktadır. Yavuzer'e (2004: 277) göre birey, ergenlik döneminde kişiliğin toplumsal nitelik kazandığı bir arayış içindedir ve bu durum bireyin çevresinde örnek alacağı kişiler aramasına neden olur. Ergenlik döneminde bireylerin en çok yakın arkadaşları ve babaların sigara içmesinden etkilenmeleri (Droomers, Schrijvers, Casswell & Mackenbach, 2005: 686) bu durumu destekler niteliktedir. Sigara içmeye bireylerin ergenlik dönemi içinde başlamaları rol model arayışı içinde olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Sigara içme davranışı ile ilgili özellikler kapsamında aile bireylerinin sigara içme durumlarının niyet ile ilişkisini incelemek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre öğrenci örnekleminde aile bireylerinin sigara içip içmemeleri

sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili bulunamamıştır. Bu sonuç öğrencilerin rol model arayışı içinde aile bireylerinden etkilenebileceğini desteklemektedir. Bu durum günümüzde çevresel faktörlerin etkisinin aile bireylerinin etkisinin önüne geçmesinden kaynaklanıyor olabilir. Yetişkinlerde eşinin sigara içip içmemesine göre sigarayı bırakma niyetinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre eşin sigara içmesi sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili bulunmuştur. Eşi sigara içmeyen yetişkinlerin sigarayı bırakma niyetinin eşi sigara içenlerden daha çok olduğu bulunmuştur. Literatür bulguları incelendiğinde de sigara içen bir eş bireyin sigara içmesini etkilemektedir (Erbaycu, Aksel, Çakan & Özsöz, 2004: 7 - 9; Christakis & Fowler, 2008: 2255). Christakis ve Fowler (2008: 2255) tarafından yapılan çalışmada, eşin sigarayı bırakmış olması bireyin sigara içme isteğini azalttığı belirlenmiştir. Buna göre sigara içen bir bireyin, eşinin sigara içmemesi sigarayı bırakma isteğini arttırmaktadır. Sigara içen kişilerin eşinin sigara içmemesi, bireyi sigara içmeme yönünde motive ettiği düşünülebilir.

Sigara içme davranışı ile ilgili özellikler içerisinde yer alan katılımcıların yaşadığı yerde sigara içen kişilerin olup olmasının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkisini incelemek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Üniversite öğrencilerinin yaşadığı yerde sigara içen kişilerin olup olmaması sigarayı bırakma niyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ancak yetişkin örneğinde bireylerin yaşadığı yerde sigara içen kişilerin olup olmasının sigarayı bırakma niyetine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Başka bir ifadeyle yetişkinlerde yaşadığı yerde sigara içen kişilerin olmaması durumunda sigarayı bırakma niyetinin yaşadığı yerde sigara içen kişilerin olması durumuna göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Bu bulgu literatür bulguları ile tutarlılık göstermektedir. Kutlu, Marakoğlu ve Çivi (2005) tarafından yapılan çalışmada hemşirelerde sigara içme davranışı ile ilgili özellikleri incelemek amacıyla yapılan çalışmada yaşadığı aile ortamında sigara içen kişilerin olmasının sigara içme oranını arttırdığı bulunmuştur (Kutlu, Marakoğlu & Çivi, 2005: 32). Bireyin yaşadığı ortam sigaraya başlama ve sigara içmeyi sürdürmede önemli nedenler arasındadır ve evde sigara içilmesi sigara içme oranını arttırmaktadır (Vatan, Ocakoğlu & İrgil 2009: 45). Bu çalışmada yetişkin bireylerin yaşadıkları yerde sigara içen kişilerin olmasının sigara içme isteğini arttırdığını göstermektedir. Bir kişinin sigara içmesi diğer kişiye sigarayı hatırlatarak sigarav içme motivasyonunu arttırıyor olabilir.

Bu çalışmada hem öğrenci hem yetişkin örnekleminde sigarayı bırakma deneyiminin sigarayı bırakma niyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre her iki örnekleme sigarayı bırakma niyetinin sigarayı bırakma deneyimine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Başka bir ifadeyle sigarayı bırakmayı denemiş olanların sigarayı bırakma niyeti, sigarayı bırakmayı hiç denememiş olanlara göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Bu bulgu literatürde yer alan çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Sigarayı bırakma deneyimi sigarayı bırakma konusunda bireyleri motive eden ve sigarayı bırakmayı kolaylaştıran bir faktördür. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda sigarayı bırakma planları yapmak ve geçmişte sigarayı bırakmış olmanın sigarayı bırakma oranını arttırdığı bulunmuştur (Rise, Kovac, Kraft & Moan, 2008: 304; Vatan, Ocakoğlu & İrgil, 2009: 43; Azak, 2006: 120; Aslan, 2009: 74). Bu çalışmada üniversite öğrencileri ve yetişkinlerde sigarayı bırakma deneyimi olanların sigarayı bırakmayı hiç denememiş olanlara göre sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Öğrenci ve yetişkinlerin sigarayı bırakma niyeti fazla olduğu için sigarayı bırakmayı denemiş oldukları düşünülmektedir.

Bu çalışmada yetişkin örnekleminde yetişkinlerin çocuk sahibi olma durumuna göre sigarayı bırakma niyetinin anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. 2 çocuğu olanların, çocuğu olmayanlara göre sigarayı bırakmayı daha çok istedikleri bulunmuştur. Çocuk sahibi olma ve çocuğunun sağlığını düşünmek ebeveynlerde sigarayı bırakma yönünde davranmasına neden olmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde benzer sonuçlar görülmektedir (Salepçi ve ark., 2005: 151; Winickoff ve ark., 2005:1013). Bu konuda yapılan bir meta-analiz çalışmasında çocuğunun sağlığı için sigarayı bırakmak için ilaç alan ebeveynler %8 olarak belirlenmiştir (Winickoff ve ark., 2005:1013). Sigara içen 981 ebeveyn ile 12 ay boyunca yapılan çalışmada, ebeveynlerin sigarayı bıraktıklarında çocuklarına yararlı olacağına ilişkin algılarının arttığı belirlenmiştir (Mahabee-Gittens ve ark., 2014: 596). Bu çalışmalar çocukları olan kişilerin sigarayı bırakma ile ilgili düşüncelerinin arttığını göstermektedir. Bu çalışmada yetişkin örnekleminde 2 çocuğu olan katılımcıların hiç çocuğu olmayanlara göre sigarayı bırakma niyetlerinin daha fazla olması, iki çocuk sahibi olmak hissedilen sorumluluk duygusunu arttırmış olabilir. Ayrıca sigara içen bireylerin çocuklarına kötü rol model olmamak için sigarayı bırakma niyeti artmış da olabilir.

2.1. SİGARAYI BIRAKMA NİYETİNİN YORDAYICILARI

Bu çalışmada öğrenci örnekleminde algılanan aşırı koruyucu baba tutumu ve öznel normun sigarayı bırakma niyetini yordadığı bulunmuştur. Yetişkin örnekleminde ise tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün sigarayı bırakma niyetini yordadığı bulunmuştur.

Öğrenci örnekleminde algılanan aşırı koruyucu baba tutumunun sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olduğu bulgu değerlendirildiğinde bu bulgunun literatür bulguları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Harakeh, Scholte, Vermulst, Vries ve Engels tarafından yapılan çalışmada özellikle ergenlik döneminde ebeveynin ergene yönelik tutumunun ergenlerin sigara kullanımını etkilediği bulunmuştur. Ailenin katı ve kontrol edici bir şekilde davranması ergenlerin sigaraya yönelik olumsuz düşüncelerinin artmasına neden olmaktadır (Harakeh, Scholte, Vermulst, Vries & Engels, 2004: 957-958). Huver, Engels, Breukelen ve Vries (2007a) tarafından yapılan çalışmada gençlerde anne ve baba tutumunun sigarayı bırakma niyeti ile ilişkisi incelenmiştir. Anne ve babanın algılanan aşırı koruyucu (aşırı kontrol) tutumunun sigaraya yönelik olumsuz düşünceleri arttırdığı bulunmuştur. Ayrıca sigaraya yönelik olumsuz düşüncelere sahip olan gençlerin sigarayı bırakmaya yönelik niyetininin sigaraya yönelik olumlu düşüncelere sahip gençlere göre daha fazla olduğu bulunmuştur (Huver, Engels, Breukelen & Vries, 2007a: 575). Bu çalışmada üniversite öğrencileri örnekleminde algılanan aşırı koruyucu baba tutumunun öğrencilerin sigarayı bırakmaya yönelik düşüncelerini arttırdığı bulunmuştur. Algılanan aşırı koruyucu baba tutumu kişinin takip edilmesi, ilgilenilmesini içerdiği için öğrencilerde sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Algılanan anne tutumlarının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili çıkmaması toplumdaki anne ve baba rollerinden kaynaklanıyor olabilir. Anneler babalara göre daha sıcak ve anlayışlı davranırken, babanın ailede baskın rolü ile daha otoriter davranması nedeniyle aşırı koruyucu olarak daha fazla algılanıyor olabilirler ve bu nedenle babanın aşırı koruyuculuğu sigara bırakma niyeti ile daha fazla ilişkili olabilir.

Bu çalışmada sigara içmeye yönelik olumsuz tutum, sigarayı bırakmaya yönelik öznel norm ve sigarayı bırakmaya yönelik algılanan davranış kontrolünün fazla olmasının sigarayı bırakma niyetinin artması ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonucu, Planlanmış Davranış Teorisine göre değerlendirildiğinde literatür bulgularını

destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında yapılan çalışmalarda tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü niyetin yordayıcı olarak ele alınmıştır (Kalkan, 2011: 189; Mcmillian - Higgins & Conner, 2005: 297; Armitage & Conner, 2001a: 485). Rise ve Ommundsen (2011: 151) tarafından yapılan çalışmada benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün niyetin yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Başka bir ifadeyle sigara içmeye yönelik olumsuz tutum, sigarayı bırakmaya yönelik öznel norm ve algılanan davranış kontrolü arttıkça sigarayı bırakma niyetinin arttığı bulunmuştur.

Bu çalışmada yetişkin örnekleminde sigarayı bırakma niyetini en iyi açıklayan değişken öznel normdur. Öznel norm bireyin sigarayı bırakma konusunda bireyin sosyal çevresinden sigarayı bırakmaya yönelik algıladığı baskıdır. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında öznel normun sigarayı bırakma niyetini en iyi açıklayan değişken olduğunu belirleyen çalışmalar mevcuttur (Mcmillian, Higgins & Conner, 2005: 300; Williams, Poverly & White, 2008: 175). Droomers, Schrijvers ve Mackenbach sigara içen kişilerde sigarayı bırakma niyetini Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında incelemiştir. 15-74 yaş arasında bulunan 602 sigara içen kişi ile yapılan çalışma Hollanda'da yapılmıştır. Sigaraya yönelik tutum, sigarayı bırakmaya yönelik öznel norm ve özyeterliğin sigarayı bırakma niyeti ile ilişkisi incelenmiştir. Öznel norm ve sigarayı bırakmaya yönelik olumlu tutum sigarayı bırakmaya yönelik niyet ile ilişkili bulunmuştur. Yapılan çalışmada sigarayı bırakmaya yönelik öznel normun artması sigarayı bırakmaya yönelik niyeti arttırdığı bulunmuştur (Droomers, Schrijvers & Mackenbach, 2004: 197). Rise ve Ommundsen (2011: 151) tarafından yapılan çalışmada sigarayı bırakma niyeti Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında İspanyol ve Norveç gibi farklı kültürlerde incelenmiştir. Toplulukçu kültürde yetişen İspanyol öğrencilerde sigarayı bırakma niyeti üzerinde öznel normun daha yüksek düzeyde etkili olduğu bulunmuştur. Öznel norm düzeyi yüksek olan İspanyol öğrencilerde, Norveçli öğrencilere göre sigarayı bırakan öğrenci sayısının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada hem öğrenci hem de yetişkin örnekleminde öznel norm sigarayı bırakma niyetinin en iyi yordayıcı olarak belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle sigara içen üniversite öğrencileri ve yetişkinler sigarayı bırakma konusunda çevresindeki bireylerin düşünceleri katılımcıların sigarayı bırakma niyetini arttırmaktadır. Hofstede 1980 yılında kültürleri kategorileştirmek için kullandığı dört kavramdan biri toplulukçuluk – bireyciliktir. Bireycilik bireyler arasındaki bağların zayıf olduğu kültürlerde yer

almaktadır. Toplulukçuluk ise bireyler arasında güçlü bağların olduğu ve bu bağın sorgulanmadan hayat boyu devam ettiği ve bireylerin birbirini koruduğu bir toplum yapısını içermektedir (Akt. Berry, 1997: 10). Toplulukçu toplumlarda bireyin davranışları grubun normlarından ve grubun beklentilerinden daha çok etkilenir. Birey kendisini ayrı bir birey olarak değil de grubun bir parçası olarak görmektedir. Bunun sonucunda birey, grubun istek ve beklentileri yönünde davranma eğilimi gösterir (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014: 322). Türkiye’de toplulukçu bir kültür yapısı içinde geleneklere ve gruba bağlılık önemlidir. Türkiye gibi toplulukçu (kollektivist) toplumlarda grubun beklentileri (öznel norm) bireyi grubun isteği yönünde davranmaya yöneltmektedir. Bu nedenle sigara içen kişilerin sigarayı bırakma konusunda çevrelerinden hissettikleri baskı onların sigarayı bırakmaya yönelik düşüncelerinin artmasına neden olmaktadır (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014: 322). Bu nedenle bu çalışmaya katılan üniversite öğrencileri ve yetişkinler ülkemizdeki toplulukçu kültür yapısı etkisi altında kalarak sigarayı bırakma konusunda çevrelerinden baskı hissetmiş olabilirler.

Bu çalışmanın yetişkin örnekleminde sigara içmeye yönelik tutum sigarayı bırakma niyeti ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Başka bir ifade ile sigara içmeye yönelik olumsuz tutumu olan yetişkinlerin sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Literatür bulguları incelendiğinde sigarayı içmeye yönelik tutumun sigarayı bırakma niyeti ile ilişki olduğunu belirleyen çalışmalar bulunmaktadır (Harakeh, Scholte, Vermulst, Vries & Engels, 2004: 955; Huver, Engels, Vermulst & Vries, 2007b: 116, Larson, 2009: 106). Larson (2009: 106) tarafından sigara içen 150 üniversite öğrencisi ile yapılan çalışmada sigarayı bırakmaya yönelik tutumun sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Planlanmış Davranış Teorisine göre tutum bireyin davranışını planlamasına ve o davranışın sonucunda beklediği kazanç yönünde davranmasını sağlar (Fishbein & Ajzen, 2011; 261). Bireyin bir davranışı yapmaya eğilimli olması tutum ve davranışın uyumlu olmasından kaynaklanır. Tutumun davranış ile uyumlu olması bireyin davranışını etkiler. Birey olumsuz olarak değerlendirdiği ve istemediği bir duruma yönelik olumsuz tutum geliştirirken, istediği ve tercih ettiği bir duruma yönelik olumlu tutum geliştirir (Fishbein & Ajzen, 2011: 266). Olumlu tutuma sahip olduğunda istenen davranışı yapma isteği artar (Rhodes & Courneya, 2003: 29; Wium, Breivik & Wold, 2006: 553; Williams, Pavey & White, 2008: 175). Örneğin sigaraya içmeye yönelik olumsuz düşüncelere sahip olan bireylerin sigarayı bırakma istekleri artar. Bu çalışmadan

elde edilen bulguya göre yetişkinlerde sigara içmeye yönelik olumsuz tutumu olanların sigarayı bırakma yönelik istek ve motivasyonlarının arttığı söylenebilir.

Bu çalışmanın yetişkin örnekleminde algılanan davranış kontrolünün sigarayı bırakma niyetini yordadığı belirlenmiştir. Bu bulgu Planlanmış Davranış Teorisine göre desteklenen bir sonuçtur. Literatür bulguları incelendiğinde algılanan davranış kontrolü, bireyin davranışı üzerindeki kontrolü ile davranışın sonucunu değiştirebileceğine yönelik düşünceleri olarak ele alınmıştır (Rise & Ommundsen, 2011: 151; Chatzisarantis & Hagger, 2008: 356; Armitage & Conner, 2001b: 1431; Manstead, Eekelen ve Sander, 1998: 1375). Rise ve Ommundsen (2011: 151) tarafından yapılan çalışmada benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Algılanan davranış kontrolü yüksek olan katılımcıların sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada yetişkin örnekleminde elde edilen bulguya göre katılımcıların sigarayı bırakmanın kendi kontrolleri ile ilgili olduğuna yönelik düşüncelerinin artmasının sigarayı bırakma niyetini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu da Planlanmış Davranış Teorisinin ileri sürdüğü görüşlerle aynı doğrultudadır.

Bu çalışmada üniversite öğrencileri ve yetişkinlerin sigarayı bırakma niyeti incelenmiştir. Üniversite öğrencilerinin sigarayı bırakma niyeti 13.06, yetişkinlerin ise 14.16'dır. Başka bir ifadeyle yetişkinlerin sigarayı bırakma niyeti üniversite öğrencilerinin sigarayı bırakma niyetinden daha fazla olduğu bulunmuştur [$t(2.86)=.06, p<.01$]. Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında sigarayı bırakmak için sigara bırakma polikliniğine başvuranların sağlıklarıyla ilgili bir sıkıntı yaşamış olan ve orta yaşın üzerinde olan kişiler olduğu belirlenmiştir. Sigara bırakma polikliniğine başvuran kişiler ile yapılan bir çalışmada sigarayı bırakma davranışı ve ilişkili değişkenler incelenmiştir. 68 (36 kadın, 32 erkek) kişinin katıldığı çalışmada yaş ortalamasının 39.7 olduğu ve katılımcıların %80.8'inin KOAH, diyabet, hipertansiyon, astım bronşit, hipertroid, hepatit gibi hastalığı olduğu belirlenmiştir. 40 yaşın üzerinde olanların, çocuğu olanların ve işyerinde sigara içmeyenlerin sigarayı bırakma oranların daha fazla olduğu olduğu bulunmuştur (Salepçi ve ark, 2005: 151-156). Bu çalışmada yetişkinlerin sigarayı bırakma niyetinin üniversite öğrencilerinden daha fazla olması, yetişkin bireylerin yaşlarının ilerlemesi ile kendi sağlıkları ile ilgili endişelerinin artması nedeniyle sigarayı bırakmaya yönelik niyetlerinin artmış olabileceğini düşündürmektedir.

2.2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Bu bölümde araştırmanın hipotezlerinin desteklenen ve desteklenmeyen yönleri aktarılacaktır.

Hipotez 1. Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim yılı, anne ve babanın eğitim düzeyleri gibi sosyodemografik değişkenlerin sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olması beklenmektedir.

1.a. Erkeklerin sigarayı bırakma niyetinin kadınlardan daha fazla olması beklenmektedir.

1.b. Katılımcıların yaşı arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

1.c. Yetişkinlerin eğitim yılı arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

1.d. Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyi arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

1.e. Evlilerin sigarayı bırakma niyetinin bekarlara göre daha olması beklenmektedir.

1.f. Anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça katılımcıların sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

Bu hipotez kısmen desteklenmiştir. Öğrenci örnekleminde korelasyon analizinde sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olan bir değişken bulunamamıştır. Yetişkin örnekleminde ise eğitim yılı ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Çocuğunun olup olmaması durumuna göre sigarayı bırakma niyeti arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. İki çocuğu olanların (ort=15.20), hiç çocuğu olmayanlara göre (ort=13.70) sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Yetişkin örnekleminde regresyon analizinde eğitim yılı ile sigarayı bırakma niyeti arasında ilişki bulunamamıştır.

Hipotez 2. Sigaraya başlama yaşı, sigara içme yılı, yaşadığı yerde sigara içen kişinin olması, yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı, sigarayı bırakma deneyimi, ailede anne, baba, eşin sigara içmesi, kardeş sayısı, çocuk sayısı ve nikotin bağımlılık düzeyinin sigarayı bırakma niyetiyle ilişkili olması beklenmektedir.

- 2.a. Sigaraya başlama arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.
- 2.b. Sigara içme yılı azaldıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.
- 2.c. Katılımcıların yaşadığı yerde sigara içen kişinin olmaması durumunda sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.
- 2.d. Katılımcıların yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı azaldıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.
- 2.e. Sigarayı bırakmayı denemiş olan katılımcıların sigarayı bırakma niyetinin sigarayı bırakmayı hiç denememiş olanlardan daha fazla olması beklenmektedir.
- 2.f. Ailede anne, baba ve eşi sigara içmeyenlerin sigarayı bırakma niyetinin anne, baba ve eşi sigara içenlere göre daha fazla olması beklenmektedir.
- 2.g. Katılımcıların kardeş sayısının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olması beklenmektedir.
- 2.h. Yetişkin katılımcıların çocuk sayısının sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olması beklenmektedir.

Bu hipotez desteklenmiştir. Öğrenci örnekleminde korelasyon analizinde sigaraya başlama yaşı ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde ve öğrencilerin yaşadığı yerde sigara içen kişi sayısı ile sigarayı bırakma niyeti arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinde sigarayı bırakma deneyiminin sigarayı bırakma niyetine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Sigarayı bırakmayı deneyenlerin sigarayı bırakma niyetinin (ort=14.5), sigarayı bırakmayı hiç denememiş olanlardan (ort=10.5) daha fazla olduğu bulunmuştur.

Yetişkin örnekleminde korelasyon analizine göre sigaraya başlama yaşı ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde, nikotin bağımlılığı ile negatif yönde ilişki bulunmuştur. Yetişkin örnekleminde yapılan bağımsız örneklem t testlerine göre yetişkinlerin yaşadığı yerde sigara içen kişilerin olup olmamasına, sigara bırakma deneyimine ve eşinin sigara içmesine göre sigarayı bırakma niyeti anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yetişkinlerin yaşadığı yerde sigara içen kişilerin olmaması durumunda sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Sigarayı bırakmayı deneyenlerin (ort=14.80) sigarayı bırakmayı hiç denemeyenlere (ort=12.50) göre sigarayı bırakma niyetinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Eşlerinin sigara içme durumuna göre

ise; eşi sigara içmeyenlerin (ort=15.43) sigarayı bırakma niyeti, eşi sigara içenlerden (ort=13.11) daha fazla olduğu bulunmuştur. Regresyon analizinde sigara içme davranışı ile ilgili özellikler ile sigarayı bırakma niyeti arasında ilişki bulunamamıştır.

Hipotez 3. Sigara içmeye yönelik olumsuz tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü arttıkça sigara bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

Bu hipotez yetişkin örnekleminde desteklenmiştir. Öğrenci örnekleminde regresyon analizine göre öznel norm sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili bulunmuştur. Yetişkin örnekleminde regresyon analizine göre sigaraya içmeye yönelik olumsuz tutum ile sigarayı bırakma niyeti negatif yönde; öznel norm ve algılanan davranış kontrolü ise sigarayı bırakma niyeti ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Hipotez 4. Algılanan reddedici ve aşırı koruyucu anne baba tutumları arttıkça sigarayı bırakmaya yönelik niyetinin azalması; algılanan duygusal sıcak anne-baba tutumları arttıkça sigarayı bırakma niyetinin artması beklenmektedir.

Bu hipotez kısmen desteklenmiştir. Öğrenci örnekleminin regresyon analizine göre algılanan aşırı koruyucu baba tutumu ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Yetişkin örnekleminde yapılan regresyon analizine göre algılanan reddedici, aşırı koruyucu ve duygusal sıcaklık anne baba tutumlarının sigarayı bırakmaya yönelik niyet ile ilişkisi bulunamamıştır.

Hipotez 5. Kişilik özelliklerinden nörotisizm, içedönüklük ve olumsuz değerlik düzeyleri arttıkça sigarayı bırakma niyetinin azalması; sorumluluk, uyumluluk ve gelişime açıklık düzeyleri arttıkça sigarayı bırakmaya yönelik niyetin artması beklenmektedir.

Bu hipotez kısmen desteklenmiştir. Öğrenci örnekleminin korelasyon analizine göre sorumluluk kişilik özelliği ile sigarayı bırakma niyeti arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Daha sonra yapılan regresyon analizine göre sorumluluk kişilik özelliği ile niyet arasında ilişki bulunamamıştır. Yetişkin örnekleminde yapılan korelasyon analizine göre kişilik özellikleri ile sigarayı bırakma niyeti arasında ilişki bulunamamıştır.

4. ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışma ile sigarayı bırakma niyetini açıklayan pek çok değişken incelenmiştir. Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında yapılmış çalışmalara ek olarak kişilik özellikleri, anne baba tutumu, nikotin bağımlılığı ve sigarayı bırakma ile ilgili pek çok değişkenin incelenmesi bu çalışmayı kapsam açısından diğer çalışmalardan ayırmaktadır.

Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün sigarayı bırakma niyetine etkisi incelenmiştir. Bu da sigarayı bırakma niyeti fazla olan katılımcıların sigarayı bırakacakları düşüncesinden kaynaklanmıştır. Sigarayı bırakma davranışının incelenmemiş olması, niyet ile davranışın ilişkisinin açıklanmaması bu çalışmanın sınırlılıklarındandır. Bir diğer sınırlılık çalışmanın kesitsel bir çalışma olmasıdır. Bu sebeple değişkenler arasında neden sonuç ilişkisi kurulamaz. Sigara içen bireylerin sigarayı bırakma davranışlarının boylamsal çalışma ile değerlendirilmesi niyetin sigarayı bırakma davranışını yordama gücünün belirlenmesini sağlayacaktır. Araştırmanın korelasyonel bir çalışma olduğu göz önünde bulundurularak değişkenler arasında elde edilen ilişkiler için nedensel çıkarımlar yapmaktan kaçınılmalıdır. Yapılacak boylamsal çalışmalar ile bu nedensellik ilişkisine dair çıkarımlarda bulunulabilecektir.

Araştırmanın sınırlılıklarından bir diğeri bu çalışmanın Türkiye'nin sadece Bursa ilinde ve Uludağ Üniversitesi'nde yürütülmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Katılımcılar Türkiye'de yaşayan tüm sigara içen kişileri ve tüm üniversite öğrencilerini temsil etmemektedir. Bu durum araştırma bulgularının genellenebilirliğini sınırlamaktadır.

Bu çalışmada var olan diğer bir sınırlılık, katılımcılara uygulanan ölçeklerin özbildirime dayalı olmasıdır. Bu nedenle araştırma sonuçlarının yorumlanmasında özbildirimden kaynaklanan yanlılıkların göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

5. KLİNİK GÖSTERGELER

Araştırmanın bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde sigara içen kişilerin sigarayı bırakma niyetlerini algılayan ebeveyn tutumları, kişilik özellikleri ve nikotin bağımlılıkları ile ilişkisi Planlanmış Davranış Teorisine göre değerlendirilmiştir. Araştırmada yer alan değişkenler arasında elde edilen bu ilişkiler sonucunda bazı klinik göstergeler belirlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında; sigara içen kişilerin sigara içmeye yönelik olumsuz tutumu, sigarayı bırakmaya yönelik öznel norm ve algılanan davranış kontrolü arttıkça sigarayı bırakma niyetinin arttığı belirlenmiştir. Bu çalışmada sigara içen katılımcıların sigarayı bırakma niyetini en yüksek düzeyde etkileyen değişken sigarayı bırakma konusunda hissedilen sosyal baskıdır. Bu nedenle sigarayı bırakma konusunda hazırlanacak programlarda ve yapılacak çalışmalarda bireyin sosyal çevresinin özellikleri ve sosyal çevrede bulunan insanların bireyden beklentileri daha çok göz önünde bulundurulmalıdır. Sigarayı bırakma ile ilgili yapılacak çalışmaların bireyi etkileyen ve birey için önemli olan kişilerin, aile ve çevresinin sigaranın zararları ve sigarayı bırakma konusunda bilinçlendirilmesi için bu konunun toplumsal olarak ele alınması önem kazanmaktadır. Sigarayı bırakma programlarının bireysel danışma süreci yerine grup olarak planlanması ve birey için önemli kişilerin de dahil edilmesi ile bu programların daha etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada sigara içen katılımcıların sigarayı bırakmaya yönelik algılanan davranış kontrolü ile sigara içmeye yönelik olumsuz tutumları arttıkça sigarayı bırakma niyetlerinin arttığı belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında sigara içen kişilerin sigaraya yönelik olumsuz düşüncelerini, kendi davranışları üzerinde kontrol sağlamaya ilişkin düşüncelerini ve sigarayı bırakabileceklerine yönelik düşüncelerini artırma üzerinde durulması gerektiği düşünülmektedir.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin algıladığı aşırı koruyucu baba tutumunun sigarayı bırakma niyetini arttırdığı bulunmuştur. Bu nedenle algılanan baba tutumları ile ilgili çalışmaların yapılması üzerinde durulmalıdır. Özellikle sigaraya başlama yaşının 16-17 yaşlarında sıklıkla görüldüğü ülkemizde özellikle baba tutumunun otoriter algılanması, gençleri olumsuz davranışlardan korumadaki önemi konusunda ailelerin bilgilendirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

6. GELECEKTE YAPILACAK ÇALIŞMALAR İÇİN ÖNERİLER

Sigarayı bırakma konusunda yapılan araştırmalarda sigarayı bırakmaya yönelik düşünceler ve bu düşüncelerin sigara bırakma davranışı ile ilişkisi incelenmiştir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda sigara bırakma niyetinin sigarayı bırakma davranışı ile ilişkisini incelenmesi ile sigara bırakma sorunlarının oluşması ve gelişmesine etki eden faktörlere ışık tutulacağı düşünülmektedir.

Sigarayı bırakma niyeti konusunda Türkiye’de yapılan pek çok çalışmanın kesitsel ve korelasyonel çalışmaları olduğu dikkat çekmektedir. Sigarayı bırakma konusunda bireyleri engelleyen etkenlerin oluşmasında ve gelişmesinde rol oynayan faktörlere ilişkin nedensel ilişkilerin belirlenebilmesi amacıyla boylamsal ve deneysel çalışmalar yapılması daha uygun olacaktır.

Bu çalışmada sigarayı bırakma niyetini en çok etkileyen değişkenin öznel norm olduğu bulunmuştur. Öznel norm sigarayı bırakma konusunda bireyin çevresinin düşüncelerinden etkilendiğini ifade etmektedir. Öznel normu değerlendirmek amacıyla yapılan ölçüm çevrenin gerçek etkisi değil, kişilerin bu etkiye yönelik algılarını ölçmektedir. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda bireyin öznel normunun yanı sıra aile ve çevresinin gerçek etki düzeylerinin de ölçülmesiyle; gerçek etki düzeylerinin mi yoksa kişinin algıladığı sosyal baskının mı daha etkili olduğu anlaşılabilir.

Sigarayı bırakma niyeti ile ilişkili olduğu düşünülen bireyin sosyal çevresinin özelliklerinin farklı yollar aracılığı ile bireyler üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda sosyal çevrenin bireyler üzerinde hangi yollar aracılığı ile etkili olduklarını belirlemek amacıyla grup üyelikleri ile psikososyal gruplar gibi süreçlere yer verilmesi sosyal çevrenin bireyler üzerinde etki süreçlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bu çalışmada yetişkinlerde iki çocuğu olanların hiç çocuğu olmayanlara göre sigarayı bırakma niyetinin daha çok olduğu bulunmuştur. Literatürde çocuk sahibi olma ile sigarayı bırakma niyeti arasında ilişkiyi inceleyen çalışmaların olmasına rağmen çocuk sayısı ile sigarayı bırakma niyeti arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda sigara içen bireylerin sahip olduğu çocuk sayısının

sigarayı bırakma niyeti ile ilişkisi incelenerek konu ile ilgili daha ayrıntılı açıklamalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- ABDULLAH Abu Saleh – YIM Mak, “Intention to quit smoking, attempts to quit, and successful quitting among Hong Kong Chinese smokers: Population prevalence and predictors”, **American Journal of Health Promotion**, v.19, no.5, 2005, p.351.
- AJZEN Icek, Action control, From intentions to actions: A theory of planned behaviour, **Part of series Springer Series in Social Psychology**, 1985, pp.11-39, p.11
- AJZEN Icek, **The Theory of Planned Behaviour, Organizational Behaviour and Human Decision Process**, Academic Press, no:50, 1991, p. 179 – 189.
- AJZEN Icek, “Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control and the theory of planned behaviour”, **Journal of Applied Social Psychology**, 32, 4, 2002a, p.667.
- AJZEN Icek, “Constructing a TpB Questionnaire: Conceptual and Methodological Considerations”, , [http:// www.people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.\(12.07.2009\),](http://www.people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.(12.07.2009).2002b.p.1) 2002b p.1
- AJZEN Icek, **Attitude, Personality and Behaviour**, Open University Press, Usa, second edition, 2005, p. 8, 12, 19, 119, 123, 124.
- AJZEN Icek - FISHBEIN Martin, “Attitude-behaviour relations: A theoretical analysis and review of empirical research”, **Psychological Bulletin**, 84 (5), 1977, pp. 888-918, p.905
- AJZEN Icek - MADDEN Thomas, “Prediction of goal directed behavior: Attitudes, intentions, and perceived behavioral control”, **Journal of Experimental Social Psychology**, 22, 1986, pp. 453-474, p. 453.
- ALLPORT Gordon Willard, “Becoming: Basic Considerations for Psychology of Personality”, **United States of America Book Crafters**, Chelses, Michigan, 1983, pp.19-26.
- AL-OTAIBA Zayed, Implicit and explicit prediction of smoking cessation behaviour, The State University of New Jersey, Doctor of philosophy, 2010, pp. 1-109, p. 68, 83,85.
- ARMITAGE Christopher - CONNER Mark, “ Distinguishing perceptions of control from self efficacy: Predicting consumption of a low-fat diet using the theory of planned behaviour”, **Journal of Applied Social Psychology**, no:29, 1999, pp.2-90, p.72.
- ACTION ON SMOKING AND HEALTH. Smoking statistics, facts at a glance, April

2014, p.1 (11.12.2014 tarihinde www.ash.org.uk/files/documents/ASH_93 internet adersinden alınmıştır).

- ARMITAGE Christopher - CONNER Mark, “Efficacy of the Theory of Planned Behaviour: A meta-analytic review”, **British Journal of Social Psychology**, no: 2001a, p.485.
- ARMITAGE Christopher - CONNER Mark, “Social cognitive determinants of blood donation”, **Journal of Applied Psychology**, v:31, no:7, 2001b, pp.1431-1457, p.1431.
- ARRINDELL William A – GERLSMA Coby – VANDEREYCKEN Walter – HAGEMAN Willem J.J. – DAESELEIRE Tine, “Convergent validity of the dimensions underlying the parental bonding instrument (PBI) and the EMBU”, **Personality and Individual Differences**, 24(3), 1998, pp.341-350
- ARRINDELL William A. – SANAVIO Ezio - AGUILAR Guido - SICA Claudio – HATZICHRISTOU Chryse - EISEMANN Martin - RECINOS Luis A. - GASZNER Peter - PETER Monika - BATTAGLIESE Giuseppe - KALLAI Janos - ENDE Jan van der, “The development of a short form the EMBU1: Its appraisal with student in Greece, Guatemala, Hungary and Italy”, **Personality and Individual Differences**, v:27, 1999, pp.613-628, p.616.
- ASLAN Müslüm, Sigarayı bırakanların sosyodemografik özellikleri ile sigarayı bırakmada etkili faktörler ve bırakma yöntemleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2009, 74-79.
- AUNOLA Kaisa - NURMI JARI Erik, “The role of parenting styles in children’s problem behaviour”, **Child Development**, v:76, n:6, 2005, pp.1144-1159, p.1114.
- AVCI Raşit, Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana, 2006, p.6
- AZAK Arife, “Sağlık memurluğu öğrencilerinin sigara kullanımını etkileyen faktörler”, **Toraks Dergisi Tütün ve Sağlık**, c:7 sy:2. 2006, ss:120-124, s.120.
- BECK Kenneth - DAVIS Clive, “Prediction smoking intentions and behaviours from attitudes, normative beliefs, and amotional arousal”, **Social and Personality**, no:8, v:2, 1980, pp. 185-192, p.185, 191.

- BEKTAŞ Murat – ÖZTÜRK Candan – ARMSTRONG Merry, “Çocukların sigara içme durumunu öngören ve tanımlayan Karar Denge Ölçeğinin psikometrik özellikleri”, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, sy.11, 2010, ss. 327-334, s.330.
- BERRY John, **Handbook of cross-cultural psychology, volume 3 social behaviour and applications**, Allyn & Bacon, 1997, p.10.
- BRAVIN Julia – BUNGE Eduarda – EVARE Benjamin – WICKHAM Robert – PEREZ-STABLE Eliseo – MUNOZ Ricardo, “Socioeconomic predictors of smoking cessation in a worldwide online smoking cessation trial”, **Internet Interventions**, 2(10), 2015, pp.410-418, p.415.
- BRESLAU Naomi - JOHNSON Eric, “Predicting smoking cessation and major depression in nicotine dependent smokers”, **American Journal of Public Health**, no:90, p.2000, pp.1122-1127, p:1112.
- BRESLEU Naomi – KILBEY Marlyne – ANDRESKI Patricia, “Vulnerability to psychopathology in nicotine-dependent smokers: an epidemiologic study of young adults”, **The American Journal of Psychiatry**, 150 (6), 1993, pp.941-946, p.941
- BRESLEU Naomi – PETERSON Edward L., “Smoking cessation in young adults: Age at initiation of cigarette smoking and other suspected influences”, **American Journal of Public Health**, 1996, 86 (2), pp. 214-220, p.216.
- BRICKER Jonathan – LEROUX Brian – JR PETERSON Arthur – KEALEY Kathleen – SARASON Irwin – ANDERSON Robyn – MAREK Patrick, “Nine-year prospective relationship between parental smoking cessation and children's daily smoking”, **Addiction**, 2003, v:98, no:5, pp.585-593, p.585
- BUDAK Selçuk, **Psikoloji sözlüğü**, Bilim ve Sanat yayınları, 2000, s. 776.
- BURGER Jerry, **Kişilik**, (Çev: İnan Deniz - Erguvan –Sarioğlu), İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006, s.23.
- BUSH Terry – CURRY Susan J – HOLLIS Jack – GROTHAUS Louis – LUDMAN Evette – MCAFEE Tim – POLEN Michael – OLIVER Malia, “Preteen attitudes, about smoking and parental factors associated with favorable attitudes”, **American Journal of Health Promotion**, v:19, no:6, 2005, pp. 410-417, p.410.
- CANALS Josepe - BLADE Jordi - DOMENECH Edelmira, “Smoking and personality predictors in young Spanish people”, **Personality Individual Difference**, 23 (5), 1997, pp.905-908, p.905.

- CENTERS FOR DISEASE CONTROL AND PREVENTION, Adult cigarette smoking in the United States: Current estimates, **Smoking & Tobacco Use**, 2014, p. 1.
- CEYLAN Erkan – Yanık MEDAIM - GENCER Mehmet, “Harran Üniversitesi’ne kayıt yaptıran öğrencilerin sigaraya karşı tutumlarını etkileyen faktörler”, **Toraks Dergisi**, c.6, sy:2, 2005, ss.144-150, s.145, 146, 147,148.
- CHANG Fong - Ching. - LEE Ching-Mei - LAI Hsiang-Ru - CHIANG Jeng-Tung - LEE Pi-Hsia - CHEN Wen-Jau, “Social influences and self-efficacy as predictors of youth smoking initiation and cessation: a 3-year longitudinal study of vocational high school student in Taiwan”, **Society for the Study of Addiction**, no:101, 2006, pp.1645-1655, p.1652, 1653.
- CHAPMAN Benjamin – FISCCELLA Kevin – DUBERSTEIN Paul – KAWACHI Ichiro, “Education and smoking: Confounding or effect modification by phenotypic personality traits?”, **The Society of Behavioral Medicine**, 38, 2010, p. 237-248, pp.237.
- CHATZISARANTIS Nikos - HAGGER Martin, “Influences of personality traits and continuation intention on physical activity participation within the theory of planned behaviour”, **Psychology and Health**, 23 (3), 2008, pp. 347-367, p.353,
- CHEDZOY Susan - BURDEN Robert, “What can psychology tell us about teaching dance? The potential contribution of Ajzen’s theory of planned behaviour”, **Research in Dance Education**, v:8, n:1, 2007, pp.53-69, p.53.
- CONNER Mark - NORMAN Paul, “Predicting health behaviour: Research and practice with social cognition models, second edition”, **Open University Press**, USA, 2005, p.170
- CONNER Mark - SANDBERG Tracy - MCMILLAN Brian - HIGGINS Andrea, “Role of anticipated regret, intention and intention stability in adolescent smoking initiation”, **British Journal of Health Psychology**, no:11, 2006, pp.85-101, p.95.
- COSTA Paul T. & MCCRAE Jr. Robert R., **Personality In Adulthood: A Five Factor Theory Perspective**, The Guilford Press, 2003. P.35.
- CREEMERS Hanneke E – HARAKEH Zeena – DICK D M – MEYERS J – VOLLEBERG Wilma A - ORMEL Johan – VERHULST F C – HUIZINK Anja, “DRD2 and DRD4 in relation to regular alcohol and cannabis use among

- adolescents: does parenting modify the impact of genetic vulnerability? The TRAILS study”, **Drug and Alcohol Dependence**, 115, 2011, pp.35-42, p.35.
- CÜCELOĞLU Doğan, **İnsan ve Davranışı**, Psikolojinin temel kavramları, Remzi kitabevi, 2000, (10. Basım), s.521.
- ÇELİK Pınar - ESEN DANACI Ayşen - YORGANCIOĞLU Arzu - SEYFE ŞEN Firdevs – TOPÇU Fatma, “Manisa ilinde lise öğrencilerinin sigaraya karşı tutumları”, **Toraks Dergisi**, sy:1, 2000, ss.61-66, s.63.
- ÇELİK Coşkun - SATICI Ömer - ÇELİK Yusuf, “Kronik sigara içme alışkanlığı olan üniversite öğrencilerinin tutumlarına ilişkin değişkenlerin aşamalı kümeleme yöntemi çözümlemesi”, **İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, c.11, sy.4, 2004, ss.217-222, s.219.
- ÇOĞUN Hikmet Yeter – FIRAT Özgür, “Sigara içen ve içmeyenlerin saç ve tırnaklarında kadmiyum düzeyleri”, **Ekoloji**, c:22, sy:89, 2013, ss.84-88, s.86.
- DAVİSON Gerald C - NEALE John, **Anormal Psikoloji**, Çeviri editörü: İhsan Dağ, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2004, s.310.
- DEAUX Kay & SNYDER Mark, **The Oxford Handbook of Personality and Social Psychology**, The Oxford University Press, 2012, p. 327.
- DEJONG Cor A. J.– HARTEVELD Felicia M. – VAN DE WIELEN Gerard E. M., “Memories of parental rearing in alcohol and drug addicts: A comparative study” **The International Journal of the Addictions**, 26 (10), 1991, pp.1065-1076, p.1069.
- DEMİREL Yeltekin - TOKTAMIŞ Aydın - NUR Naim - SEZER Erol, “İlköğretim okullarındaki öğretmenlerde sigara içme durumu”, **Türkiye Klinikleri Journal of Medical Science**, 24 (6), 2004, ss.492-497, s.493.
- DIGMAN John M., “Personality Structure: Emergence of Five-Factor Model”, **Annual Review of Psychology**, 41, 417-440, pp.426.
- DİRİK Gülay - YORULMAZ Orçun - KARANCI Ayşe Nuray, “Çocukluk dönemi ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi: Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları - Çocuk Formu”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 25, 2015, ss.1-6, s.3-5.
- DROOMERS Mariel - SCHRIVERS Carola - MACHENBACH Johan, “Educational differences in the intention to the stop smoking, explanation based on the theory of

- planned behaviour”, **European Journal of Public Health**, 14 (2), 2004, pp. 194-198, p.196.
- DROOMERS Mariel - SCHRIVERS Carola – CASSWELL Sally - MACHENBACH Johan, “Fathers’s occupational group and daily smoking during adolescence: Patterns and predictors”, **American Journal of Public Health**, v: 95, n: 4, 2005, 681- 688
- DURMAZ Aylin - ÜSTÜN Besti, “Determination of smoking habits and personality traits among nursing students”, **Journal of Nursing Education**, 45 (8), 2006, ss.328-333, s.330.
- DURMUŞ Birse - PİRİNÇÇİ Edibe, “Üniversite öğrencilerinin sigara içme durumu ve öfke ile ilişkisi”, **İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, c:6, sy:2, 2009, ss. 83-88, s. 87.
- DURRET Christine – TRULL Timothy, An Evaluation of evaluative personality terms: A comparison of the Big Seven and Five Factor Model in Predicting Psychopathology, **Psychology Assessment**, 17 (3), 2005, p.359-368, pp.359.
- DURŞUN Yunus - KOCAGÖZ Elif, “Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, sy:35, 2010, ss.1-17, s.13. iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi35/dursun_kocagoz.pdf (04.09.2012).
- ERBAYCU Ahmet Emin - AKSEL Nimet - ÇAKAN Aydan - ÖZSÖZ Ayşe, “İzmir ilinde sağlık çalışanlarının sigara içme alışkanlıkları”, **Türk Toraks Dergisi**, c:5, sy:1, 2004, ss.6-12, s.6,7.
- ERDOĞAN Ömer & UÇUKOĞLU Hülya, “İlköğretim okulu öğrencilerinin anne-baba tutumu algıları ile atılganlık ve olumsuz değerlendirilmekten korkma düzeyleri arasındaki ilişki”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, C: 19, No: 1, 2011, ss: 51 – 72, s. 66 - 69
- ERTEN Sinan, “Planlanmış davranış kuramı ile uygulamalı öğretim metodu”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, c:19, sy:2, 2002, ss.217-233, s.217, 223, 226, 227.
- EXTER BLOKLAND Endy - ENGELS Rutger - HALE William - MEEUS Wim - WILLEMSSEN Marc, “Lifetime parental smoking history and cessation and early adolescent smoking behavior”. **Preventia Medicine**, 38 (3), 2004, pp.359–368, p.359.

- FİDAN Fatma - GÜVEN Hülya - EMİNOĞLU Özlem - KALKAN Şule - ERGÖR Gül – CİMRİN Arif, “Turkish coffeehouse “kahvehane” is an important tobacco smoke exposure area in Turkey”, **Journal Toxicology and Environmental Health**. Part A, 68, 2005, pp. 1375, 1371-1377, p.1375.
- FIDLER Jennifer – SMITH Eline - WEST Robert, “Four country survey, nicotine dependence, planned behaviour, cessation, motivation, efficacy, stop”, **Wiley-Blackwell**, 106 (4), 2011, pp.844-851, p.844.
<http://www.ucl.ac.uk/research/publications/.02.03.2011>.
- FİLİZ Zeynep, “Determining the parenting styles of university students through discriminant analysis and evaluating its relationship with self esteem”, **Journal of Theory and Practise in Education**, 7 (1), 2011, pp.124-141, p.124, 136.
- FISHBEIN Martin - AJZEN Icek, “ Prediction and changing behaviour the reasoned action approach”, **Psychology press Taylor and Francis Group**, USA, 2011, p.129, 131, 255, 261, 266.
- CHRISTAKIS Nicholas – FOWLER James, “The collective dynamics of smoking in a large social network, **New England Journal of Medicine**, no:358, 2008, pp:2249-2258, p.2255.
- GENÇÖZ Tülin - ÖNCÜL Öznur, “ Examination of Personality Characteristics in a Turkish Sample: Development of Basic Personality Traits Inventory”, **The Journal of General Psychology**. 139, 2012, pp. 194-216, p.194, 199.
- GERLSMA Coby – ARRINDELL Willem A. – VAN DER VEEN Nynke – EMMELKAMP Paul M. G., “A parental rearing style questionnaire for use with adolescents:Psychometric evaluation of the EMBU-A”, **Personlity and Individual Differences**, 12(12), 1991, 1245-1253.
- GIRMA Eshetu – ASSEFA Tsion – DERIBEW Amare, “Cigarette smokers’ intention to quit smoking in Dire Dawa town Eithiopia: an assessment using the Transtheoretical model, **BioMed Central Public Helath**, 10, 2010, pp.320-327, p.326.
- GODIN Gaston - CONNER Mark - SHEERAN Paschal, “Bridging the intention-behaviour “gap”:the role of moral norm”, **The British Journal of Social Psychology**, 44, 2005, pp.497-512, p.506.
- GROGAN Sarah - CONNER Mark - FRY Gary - GOUGH Brendan – HIGGINS Andrea,

- “Gender differences in smoking: a longitudinal study of beliefs predicting smoking in 11-15 year olds”, **Psychology and Health**, 24 (3), 2009, pp.301-316, p.301
- HARAKEH Zeena - SCHOLTE Ron – VERMULST Ad – VRIES Hein – ENGELS Rutger, “Parental factors and adolescents’ smoking behavior: An extension of the theory of planned behavior”, **Preventive Medicine**, 39, 2004, pp.951–961, p.955, 956, 957, 958.
- HERKEN Hasan - ÖZKAN İshak, “Sigara alışkanlığı ve anne baba tutumu”, **Genel Tıp Dergisi**, , c. 8, no. 2, 1998, ss. 85-89
- HIRAYAMA Takeshi, “Non-smoking wives of heavy smokers have a higher risk of lung cancer: a study from Japan”, **Bulletin of the World Health Organization**, 2000, vol:78, no:7. Pp. 183-185, p. 184.
- HOSKING Warwick - BORLAND Ron - YONG Hua-Hie - FONG Geoffrey – ZANNA Mark - LAUX Fritz - LEE Wonkyong Beth - SIRIRASSAMEE Buppha – MAIZURAH OMAR, “The effect of smoking norms and attitudes on quitting intentions in Malaysia, Thailand and four Western nations: A cross-cultural comparison”, **Psychology and Health**, 2009, v:24, no:1, p.95-107, pp. 102, 103.
- HU Mei-Chen – DAVIES Mark – KANDEL Denise B., “Epidemiology and correlates of daily smoking and nicotine dependence among young adults in the United States”, **Public Health**, vol: 96, no: 2, 2006, pp: 298 – 308, p. 299.
- HUVER Rose - ENGELS Rutger - BREUKELLEN Gerard Van - VRIES Hein de VAN DE VEN Monique O.M. – ENGELS Rutger R.C.M.E. – OTTEN Roy – VAN DEN EIJNDEN Regina J.J.M., “Longitudinal test of the theory of planned behaviour predicting onset among asthmatic and non-asthmatic adolescents”, **Journal of Behaviour Medicine**, no:30, 2007, pp.435-445, p.440.
- HUVER Rose - ENGELS Rutger - BREUKELLEN Gerard Van - VRIES Hein de, “Parenting style and adolescent smoking cognitions and behaviour”. **Psychology and Health**, 22 (5), 2007a, pp.575-593, p.585.
- HUVER Rose - ENGELS Rutger - VERMULST Ad - VRIES Hein de, “Is Parenting style a context for smoking-specific parenting practices?” **Drug and Alcohol Dependence**, v:89, no: 2, 2007b, pp. 116-125, p.116.
- JOHNSTON Derek – JOHNSTON Marie - POLLARD Beth - KINMOTH Ann-Louise DAVID Mant, “Motivation is not enough. Prediction of risk behaviour following

- diagnosis of coronary heart disease from the theory of planned behaviour”, **Health Psychology**, v:23, n:5, 2004, pp. 533-538, p.533.
- KAÇA Gülin - ARMADO Sonia - KIKICI İpek – CİLASİN Sibel - DAĞ Elif - LEYLEK İncifer - ŞAHİN Özen, “Organ bağışına yönelik tutumların planlı davranış kuramı çerçevesinde incelenmesi”, **Türk Psikoloji Dergisi**, c:24, sy:64, 2009, ss. 78-91, s.78, 83,85, 86.
- KALKAN Adnan, “Kişisel tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün girişimcilik niyeti üzerindeki etkisi: Üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sy: 14, 2011, ss. 189 – 206. s.189.
- KARLIKAYA Celal – ÖZTUNA Funda – AYTEMUR SOLAK Zeynep – ÖZKAN Metin – ÖRSEL Osman, “Tütün kontrolü”, **Toraks Dergisi Derleme**, , c:7, sy:1, 2006, ss. 51-64, s. 53.
- KAWAKAMI Norito - TAKAI Akıhiro - TAKATSUKA Naoyoshi - SHIMIZU Hiroyuki, “Eysenck’s personality and tobacco/nicotine dependence in male ever smokers in Japan”, **Addictive Behaviours**, v:25, no:4, 2000, pp. 585-591, p. 585-587.
- KAYA Ender - DANACI Ayşen – ŞAKAR Ayşın - YORGANCIOĞLU Arzu, ‘Sigarayı bırakmada ruhsal etkenlerin etkisi’, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 6, 2005, ss.245-250, s:248
- KHALEQUE Abdul, “Perceived parental warmth, and children’s psychological adjustment, and personelity dispositions: A meta-analysis”, **Journal of Child and Family Studies**, 22 (2), p.297-306, 2012, pp.297
- KHUDER Sadık – DAYAL Hari – MUTGI Anand, “ Age at smoking onset and its effect on smoking cessation”, **Addictive Behaviour**, 24 (5), 1999, pp. 673-677, p. 673.
- KITER Göksel – BAŞER Sevin – AKDAĞ Beyza – EKİNCİ Ali – ÜNAL Nihal - ÖZTÜRK Esmâ, “Göğüs hastalıkları polikliniğine başvuran olguların sigara içme özellikleri”, **Tüberküloz ve Toraks Dergisi**, 2008, 56 (1), 30-36.
- KOCAGÖZ Elif - DURSUN Yunus, “Algılanan davranışsal kontrol, Ajzen’in teorisinde nasıl konumlanır? Alternatif model analizleri”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, c:12, sy:19, ss.139-152, s. 148.
- KOLAY AKFERT Serpil - ÇAKICI Ebru - ÇAKICI Mehmet, “Üniversite öğrencilerinde

- Sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi”, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, sy:10, 2009, ss.40-47, s.40, 43.
- KOVAC Velibor Bobo - RISE Jostein, “Prediction the intention to quit smoking in a Norwegian sample: an extended Theory of Planned Behaviour in light of construal level theory”, **Nordic Psychology**, vol: 3, no: 63, 2011, pp. 68-82, p.68.
- KUTLU Ruhuşen - MARAKOĞLU Kamile, “Evaluation of the prevalence and behaviours of the ex-smoker university students”, **Marmara Medical Journal**, 18 (1), 2005a, pp. 17-23, p.17.
- KUTLU Ruhuşen - MARAKOĞLU Kamile - ÇİVİ Selma, “Selçuk üniversitesi tıp fakültesi hemşirelerinde sigara içme durumu ve etkileyen faktörler”, **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi** c:27, sy:1, 2005b, Ss.29-34, s.29, 31.
- LAC Andrew – ALVARO Eusebio - CRANO William - SIEGEL Jason, “Pathways from parental knowledge and warmth to adolescent marijuana use: an extension to the theory of Planned behaviour”, **Societ for Prevention Research**, 10, 2009, pp.22-32, p. 28.
- LARSON Sharon, “Factor influencing college seniors’ intentions to quit cigarette smoking”, **Western Illinois University**, Doctor of Philosophy, 2009, p.103.
- MAHABEE-GITTENS Melinda – COLLINS Bradley – MURPHY Sybil – WOO Heide - CHANG Yuchiaio – DEMPSEY Janelle – WEILEY Victoria – WINICKOFF Jonathan, “The parent-child dyad and risk perception among parents who quit smoking”, **American Journal of Preventive Medicine**, 47 (5), 2014, pp.596-603, p. 596.
- MALOUFF John M. - THORSTEINSSON Einar B. – SCHUTTE Nicola S., “The five-factor model of personality and smoking: A meta-anaysis”, **Journal of Drug Education**, 36 (1), 2006, p.47-58, pp.47
- MANSTEAD Antony – VAN EEKELEN Sander, ‘Distinguish between perceived behavioral control and self-efficacy in the domainof academic intentions and behaviours’,**Journal of Applied Social Psychology**, 28 (15), 1998, pp.1375-1392, p.1375.
- MARKUS Monika LINDHOUT Ingeborg – BOER Frits - HOOGENDIJK Thea –

- ARRINDELL Willem, ‘Factors of perceived parental rearing styles: the EMBU-C examined in a sample of Dutch primary school children’, **Personality and Individual Differences**, no.34. 2003, 503-519, p.509.
- MCCANN Stewart J.M., “Subjective well-being, personelity, demographic variables, and American state differences in smoking prevalence”, **Nicotine and Tobacco Research**, 12 (9), 2010, pp. 895-904, 895.
- MCCREA Robert R., “The revised neo personality inventory”, **Manuel Supplement Fort Spanish Edition**. New York, 2002, p. 62.
- MCMILLAN Brian – HIGGINS Andrea - CONNER Mark, “Using an extended theory of planned behaviour to understand smoking amongst schoolchildren”, **Addiction Research and Theory**, v:13, no: 3, 2005, 293-306, p. 297, 300, 301.
- MOAN Synnova – RISE Jostein - ANDERSON Marianne, “Predicting parents intention not to smoke indoors in the presence of their children using an extended version of the theory of planned behaviour”, **Psychology and Health**, v:20, no:3, 2005, 353-371, p.363.
- MOAN Synnova – RISE Jostein, “ Prediction smoking reduction among adolescents using an extended version of the theory of planned behaviour”, **Psychology and Health**, v: 21, no: 6, 2006, pp. 717-738, p. 725.
- MONDAK Jeffery, Personality and the foundations of political behaviour, **Cambridge University Press**, New York, 2010, 48.
- MONSHOUWER Karin – HARAKEH Zeena - LUGTIG Peter – HUIZINK Anja – CREEMERS Hanneke E - REJNEVELD Sijmen A - WINTER Andrea F DE- VAN OORT Floor – ORMEL Johan –VOLLEBERGH Wilma, “Predicting transitions i low and high levels of risk behaviour from early to middle adolescence: the Trails study”, **Journal of Abnormal Child Psychology**, 40, 2012, pp:923 -931, p.925-929.
- MORRIS Charles G. Psikolojiyi anlamak, Psikolojiye Giriş, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2002, Ankara, ss.470 - 472.
- MUNOZ-SILVA Alicia – SANCHEZ-GARCIA Manuel – NUNES Cristina – MARTINS Ana, “Gender differences in condom use prediction with theory reasoned action and planned behaviour: The role of self efficacy and control”, **Aids Care**, v:19, n:9, 2007, pp.1177-1181, p.1178, 1179.

- MURRAY Robert – JOHNSTON Janet J. – DOLCE Jeffrey J. – LEE Wondra Wong – O'HARA Peggy, "Social support for smoking cessation and abstinence: The lung health study", **Addictive Behaviors**, v:20, no:2, 1995, pp. 159–170, p.159.
- O'CALLAGHAN Frances V. – CALLAN Victor J. - BAGLIONI, A., "Cigarette use by adolescents: attitude- behaviour relationships", **Substance Use and Misuse**, no:34, 1999, 455-468, p.455.
- OKUTAN Oğuzhan - TAŞ Dilaver - KAYA Hatice – KARTALOĞLU Zafer, "Sigara içen sağlık personelinde nikotin bağımlılık düzeyini etkileyen faktörler", **Tüberküloz ve Toraks Dergisi**,c:4 sy:55, 2007, ss.356-363, s.356,358.
- OTTEN Roy – ENGELS Rutger C. M. E. – VAN DE VEN Monique – BRICKER Jonathan B., "Parental smoking and adolescent smoking stages; the role of parents' current and former smoking, and family structure. **Journal of Behavioural Medicine**, v: 30, no:2, 2007, 143-154, p.149.
- ORBELL Sheina, "Personality system interactions theory and the theory of planned behaviour: Evidence that self-regulatory volitional compnents enhance enactment of studying behaviour", **British Journal of Social Psychology**, no:42, 2003, p. 95 – 112.
- ÖRSEL Osman – ÖRSEL Sibel – ALPAR Sibel – UÇAR Nazire – FIRAT GÜVEN Selma – ŞİPİT Tuğrul – KURT Bahar, "Sigara bırakmada nikotin bağımlılık düzeylerinin tedavi sonuçlarına etkisi", **Solunum Hastalıkları**, sy:16, 2005, s:112-118, ss:114
- ÖZBARAN Burcu – TAMAR Müge – YÜNCÜ Zeki – BİLDİK Tezan – DEMİRAL Nagehan – ERERMİŞ Serpil, "Major depresif bozukluğu olan gençlerden oluşan bir klinik örnekleme de anne baba tutumlarının değerlendirilmesi", **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, sy:10, 2009, s.109
- ÖZGÜVEN İbrahim Ethem, **Ailede iletişim ve yaşam**, Pdrem Yayınları, Ankara, 2010, s. 209.
- ÖZKURT Sibel – BOSTANCI Mehmet – ALTIN Remzi – ÖZŞAHİN Aysun – AKDAĞ Beyza, "Tıp fakültesi çalışanlarında sigara içme prevalansı, nikotin bağımlılığı ve solunum fonksiyon testleri", **Tüberküloz ve Toraks Dergisi**, c:2 sy:48, 2000, ss.140-147, s.142, 143, 146.
- PAPAKYRIAZI Evdokia – JOSEPH Stephen, "Individual differences in personality among smokers and their association with smoking motivation, social skills deficit

- and self-efficacy to quit”, **Personality and Individual Differences**, 25, 1998, pp. 621-626, p. 621.
- PATTON David - BARNES Gordon - MURRAY Robert, “A personality typology of smokers”, **Addictive Behaviours**, 22 (2), 1997, pp. 269-273, p. 272-273.
- PERRIS Carlo - JACOBSSON Lars – LINNDSTRÖM Hakan– VON KNORRING Lars– PERRIS Hjordis, “Development of a new inventory for assessing memories of parental rearing behaviour”, **Acta Psychiatrica Scandinavica**, 61 (4), 1980, pp. 265-274, p.265.
- PIEDMONT Ralph L., **The revised Neo personality inventory**: Clinical and research applications, the plenum series in social/clinic psychology, Newyork, 1998, p.30,36.
- PUBLIC HEALTH, “What are the current trend tobacco use?” **Aditivos del Tabaco**, 2010. (ec.europa.eu adresinden 11.12.2014 tarihinde alınmıştır).
- QUELETTE Judith A. – WOOD Wendy, “Habit and intetntion in everday life: the multiple processes by which past behaviour predicts future behaviour”, **Psychological Bulletin**, v:124, no:1, 1998, pp. 54-74, p.61.
- RAMO Daniella E. – PROCHASKA Judith J. - MYERS Mark G. , “Intentions to quit smoking among youth in substance abuse treatment”, **Drug and Alcohol Dependence**, no:106, 2010, pp.48-51, p.49, 50.
- RAYNOR Douglas A. - LEVINE Heidi, “Associations between the five-factor model of personality and health behaviours among college students”, **Journal of American College Health**, v:58, no:1,2009, pp.73-82, p.77.
- RHODES Ryan E. - COURNEYA Kerry S., “Relationships between personality, an extended theory of planned behaviour model and exercise behaviour”, **British Journal of Health Psychology**, no: 8, 2003,19-36, p.29.
- RISE Jostein - KOVAC Velibor - KRAFT Peter - MOAN Inger Synnova, “Predicting the intention to quit smoking and quitting behaviour: Extending the theory of planned behaviour”, **British Journal of Health Psychology**, no:13, 2008, 291-310, p.304, 305.
- RISE Jostein - OMMUNDSEN Reidar, “Predicting the intention to quit smoking: a comparative study among Spanish and Norwegian students”, **Europe’s Journal of Psychology**, v:7, no:1, 2011, pp.143-163, p.151.

- ROBERT Brent W. & TIMOTHY Bogg, “A longitudinal study of the relationship between conscientiousness and the social-environmental factors and substance-use behaviours that influence health”, **Journal of Personality**, 72 (2), 2004, p.325-354, pp.325.
- ROBIN Mermelstein - Edward Lichtenstein – KAREN McIntyre, “ Partner support and relapse in smoking-cessation programs”!, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, vol:51, no:3, 1983, pp. 465-466, p. 465.
- ROBIN Mermelstein – SHELDON Cohen - Edward Lichtenstein - BAER John S. KAMARCK Tom, “Social support and smoking cessation and maintenance”, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, vol: 54, no:4, 1986, pp: 447-453, p:447.
- SALEPÇİ Banu – FİDAN Ali – ORUÇ Özlem – TORUN Elif – ÇAĞLAYAN Benan – KADER Şafak Nur, “Sigara bırakma polikliniğimizde başarı oranları ve başarıda etkili faktörler” **Toraks Dergisi**, 6 (2), 2005, ss.151-158, s.151, 157.
- SAYIN KOCAGÖZ Elif ‘Kadınların makyaj malzemelerini satın alma davranışlarının incelenmesi: Planlanmış Davranış Teorisinin bir uygulaması’, Erciyes Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, Doktora tezi, 2010, s.2.
- SCHWARZER Ralf, “Modeling health behavior change: How to predict and modify the adoption and maintenance of health behaviors”, **Applied Psychology**, v:57, no:1, 2008, pp.1-29, p.1.
- SCHWARZER Ralf - RENNER Britta, “**Social-Cognitive Modeling of Health Behaviors**” **Health-specific Self-Efficacy Scales**, Freie University, Berlin, Germany, 2006, 1-21, p.6. jpkc.ujn.edu.cn/xlxjy/jxzy/ywllw/15.pdf internet adresinden 30.01.2012 tarihinde indirilmiştir.
- SMITH Brian N. – BEAN Melanie K. – MITCHELL Karen S. – SPEIZER Ilene S. – FRIES Elizabeth A, “Psychosocial factors associated with non-smoking adolescent intentions to smoke”, **Health Education Research**, v.22, no2, 2006, pp.238-247, p.238, 243, 245.
- SOLAK Zeynep A. – TELLİ Canan G. – ERDİNÇ Ertürk, “Sigara bırakma tedavisinin sonuçları”, **Toraks Dergisi**, c:1, sy:4, 2003, ss.73-74, s.73,74,76.
- SORRENTINO Richard M. - HIGGINS Edward Tory, “Handbook of Motivation and

Cognition: Foundations of Social Behaviour”, **The Guilford Press**.1990, p.194-196.

TEKİN Çiğdem Samancı, “Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinde sigara bırakmada motivasyonun rolü”, (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak, 2010, s.40.

TERRACCIANO Antonio – COSTA Paul, “Smoking and the Five-Factor Model of Personelity”, **Addiction**, vol:99, no: 4, 2004, p.472 – 481, pp.472.

TERRACCIANO Antonio – LÖCKENHOFF Corinna E. – CRUM Rosa M. – BIENVENU Joseph - COSTA Paul, “Five-factor model personality profiles of drug users” **Biomed Central Psychiatry**, 8 (22), 2008, pp.1-10, p.4.

TONNIES Ferdinand, **Community and society**, Transaction Publishers New Brunswick, 2004, p.p.1-5

TROBST Krista K. – WIGGINS Jerry S. – COSTA Paul T. - HERBST Jeffrey H. – MCCRAE Robert R. – MASTERS Henry, “Personality psychology and problem behaviours: HIV risk and the five-factor model”, **Journal of Personality**, vol:68, no:6, 2000, pp.1233-1252.

TUNÇDEMİR Ayşegül, “Adıyaman Üniversitesi öğrencilerinde sigara içme prevalansı araştırması” , İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s.41.

TURAN Aykut Hamit, “İnternet alışverişi tüketici davranışını belirleyen etmenler: Planlı davranış teorisi ile ampirik bir test”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, c:12, sy:1, 2011, ss. 128-143, s.128.

Türkiye İstatistik Kurumu, Küresel yetişkin tütün araştırması, 2012, Sayı:13142, (www.tuik.gov.tr adresinden 03.02.2014 tarihinde alınmıştır).

UYSAL M. Atilla – KADAKAL FİGEN – KARŞIDAĞ Çağatay – BAYRAM Nazan GÜLHAN – UYSAL Ömer – YILMAZ Veysel, “Fagerström nikotin bağımlılık testinin Türkçe versiyonunun güvenilirliği ve faktör Analizi”, **Tüberküloz ve Toraks Dergisi**, c:2, sy: 52, 2004, ss.115-121, s.117.

ÜNSAL Meftun – TOPBAŞ Murat – ATICI A. Güven – UĞURLU Davut – ÖZER Adviyeye – ERKAN Levent, “Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi doktorların sigara içimi konusundaki bazı düşünce ve davranışları”, **Tüberküloz ve Toraks Dergisi**, 50 (3), 2002, ss.341-350, s.341.

- VAN ZUNDERT Rinka M. P. - VAN DE VEN Monique O.M. – ENGELS Rutger R.C.M.E. – OTTEN Roy – VAN DEN EIJNDEN Regina J.J.M., “The role of smoking-cessation-specific parenting in adolescent smoking-specific cognitions and readiness to quit”, **Journal of Child Psychology and Psychiatry**, 48, 2, 2007, pp. 202-209, p.202.
- VATAN İlknur - OCAKOĞLU Hande – İRGİL Emel, “Determining smoking prevalence among Uludağ University Faculty of Medicine”, **TAF Preventive Medicine Bulletin**, vol:8 no: 1, 2009, pp.43-48, p. 43.
- VELICER Wayne F. - PROCHASKA James O. - FAVA Joseph L. - NORMAN Gregory J. – REDDING Colleen A., "Smoking cessation and stress management: Applications of the transtheoretical model of behaviour change”, **Homeostasis in Health and Disease**, v: 38(5-6), 1998, pp. 216-223, p. 216
- WALSH James - SOARES DA FONSECA Regina – BANTA Andriani, “Watching and participating in exercise videos: A test of the theory of planned behaviour, conscientiousness, and the role of implementation intentions”, **Psychology and Health**, vol: 6, no: 2o, 2005, p. 729-741, pp. 732.
- WHITE Helene Raskin – JOHNSON Valeria - BUYSKE Steven, “Parental modeling and parenting behaviour effects on offspring alcohol and cigarette use: a growth curve analysis”, **Journal of Substance Abuse**, 12 (3), 2000, p.287-310, pp.287.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO), Making a Difference, World Health Report, Geneva, Switzerland, 1999.
- WIGGINS Jerry S., **Five-Factor Model of Personality: Theoretical Perspectives**, The Guilford Press, 1996, pp.1-10.
- WIUM Nora - BREIVIK Kyrre – WOLD Bente, “The relationship between smoker role models and intentions to smoke among adolescents”, **Journal of Youth and Adolescence**, 2006 v.35, no:4, pp.551-562, p.553, 559.
- WILKINSON Dawn - ABRAHAM Charles, “Constructing an integrated model of the antecedents of adolescent smoking”, **British Journal of Health Psychology**, 2004, no:9, pp. 315-333, p. 325, 326, 329, 330
- WILLIAMS Catrin E. – POVERY Rachel C. – WHITE David G., “Prediction women’s

- intentions to use pain relief medication during childbirth using the Theory of Planned Behaviour and Self Efficacy Theory”, **Journal of Reproductive and Infant Psychology**, v:26, no:3, 2008, pp. 168-179, p.175.
- WINICKOFF Jonathan – TANSKI Susanne – MCMILLEN Robert – KLEIN Jonathan – RIGOTTI Nancy – WEITZMAN Michael, “Child health care clinics’ use of medications to help parents quit smoking: A national parent survey”, **American Academy of Pediatrics**, 115 (4), 2005, pp.1013-1017, p.1013.
- YAPRAK Betül, İlköğretim öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumunun diskriminant analiziyle belirlenmesi ve benlik saygısı ile olan ilişkisinin değerlendirilmesi üzerine bir uygulama, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İstatistik Anabilim Dalı, 2007, s. 60.
- YAVUZER Haluk, **Çocuk Psikolojisi, Doğum öncesinden ergenlik sonuna**, Remzi kitabevi, 2004, (21.baskı), s.135, 136, 277.
- YAZICI Hikmet - ŞAHİN Mustafa, “Üniversite öğrencilerinin sigara içme tutumları ile sigara içme satatüleri arasındaki ilişki”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, c:13, sy:2, 2005, ss.455-466, s.461.
- YAZICI Hikmet – ÖZBAY Yaşar, “Sigara İçme Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, IV. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Ankara Üniversitesi, 1997.ss.1-8, p.1,4
- YILMAZ Neslihan, Sigara içen eğitim fakültesi öğrencilerinin sigara içme davranışının ve bırakma isteğinin belirleyicileri, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s:5, 68.
- YÜZAL BAYEL Seçil, Sigara içen ve içmeyen gruplarda görsel çalışma belleği testindeki performans ve sigara ile ilişkili uyaranların test performansına etkileri, Hacettepe Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, Ankara, ss.6.
- ZENGİN Seher & ALTAY Birsen, “Sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin madde kullanım durumlarına göre benlik saygısının incelenmesi”, **Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi**, c:3, sy: 3, 2014, s:892 – 907.
- ZOLNOWSKI Witold, “Smoking behaviour and its correlates: personality, self-esteem, self-efficacy, and coping strategies. Age-effect perspective”, Department of Psychology, **Dublin Business School**, 2012, pp. 1-65, p.39.

EKLER

EK 1: VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

KİŞİSEL BİLGİ FORMU – ÖĞRENCİ

1. Yaşınız
2. Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()
3. Hangi bölümde okuyorsunuz?.....
4. Hangi sınıftasınız? Hazırlık () (1) (2) (3) (4)
5. Aylık geliriniz? (Aileden+Burs+diğer):.....TL
6. Şu anda yaşadığınız yer:
Ailemin yanında()
Yurtta()
Akraba yanında ()
Evde arkadaşlarımla()
Evde yalnız()
Diğer.....
7. Üniversite öncesinde çoğunlukla yaşadığınız yer?
Büyükşehir () Kent merkezi () İlçe () Kasaba () Köy ()
8. Annenizin eğitim düzeyi:
Okur-yazar değil ()
Okur-yazar ()
İlkokul ()
Ortaokul ()
Lise ()
Yüksekokul ()
Lisans ()
Yüksek lisans ()
Doktora ()
9. Annenizin mesleği:
10. Babanızın eğitim düzeyi:
Okur-yazar değil ()
Okur-yazar ()
İlkokul ()
Ortaokul ()
Lise ()

Yüksekokul
Lisans ()
Yüksek lisans ()
Doktora ()

11. Babanızın mesleği:

12. Sigara içmeye hangi yaşta başladınız? (Yazınız)

13. Kaç yıldır düzenli olarak sigara içiyorsunuz? (Yazınız)

14. Sigaraya başlama nedeniniz?:

- () Arkadaş ortamı
() Sıkıntı-stres
() Keyif verici olması
() Özenti
() Diğer.....

15. Yaşadığınız yerde (ev) sigara içen var mı ? Evet ()kişi Hayır ()

16. Sigarayı bırakmayı denediniz mi?

- () Hayır hiç denemedim
() Bir kez
() Birkaç kez
() Defalarca denedim
() Bıraktım ama tekrar başladım
() Diğer.....

17. Ailenizdeki bireylerin sigara içme durumunu aşağıdaki tabloda işaretleyiniz.

	Hiç Sigara içmiyor	Önceden içerdi artık içmiyor	Bazen sigara içer	Her zaman sigara içer
Anne				
Baba				
Kardeş 1				
Kardeş 2				
Diğer				

KİŞİSEL BİLGİ FORMU - YETİŞKİN

1. Yaşınız

2. Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

3. Mesleğiniz: (Yazınız)

4. Medeni durumunuz:

Bekar () Evli () Eşinden ayrı yaşıyor () Boşanmış () Diğer ().....

5. Eğitim durumunuz (en son mezun olduğunuz okul):

6. Gelir durumunuz: Düşük () Orta () Yüksek ()

7. Yaşadığınız yer? Büyükşehir () Kent merkezi () İlçe () Kasaba () Köy ()

8. Annenizin eğitim düzeyi:

Okur-yazar değil ()

Okur-yazar ()

İlkokul ()

Ortaokul ()

Lise ()

Yüksekokul ()

Lisans ()

Yüksek lisans ()

Doktora ()

9. Annenizin mesleği:

10. Babanızın eğitim düzeyi:

Okur-yazar değil ()

Okur-yazar ()

İlkokul ()

Ortaokul ()

Lise ()

Yüksekokul

Lisans ()

Yüksek lisans ()

Doktora ()

11. Babanızın mesleği:

12. Sigara içmeye hangi yaşta başladınız?

13. Kaç yıldır düzenli olarak sigara içiyorsunuz?

14. Yaşadığınız yerde (ev) sigara içen var mı ?
Evet ()kişi Hayır ()

15. Sigarayı bırakmayı denediniz mi?
() Hayır hiç denemedim
() Bir kez
() Birkaç kez
() Defalarca denedim
() Bıraktım ama tekrar başladım
() Diğer.....

16. Sigaraya başlama nedeniniz:
() Arkadaş ortamı
() Sıkıntı-stres
() Keyif verici olması
() Özenti
() Diğer.....

17. Ailenizdeki bireylerin sigara içme durumunu aşağıdaki tabloda işaretleyiniz.

	Hiç Sigara içmiyor	Önceden içerdi artık içmiyor	Bazen sigara içer ara içer	Her zaman sigara içer
Anneniz				
Babanız				
Kardeş 1				
Kardeş 2				
Eşiniz				
Çocuğunuz 1				
Çocuğunuz 2				
Diğer				

SİGARAYI BIRAKMAYA YÖNELİK NİYET VE ÖZNEL NORM ÖLÇEĞİ

Aşağıda sigara içme davranışı ile ilgili cümleler bulunmaktadır. Size en uygun olan cevabı seçerek işaretleyiniz. Cevaplarınızı aşağıdaki gibi işaretleyiniz.

1 = Hiç Katılmıyorum

2 = Katılmıyorum

3 = Kararsızım

4 = Katılıyorum

5 = Tamamen Katılıyorum

Niyet	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Sigarayı bırakmayı deneyeceğim.	1	2	3	4	5
2. Sigarayı bırakmak istiyorum.	1	2	3	4	5
3. Sigarayı bırakmayı planlıyorum.	1	2	3	4	5
4. Sigarayı bırakmayı düşünüyorum.	1	2	3	4	5

Öznel norm	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
5. Ailem benden sigarayı bırakmamı bekler	1	2	3	4	5
6. Arkadaşlarım benden sigarayı bırakmamı bekler	1	2	3	4	5
7. Sigarayı bırakmam konusunda baskı hissederim.	1	2	3	4	5
8. Çoğu insanın sigarayı bırakması sigarayı bırakmamı düşündürür.	1	2	3	4	5

FAGERSTRÖM NİKOTİN BAĞIMLILIK TESTİ

1. İlk sigaranızı uyandıktan ne kadar sonra içersiniz?
 - a. Uyandıktan sonra ilk beş dakika içinde
 - b. 6-30 dakika içinde
 - c. 31-60 dakika
 - d. Bir saatten fazla
2. Sigara içmenin yasak olduğu örneğin; otobüs, hastane, sinema gibi yerlerde bu yasağa uymakta zorlanıyor musunuz?
 - a. Evet
 - b. Hayır
3. İçmeden duramayacağınız, diğer bir deyişle vazgeçemeyeceğiniz sigara hangisidir?
 - a. Sabah içtiğim ilk sigara
 - b. Diğer herhangi biri
4. Günde kaç adet sigara içiyorsunuz?
 - a. 10 adet veya daha az
 - b. 11-20
 - c. 21-30
 - d. 31 veya daha fazlası
5. Sabah uyanmayı izleyen ilk saatlerde, günün diğer saatlerine göre daha sık sigara içer misiniz?
 - a. Evet
 - b. Hayır.
6. Günün büyük bölümünü yatakta geçirmenize neden olacak kadar hasta olsanız bile sigara içer misiniz?
 - a. Evet
 - b. Hayır

SİGARA İÇMEYE YÖNELİK TUTUMLAR ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki durumları dikkatlice okuduktan sonra, üzerinde fazla zaman harcamadan içinizden gelen ilk cevapları aşağıdaki ölçeye göre veriniz.

- 1 HİÇBİR ZAMAN 4 SIK SIK
2 ÇOK AZ BİR ZAMAN 5 ÇOĞU ZAMAN
3 BAZEN 6 HER ZAMAN

1. Sigara içmeyi sosyal bir olgu olarak görüyorum.	1	2	3	4	5	6
2. Sigara içince başkalarının dikkatini daha çok çekiyorum.	1	2	3	4	5	6
3. Sigara içince başkaları tarafından daha fazla değerli bulunduğumu hissediyorum	1	2	3	4	5	6
4. Sigara içerek sosyal etkinliğimi artırıyorum.	1	2	3	4	5	6
5. Sigara içmenin başkalarını etkilemede önemli olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5	6
6. Sigara sosyal ortamlara katılmamı kolaylaştırıyor.	1	2	3	4	5	6
7. Sigara içerek başkalarıyla daha kolay ilişkiye girebiliyorum.	1	2	3	4	5	6
8. Sigara içerek sosyal prestij sağladığımı düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6
9. Sigara içince bir şeyin üstesinden geleceğime olan inancım artıyor.	1	2	3	4	5	6
10. Sigara içerek bir konu üzerinde daha iyi düşünebiliyorum.	1	2	3	4	5	6
11. Sigara ile daha iyi konsantre olabiliyorum.	1	2	3	4	5	6
12. Sigara sağlıklı düşünmemi engellemiyor.	1	2	3	4	5	6
13. Sigara içince daha olumlu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6
14. Sigara içmediğimde daha karamsar oluyorum.	1	2	3	4	5	6
15. Sigara içerek hayal gücümü artırıyorum.	1	2	3	4	5	6
16. Sigara içerek daha pratik oluyorum.	1	2	3	4	5	6
17. Sigara birçok konuda daha etkili olmamı sağlıyor.	1	2	3	4	5	6
18. Sigara içerek kendimi rahatlatıyorum.	1	2	3	4	5	6
19. Sigara içerek duygularımı kontrol edebiliyorum.	1	2	3	4	5	6
20. Sigara içtiğimde vücudum hafifliyor.	1	2	3	4	5	6
21. Sigara içmediğimde daha saldırgan oluyorum.	1	2	3	4	5	6
22. Sigara içerek başkalarına yönelttiğim kızgınlığımı yenebiliyorum.	1	2	3	4	5	6
23. Sigara içerek daha sabırlı oluyorum.	1	2	3	4	5	6
24. Sigara içtiğimde daha çok mutlu olduğumu hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
25. Sigara içerek sinirsel gerginliğimi azaltıyorum.	1	2	3	4	5	6
26. Sigara içerek daha az heyecanlanıyorum.	1	2	3	4	5	6
27. Sigara içtiğimde kendimi daha kontrollü hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
28. Sigara içerek işlerimi daha iyi organize ediyorum.	1	2	3	4	5	6
29. Sigara içerek ertelenmesi gereken şeyleri daha kolay erteleyebiliyorum.	1	2	3	4	5	6
30. Sigara içmek daha aktif olmamı sağlıyor.	1	2	3	4	5	6
31. Sigara içmek herhangi bir problemi çözmemde yardımcı oluyor.	1	2	3	4	5	6
32. Sigara içtiğimde üstesinden gelmem gereken işler için kendimde daha fazla enerji buluyorum.	1	2	3	4	5	6
33. Sigara içerek bir anlık olsun kendimle başbaşa kalıyorum.	1	2	3	4	5	6
34. Sigara içince kendimi daha iyi tanıma fırsatı buluyorum.	1	2	3	4	5	6

35. Sigara içerek hayattaki anlamlılığım konusunda daha olumlu şeyler düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6
36. Sigara içerek kendimde odaklaşıyorum.	1	2	3	4	5	6
37. Sigara içmediğimde kendimi boşlukta hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
38. Sigara içerek yalnızlığımı gideriyorum.	1	2	3	4	5	6
39. Sigarayı bırakmanın bir irade işi olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5	6
40. Sigarayı bıraktıktan sonra karşılaşacağım stresli bir olaydan sonra tekrar başlamayacağıma inanıyorum.	1	2	3	4	5	6
41. Sigarayı bırakmış olsam başkalarının etkisiyle yeniden başlayacağıma inanıyorum.	1	2	3	4	5	6
42. Heyecanlı ve kızgın olduğum durumlarda kendimi sigara içmekten alıkoyabilirim	1	2	3	4	5	6
43. Etrafımdakiler sigara içerken kendimi sigara içmeme konusunda kontrol edebilirim.	1	2	3	4	5	6
44. Sigarayı istediğim zaman bırakabileceğime inanıyorum.	1	2	3	4	5	6
45. Sosyal bir ortamda sigara içmeden de kalabileceğime inanıyorum.	1	2	3	4	5	6

KISALTILMIŞ ALGILANAN EBEVEYN TUTUMLARI – ÇOCUK FORMU

Anketi doldurmadan önce aşağıdaki yönergeyi lütfen dikkatle okuyunuz:

1. Anketi doldururken, anne ve babanızın size karşı olan davranışlarını nasıl algıladığımızı hatırlamaya çalışmanız gerekmektedir. Anne ve babanızın çocukken size karşı davranışlarını tam olarak hatırlamak bazen zor olsa da, her birimizin çocukluğumuzda anne babamızın kullandıkları prensiplere ilişkin bazı anılarımız vardır.

2. Her bir soru için anne ve babanızın size karşı davranışlarına uygun seçeneği yuvarlak içine alın. Her soruyu dikkatlice okuyun ve muhtemel cevaplardan hangisinin sizin için uygun cevap olduğuna karar verin. Soruları anne ve babanız için ayrı ayrı cevaplayın.

Örneğin;

Anne ve babam bana iyi davranırlardı.

	Hayır, hiçbir zaman	Evet, arada sırada	Evet, sık sık	Evet, çoğuzaman
Baba	1	2	3	4
Anne	1	2	3	4

	Hayır, hiçbir zaman	Evet, arada sırada	Evet, sık sık	Evet, çoğuzaman	
1. Anne ve babam, nedenini söylemeden bana kızarlardı yada ters davranırlardı.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
2. Anne ve babam beni överlerdi.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
3. Anne ve babamın yaptıklarım konusunda daha az endişeli olmasını isterdim.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
4. Anne ve babam, bana hak ettiğimden daha çok fiziksel ceza verirlerdi.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
5. Eve geldiğimde, anne ve babama ne yaptığımın hesabını vermek zorundaydım.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
6. Anne ve babam ergenliğimin uyarıcı, ilginç ve eğitici olması için çalışırlardı.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
7. Anne ve babam, beni başkalarının önünde eleştirirlerdi.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
8. Anne ve babam, bana bir şey olur korkusuyla başka çocukların yapmasına izin verilen şeyleri yapmamı yasaklarırlardı.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
9. Anne ve babam, her şeyde en iyi olmam için beni teşvik ederlerdi.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
10. Anne ve babam davranışları ile, örneğin üzgün görünerek, onlara kötü davrandığım için kendimi suçlu hissetmeme neden olurlardı.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4

		Hayır, hiçbir zaman	Evet, arada sırada	Evet, sık sık	Evet, Çoğu zaman
11. Anne ve babamın bana bir şey olacağına ilişkin endişeleri abartılıydı.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
12. Benim içim bir şeyler kötü gittiğinde, anne ve babamın beni rahatlatmaya ve yüreklendirmeye çalıştığını hissedirdim.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
13. Bana ailenin 'yüz karası' yada 'günah keçisi' gibi davranılırdı.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
14. Anne ve babam, sözleri ve hareketleriyle beni sevdiklerini gösterirlerdi.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
15. Anne ve babamın, erkek yada kız kardeşimi(lerimi) beni sevdiklerinden daha çok sevdiklerini hissedirdim.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
16. Anne ve babam, kendimden utanmama neden olurlardı.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
17. Anne ve babam, pek fazla umursamadan, istediğim yere gitmeme izin verirlerdi.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
18. Anne ve babamın, yaptığım her şeye karıştıklarını hissedirdim.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
19. Anne ve babamla aramda sıcaklık ve sevecenlik olduğunu hissedirdim.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
20. Anne ve babam, yapabileceklerim ve yapamayacaklarımla ilgili kesin sınırlar koyar ve bunlara titizlikle uyarlardı.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
21. Anne ve babam, küçük kabahatlerim için bile beni cezalandırırlardı.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
22. Anne ve babam, nasıl giyinmem ve görünmem gerektiği konusunda karar vermek isterlerdi.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4
23. Yaptığım bir şeyde başarılı olduğumda, anne ve babamın benimle gurur duyduklarını hissedirdim.	Baba	1	2	3	4
	Anne	1	2	3	4

TEMEL KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ÖLÇEĞİ

Aşağıda size uyan ya da uymayan pek çok kişilik özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerden herbirinin sizin için ne kadar uygun olduğunu ilgili rakamı daire içine alarak belirtiniz.

Örneğin;

Kendimi biri olarak görüyorum.

<u>Hiç uygun değil</u>	<u>Uygun değil</u>					<u>Kararsızım</u>	<u>Uygun</u>					<u>Çok</u>
1	2					3	4					5
	Hiç uygun değil	Uygun değil	Kararsızım	Uygun	Çok uygun		Hiç uygun değil	Uygun değil	Kararsızım	Uygun	Çok uygun	
1 Aceleci	1	2	3	4	5	28 Canayakın	1	2	3	4	5	
2 Yapmacık	1	2	3	4	5	29 Kızgın	1	2	3	4	5	
3 Duyarlı	1	2	3	4	5	30 Sabit fikirli	1	2	3	4	5	
4 Konuşkan	1	2	3	4	5	31 Görgüsüz	1	2	3	4	5	
5 Kendine güvenen	1	2	3	4	5	32 Durgun	1	2	3	4	5	
6 Soğuk	1	2	3	4	5	33 Kaygılı	1	2	3	4	5	
7 Utangaç	1	2	3	4	5	34 Terbiyesiz	1	2	3	4	5	
8 Paylaşımçı	1	2	3	4	5	35 Sabırsız	1	2	3	4	5	
9 Geniş-rahat	1	2	3	4	5	36 Yaratıcı	1	2	3	4	5	
10 Cesur	1	2	3	4	5	37 Kاپrisli	1	2	3	4	5	
11 Agresif	1	2	3	4	5	38 İçine kapanık	1	2	3	4	5	
12 Çalışkan	1	2	3	4	5	39 Çekingen	1	2	3	4	5	
13 İçten pazarlıklı	1	2	3	4	5	40 Alıngan	1	2	3	4	5	
14 Girişken	1	2	3	4	5	41 Hoşgörülü	1	2	3	4	5	
15 İyi niyetli	1	2	3	4	5	42 Düzenli	1	2	3	4	5	
16 İçten	1	2	3	4	5	43 Titiz	1	2	3	4	5	
17 Kendinden emin	1	2	3	4	5	44 Tedbirli	1	2	3	4	5	
18 Huysuz	1	2	3	4	5	45 Azimli	1	2	3	4	5	
19 Yardımsever	1	2	3	4	5							
20 Kabiliyetli	1	2	3	4	5							
21 Üşengeç	1	2	3	4	5							
22 Sorumsuz	1	2	3	4	5							
23 Sevecen	1	2	3	4	5							
24 Pasif	1	2	3	4	5							
25 Disiplinli	1	2	3	4	5							
26 Açgözlü	1	2	3	4	5							
27 Sinirli	1	2	3	4	5							

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Bahar		TIRAKOĞLU
Doğum Yeri ve Yılı	Ereğli		14.10.1982
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce		Orta düzey
Eğitim Durumu	Başlama-Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	1997	2001	Konya Ereğli Yabancı Dil Ağırlıklı Lise
Lisans	2001	2006	Mersin Üniversitesi/Psikoloji Bölümü
Yüksek Lisans	2008	-	Uludağ Üniversitesi/Psikoloji Bölümü
Doktora			
Çalıştığı Kurum(lar)	Başlama-Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	2006	2007	Öz Etik Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Manisa
2.	2007	2012	Bursa Polis Koleji
3.	2012	2013	Bursa Polis Eğitim Merkezi
4.	2013-		Bursa Polis Meslek Eğitim Merkezi
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	Türk Psikologlar Derneği		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Temmuz 2015- Sigarayı Bırakma Programı Projesi, Bursa POMEM Öğrencileri, Emniyet Genel Müdürlüğü, Bursa ❖ Ocak, 2013-Futbol Vandalizmi, Sosyal Kimlik ve Gruplar Arası İlişkiler: Bursaspor - Beşiktaş maçı örneği, Bursa Polis Koleji, Bursa (Tubitak Bölge İkinciliği) ❖ Kasım 2013- ETEPSEM, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sağlık İşleri Daire Başkanlığı, Afyonkarahisar ❖ Mart-Mayıs 2012-Aile Danışmanlığı Temel Eğitim, Aile ve Toplum Eğitim Danışmanlığı, Bursa ❖ Ekim 2012- 48. Ulusal Psikiyatri Kongresi, Bursa ❖ Ekim 2012, Sigarayı Bırakma Kursu, 48. Ulusal Psikiyatri Kongresi, Bursa ❖ Nisan 2009- ETEPSEM, Emniyet Genel Müdürlüğü, Güvenlik Daire Başkanlığı, İstanbul ❖ Mart 2008- ETEPSEM, Emniyet Genel Müdürlüğü, Personel Daire Başkanlığı, Antalya ❖ Haziran 2008-ETEPSEM, Emniyet Genel Müdürlüğü, Güvenlik Daire Başkanlığı, Denizli ❖ Eylül 2008- 15. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul ❖ Haziran- Ekim 2007- Çocuklarda Oyunla Sağaltım-Oyun Terapisi- Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı- İzmir ❖ Aralık 2006- Aile Terapisi, Türk Psikologlar Derneği, İzmir ❖ Eylül 2006 - Çocuk Değerlendirme Paketi, Türk Psikologlar 		

	<p>Derneği, İzmir</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Haziran 2006- 11. Ulusal Psikoloji Öğrencileri Kongresi, Ege Üniversitesi, İzmir ❖ Ocak-Haziran 2006- “İz Sürme, Kibrit Çöpleriyle Şekil Oluşturma, Görsel Sözel, Saat Çizme Nöropsikolojik Testlerinin Türkiye için Norm Çalışması, Mersin Üniversitesi, Mersin ❖ Şubat-Mayıs 2005-Yaratıcı Drama Eğitimliği, Çağdaş Drama Derneği, Mersin ❖ Mart-Mayıs 2005- İlköğretim öğrencilerine yönelik “Çatışma Çözümü Eğitim Programı ve Psikososyal Etkileri” uygulamacı ❖ Haziran 2005- 10. Ulusal Psikoloji Öğrencileri Kongresi, Mersin Üniversitesi, Mersin ❖ Haziran 2005- Kongre Kurul Üyeliği, Psikoloji Öğrencileri Kongresi, Mersin Üniversitesi, Mersin ❖ Nisan 2005- 2. Prof. Dr. Işık Savaşır Klinik Psikoloji Sempozyumu, ODTÜ, Ankara ❖ Haziran 2004- 9. Ulusal Psikoloji Öğrencileri Kongresi, Uludağ Üniversitesi, Bursa (Sözlü Bildiri) ❖ Kasım 2003- Psikoloji Öğrencileri Birliği, Temsilci Öğrenci ❖ Haziran 2002- 8. Ulusal Psikoloji Öğrencileri Kongresi, Ankara Üniversitesi, Ankara
Yayımlar:	
Diğer:	
İletişim (e-posta)	bahartirakoglu@hotmail.com
Tarih	29.01/2016
Adı Soyadı	Bahar TIRAKOĞLU

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

Sayı : B.30.2.ULU.0.20.70.02-050.99/ 7368
Konu : Etik Kurul kararı

31.05.2012

Sayın Doç.Dr.Gülay DİRİK
Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Kurulumuza başvurusunu yaptığınız ve sorumlu araştırmacısı olduğunuz “Sigara içen kişilerin sigarayı bırakma niyetlerinin, özyeterlik, ebeveyn tutumları ve kişilik özellikleri ile ilişkisi: Planlanmış davranış teorisine göre bir değerlendirme” konulu araştırmanıza ilişkin Kurulumuzun 22 Mayıs 2012 tarih ve 2012-11/4 nolu kararı ekte gönderilmektedir.

Gereği için bilgilerinize sunulur.

Prof.Dr.Mine Sibel GÜRÜN
Kurul Başkanı

EKLER:

- 1 - Karar (1 adet)
- 2- BGO formu (1 adet)
- 3- Anket (2 adet)

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

KARAR FORMU

BAŞVURU BİLGİLERİ	ARAŞTIRMANIN ADI	Sigara içen kişilerin sigarayı bırakma niyetlerinin, özyeterlik, ebeveyn tutumları ve kişilik özellikleri ile ilişkisi: Planlanmış davranış teorisine göre bir değerlendirme
	SORUMLU ARAŞTIRMACI	Doç.Dr.Gülay Dirik
	YARDIMCI ARAŞTIRMACI	Psikolog Bahar Tirakoğlu
	ARAŞTIRMANIN TAHMİNİ SÜRESİ	6 ay
	KATILACAK GÖNÜLLÜ SAYISI	500
	DESTEKLEYİCİ	Masraflar araştırmacı tarafından karşılanacaktır
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ / NİTELİĞİ	Anket çalışması / Yüksek Lisans tez çalışması	

DEĞERLENDİRİLEN İLGİLİ BELGELER	Belge Adı	Tarih	Dil
	ARAŞTIRMA BAŞVURU FORMU	04.05.2012	Türkçe
	BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU	04.05.2012	Türkçe
	ANKET FORMU	-	Türkçe
ARAŞTIRICILAR İÇİN TAAHHÜTNAME FORMU	04.05.2012	Türkçe	

KARAR BİLGİLERİ	Karar No: 2012-11/4 Tarih: 22 Mayıs 2012
	Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç.Dr.Gülay Dirik'in sorumluluğunda yürütülmesi planlanan ve yukarıda başvuru bilgileri verilen araştırma başvuru dosyası ve ilgili belgeler araştırmacının gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmesi sonucunda; 1- Araştırmacının yapılmasının uygun olduğuna. 2- Etik Kurul kaşesi bulunan "Onam" formunun kullanılması ve bu formun gönüllüye çalışma hakkında sözlü bilgi verilmesi sonrasında eksiksiz bir şekilde doldurulmasına. 3- Araştırmacının başlama tarihinin bildirilmesi ve araştırma tamamlandığında özet bir sonuç raporunun hazırlanarak kurulumuza iletilmesine. 4- Araştırma protokolünde ve başvuru formunda yapılacak tüm değişiklikler için Etik Kuruldan izin alınması gerektiğinin sorumlu araştırmacılara iletilmesine oybirliği ile karar verildi.

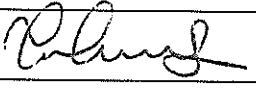

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

ÇALIŞMA ESASI	Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik, İyi Klinik Uygulamalar Kılavuzu
BAŞKANIN UNVANI/ADI SOYADI	Prof.Dr.Mine Sibel GÜRÜN

ÜYELER						
Unvanı / Adı / Soyadı EK Üyeligi	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyeti	Araştırma ile İlişki	Katılım (*)	İmza
Prof. Dr. Mine Sibel GÜRÜN Başkan	Farmakoloji	U.Ü.T.F. Farmakoloji ve Klinik Farmakoloji AD.	K	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	
Prof.Dr.Mustafa HACIMUSTAFAOĞLU Başkan Yardımcısı	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları	U.Ü.T.F. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları AD.	E	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	
Prof.Dr.Elif BAŞAĞAN MOĞOL Üye	Anesteziyoloji	U.Ü.T.F. Anesteziyoloji ve Reanimasyon AD.	K	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	
Doç.Dr.Necdet KARLI Raportör	Nöroloji	U.Ü.T.F. Nöroloji AD.	E	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	
Doç.Dr.Emel İRGİL Üye	Halk Sağlığı	U.Ü.T.F. Halk Sağlığı AD.	K	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	
Doç.Dr.Mehtap BULUT Üye	Acil Tıp	Bursa Şevket Yılmaz EAH Acil Tıp Kliniği	K	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	
Doç.Dr.Murat CİVANER Üye	Deontoloji	U.Ü.T.F. Tıp Tarihi ve Etik AD.	E	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

KARAR FORMU

Yrd.Doç.Dr.Tuna GÜLTEN Üye	Tıbbi Genetik	U.Ü.T.F. Tıbbi Genetik AD.	K	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	
Yrd.Doç.Dr.Pınar VURAL Üye	Psikiyatri	U.Ü.T.F. Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD.	K	☐ E ☒ H	☐ E ☒ H	Izinli
Yrd.Doç.Dr.Çiğdem Mine YILMAZ Üye	Hukuk	U.Ü.Hukuk Fakültesi	K	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	
Yrd.Doç.Dr.Engin SAĞDİLEK Üye	Biyofizik	U.Ü.T.F. Biyofizik AD.	E	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	Kurs'ta
Uz.Dr.Serhat YALÇINKAYA Üye	Göğüs Cerrahisi	Bursa Yüksek İhtisas EAH Göğüs Cerrahisi Kliniği	E	☐ E ☒ H	☐ E ☒ H	Başka bir toplantıda
Uz.Dr.Kağan HUYSAL Üye	Biyokimya	Bursa Yüksek İhtisas EAH Biyokimya	E	☐ E ☒ H	☐ E ☒ H	Başka bir toplantıda
Ecz.Zeynep Gözde TUNCER Üye	Eczacı	UÜ.SUAM	K	☐ E ☒ H	☐ E ☒ H	Raporlu
Ahmet GÖREN Üye	Sağlık mesleği mensubu olmayan üye	Serbet Meslek	E	☐ E ☒ H	☒ E ☐ H	

* Toplantıda Bulunma